

Livssyklus kostnader for skolebygg

Ina Eriksen Sæbø

Veileder

Øystein Husefest Meland

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet innestår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Forord

Denne oppgaven er skrevet som en avsluttende masteroppgave i studiet økonomi og administrasjon ved Universitetet i Agder. Oppgaven er obligatorisk og tilsvarer 30 studiepoeng.

I studiet har jeg valgt en fordypning innen økonomisk styring og prosjektledelse. Det har derfor vært både naturlig og interessant å velge en oppgave innenfor dette fagfeltet. Arbeidet med masteroppgaven har vært en utfordrende, spennende og lærerik prosess.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Dr. ing. Øystein H. Meland som har bidratt med svært god hjelp og veiledning gjennom hele prosessen. Melands konstruktive og grundige tilbakemeldinger har både vært lærerikt og motiverende underveis i arbeidet med masteroppgaven.

Kristiansand, våren 2012

Ina Eriksen Sæbø

Sammendrag

Temaet for denne masteroppgaven er livssyklus kostnader for skolebygg.

Livssyklus kostnadene til et bygg innebærer alle årlige kostnader til Forvaltning, Drift, Vedlikehold og Utvikling (FDVU) over byggets levetid samt kapitalkostnaden.

Oppgavens utgangspunkt er å undersøke om det kan finnes en sammenheng mellom hvor stort beløp som er investert i et skolebygg og bygningens fremtidige utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV). Kostnader til utvikling ble ikke tatt med. Dette resulterte i følgende problemstilling:

Er det en sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg?

I den teoretiske tilnærmingen til oppgaven er det gjennomgått teori innen livssyklus kostnader, prosjektledelse og usikkerhet.

Undersøkelsen ble gjennomført ved bruk av kvantitativ metode. Det viste seg å være utfordrende å samle inn kostnadsdata om forvaltning, drift og vedlikehold da mange kommuner ikke har oversikter på dette, noe som resulterte i en datafangst som ikke tilsvarer et representativt utvalg.

I den innledende analyseprosessen ble det utarbeidet økonomiske oversikter for kostnadstall og andre relevante nøkkeltall som grunnlag til videre analyse.

I hovedanalysen ble det gjennomført en regresjonsanalyse for å besvare oppgavens problemstilling. Resultatet fra denne analysen viste tendens til negativ korrelasjon mellom investeringskostnad og totale FDV-kostnader, noe som betyr at en økning av investeringskostnadens størrelse gir reduserte FDV-kostnader. Denne sammenhengen kunne imidlertid ikke bekreftes da resultatet fra analysen ikke var statistisk signifikant.

Konklusjonen fra analysen ble at det finnes en tendens til sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg. Det foreligger imidlertid ikke nok data til å gjennomføre en analyse som kan bekrefte dette.

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av problemstilling.....	1
1.2	Oppgavens oppbygning	2
2.	Teoretisk tilnærming.....	3
2.1	Hva er et prosjekt?.....	3
2.2	Prosjekters livssyklus og faser.....	4
2.3	Byggeprosessen	6
2.4	Entrepriseformer.....	9
2.4.1	Delt leverandørorganisasjon.....	10
2.4.2	Integrert leverandørorganisasjon - totalentreprise.....	13
2.4.3	Integrert organisasjon.....	13
2.5	Livssykluskostnader	15
2.5.1	Bakgrunn	16
2.5.2	Livssykluskostnader	17
2.5.3	Kostnadssammenhenger	18
2.5.4	Beregningsmodell (NS3454).....	19
2.5.5	Livssykluskostnader i byggeprosessen.....	22
2.6	Usikkerhet i prosjekter.....	24
2.6.1	Usikkerhetsstyring.....	25
2.7	Usikkerhet og kostnader	26
2.7.1	Kostnadsestimering	26
2.7.2	Usikkerhetsanalyse av kostnader	27
2.7.3	Styring av kostnader.....	29
3.	Metodisk tilnærming.....	31

3.1	Problemstilling og hypotese	31
3.2	Undersøkellesdesign	33
3.3	Utvalg av enheter.....	34
3.4	Metodevalg.....	36
3.4.1	Statistisk metode	38
3.5	Validitet og reliabilitet.....	39
4.0	Analyse.....	41
4.1	Innledende analyse	41
4.1.1	Kostnadsinnsamling og oppsett	41
	Skolebygninger med tilhørende idrettsanlegg	43
4.1.2	Sammenstilling av kostnadene.....	44
	Kalkulasjonsrenten.....	45
	Utrekningseksempel.....	47
4.1.3	Skolebyggene.....	49
	Havlimyra Skole	49
	Hommeren Skole	50
	Holte Skole.....	51
	Karuss Skole	53
	Lovisenlund Skole	54
	Songdalen Skole.....	55
	Torkelsmyra Skole	56
	Øvre Slettheia Skole	57
4.2	Hovedanalyse	59
4.2.1	Sammenstilling av kostnader	59
	Andel investeringskostnad og FDV-kostnad av total levetidskostnad.....	59
	Kostnader fordelt per kvadratmeter av bygningens bruttoareal.....	60

Kostnader fordelt på antall elevplasser i bygningen	61
Mulige forklaringsfaktorer til resultatet fra sammenstillingen av kostnadene	64
4.2.2 Utnyttelsesgraden til bygningene	66
4.2.3 Regresjonsanalyse for å sjekke om det er sammenheng	67
4.2.4 Investeringskostnad og renholdskostnader	68
4.2.5 Investeringskostnad og energikostnader	69
4.2.6 Investeringskostnad og FDV-kostnader	70
5.0 Konklusjon	73
5.1 Oppgavens utgangspunkt	73
5.2 Oppsummering og konklusjon	73
5.3 Etiske betraktninger	74
5.4 Begrensninger ved oppgaven	74
5.5 Videre arbeid	75
Kilder	77

Tabelliste

Tabell 4.1.1-1 Oppstilling av byggekostnader (NS 3453, 1987, p. 2)	41
Tabell 4.1.1-2 Standardposter (NS 3454, 2000)	42
Tabell 4.1.3-1 Havlimyra skole, oppsummerende hoveddata	50
Tabell 4.1.3-7 Hommeren skole, oppsummerende hoveddata	51
Tabell 4.1.3-2 Holte skole, oppsummerende hoveddata	52
Tabell 4.1.3-3 Karuss skole, oppsummerende hoveddata	53
Tabell 4.1.3-4 Lovisenlund skole, oppsummerende hoveddata	54
Tabell 4.1.3-5 Songdalen skole, oppsummerende hoveddata	56
Tabell 4.1.3-6 Torkelsmyra skole, oppsummerende hoveddata	57
Tabell 4.1.3-8 Øvre Slettheia skole, oppsummerende hoveddata	58
Tabell 4.2.1-1	59
Tabell 4.2.1-2 Sammenstilling av kostnader per kvadratmeter (BTA)	60
Tabell 4.2.1-3 Sammenstilling av kostnader per elevplass	62
Tabell 4.2.3-1 Kostandsoppstilling, investering og renhold	68
Tabell 4.2.3-2 Korrelasjon, investering og renhold	68
Tabell 4.2.3-3 Regresjonsstatistikk, investering og renhold	68
Tabell 4.2.3-4 Punktdiagram, investering og energi	69
Tabell 4.2.3-5 Korrelasjon, investering og energi	70
investeringskostnaden vil redusere energikostnaden.	70
Tabell 4.2.3-6 Regresjonsstatistikk, investering og energi	70
Tabell 4.2.3-7 Punktdiagram, investering og FDV-totalt	71
Tabell 4.2.3-8 Korrelasjon, investering og FDV Totalt	71
Tabell 4.2.3-9 Regresjonsstatistikk, investering og FDV Totalt	72

Formelliste

Formel 2.5-1 Diskonteringsfaktor	20
Formel 2.5-2 Nåverdi	20
Formel 2.5-3 Levetidskostnad.....	21
Formel 2.5-4 Årskostnad Formel 2.5-5 Annuitetsfaktor	21
Formel 2.7-1 Forventet kostnad	27
Formel 4.1.2-1 Nåverdi av kapitalkostnad Formel 4.1.2-2 Nåverdi av FDV-kostnader	45
Formel 4.1.2-3 Realrente.....	46

Figurliste

Figur 2.2-1: Prosjektets livssyklus (PMI, A Guide to the project management body of knowledge, 1995, s. 29)	4
Figur 2.3-1: Byggeprosessen (PTL, 2004, s. 6)	7
Figur 2.4-1: Entrepriseformer (Buskeland, et al., 2003, s. 4).....	10
Figur 2.4-2: Construction management (Buskeland, et al., 2003, s. 7).....	11
Figur 2.4-3: Byggherrestyrte delentrepriser (Buskeland, et al., 2003, s. 7)	11
Figur 2.4-4: Hovedentreprise (Buskeland, et al., 2003, s. 8).....	12
Figur 2.4-5: Generalentreprise (Buskeland, et al., 2003, s. 8).....	12
Figur 2.4-6: Totalentreprise (Buskeland, et al., 2003, p. 10)	13
Figur 2.5-1: Kostnadssammenhenger (Austeng, Midtbø, Jordanger, Magnussen, & Torp, Concept rapport nr. 10: Usikkerhetsanalyse - Kontekst og grunnlag, 2005a, s. 127).....	19
Figur 2.5-2 Livssykluskostnader (Bjørberg, Larsen, & Øiseth, Livssykluskostnader for bygninger : innføring og prinsipper, beslutningsprosessen, kalkyleanvisning, eksempler, 2003, s. 6).....	20
Figur 2.5-3 Levetidskostnad (Bjørberg, Larsen, & Øiseth, Livssykluskostnader for bygninger : innføring og prinsipper, beslutningsprosessen, kalkyleanvisning, eksempler, 2003, s. 6)	20
Figur 2.5-4 Årskostnader (Bjørberg, Larsen, & Øiseth, Livssykluskostnader for bygninger : innføring og prinsipper, beslutningsprosessen, kalkyleanvisning, eksempler, 2003, s. 6)	20
Figur 2.5-5: Livssykluskostnader i byggefasene (Multiconsult, 2006).....	22
Figur 2.7-1: Prosjektkostnad som sannsynlighetsfordeling (Austeng, Midtbø, Jordanger, Magnussen, & Torp, Concept rapport nr. 10: Usikkerhetsanalyse - Kontekst og grunnlag, 2005a, s. 122)	28
Figur 2.7-2: Ramme og restusikkerhet (Austeng, et al., 2005a, p. 126)	28
Figur 2.7-3 Sannsynlighetsfordeling av kostnadselement (Austeng, Midtbø, Jordanger, Magnussen, & Torp, Concept rapport nr. 10: Usikkerhetsanalyse - Kontekst og grunnlag, 2005a, s. 123)	28
Figur 2.7-4: Kostnadsramme (Klakegg, 2003, s. 2)	30
Figur 3.1-1: Innholdet i en problemstilling (Jacobsen, 2005, s. 70)	32
Figur 4.2.3-1 Punktdiagram, investering og renhold	68
Figur 4.2.3-2 Kostandsoppstilling, investering og energi	69
Figur 4.2.3-3 Kostandsoppstilling, investering og FDV Totalt	71

1. Innledning

Denne oppgaven skrives i siste semester av masterutdannelsen innen økonomi og administrasjon ved Universitetet i Agder avdeling Kristiansand. Masteroppgaven består av en rapport som beskriver forskningsspørsmål, teori, metode-diskusjon, empirisk analyse og resultater.

Da denne oppgaven ble foreslått syntes jeg umiddelbart at dette var en interessant forskningsoppgave fordi den utforsker et tema hvor en langsiktig prosjektinvestering blir vurdert i et helhetlig perspektiv i stedet for at fokus kun er på investeringskostnadens størrelse. Oppgaven kombinerer prosjektledelse og økonomisk styring, som er mitt fordypningsområde. Øystein H. Meland stilte som veileder som bidro mye til utforming av oppgave og problemstilling.

Formålet med oppgaven er å undersøke livssyklus kostnader for skolebygg, ved å analysere bygningens investeringskostnad i forhold til byggets fremtidige kostnader til forvaltning, drift, og vedlikehold (FDV). Livssyklus kostnader har blitt forsøkt implementert i byggeprosjekter siden 1980-tallet både i Norge og i andre nordiske land. Til tross for at bruk av livssyklus kostnader i prosjekter resulterte i mange gode resultater har en implementering av livssyklus kostnader bredt ut i byggebransjen ikke lyktes (Bjørberg, et al., 2005).

1.1 Presentasjon av problemstilling

Gjennom utformingen av oppgaven har det vært flere ulike forslag til problemstilling. Den endelige problemstillingen som følger:

Er det en sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg?

Problemstillingen skal undersøkes på et generelt grunnlag med forankring i teori og bruk av metodiske verktøy. Data vil være basert på informasjon fra kommuner i Vest-Agder fylke.

1.2 Oppgavens oppbygning

Masteroppgaven består av fem hovedkapitler med tilhørende delkapitler og avsnitt.

Inndelingen er lagt opp til å gi et helhetlig bilde av hva oppgaven består av.

Kapittel 1 gir en innledning til oppgaven og bakgrunn for temavalg, samt gjør rede for hvilken problemstilling som er valgt.

Kapittel 2 tar for seg det teoretiske fundamentet som ligger til grunn for resten av oppgaven. Her blir det redegjort for prosjektteori, byggeprosessen, entreprisereformer, livssyklus-kostnader og usikkerhet.

Kapittel 3 beskriver den metodiske tilnærmingen som benyttes til å belyse problemstillingen. Det gjøres rede for ulike forskningsmetoder og hvilke metode som er benyttet i denne oppgaven.

Kapittel 4 omfatter presentasjon, drøftelse og analyse av innsamlet data. Kapitlet er delt inn i en innledende analyse og hovedanalyse, hvor der innledende analysen bearbeider innsamlet data og hovedanalysen tar for seg selve analysen.

Kapittel 5 er en avslutning som redegjør for oppgavens utgangspunkt før det oppsummeres og trekkes konklusjoner fra analysen. Til slutt beskrives oppgavens begrensninger og muligheter for videre arbeid.

2. Teoretisk tilnærming

Med utgangspunkt i problemstillingen vil dette kapittelet gjøre rede for relevant teori som kan belyse denne. Det presenteres litteratur knyttet til prosjektteori, byggeprosessen, entreprisformer, livssyklus kostnader og usikkerhet. Teorien er knyttet til elementene som inngår i et byggeprosjekt og hvordan livssyklus kostnadene kan innvirke og påvirkes i denne prosessen.

2.1 Hva er et prosjekt?

Ordet prosjekt kommer fra det latinske ordet *projicere* som betyr å *kaste frem*. I prosjektlitteraturen finnes det mange ulike definisjoner av hva et prosjekt er (Karlsen & Gottschalk, 2008). Project Management Institute (PMI) har definert et prosjekt som *et midlertidig foretak påtatt for å skape et unikt produkt, resultat, eller tjeneste* (PMI, 2004, p. 5).

Ethvert prosjekt har et bestemt starttidspunkt og et bestemt sluttidspunkt. At foretaket er midlertidig vil ikke nødvendigvis si at prosjektet har kort varighet, men varigheten til et prosjekt er begrenset. Prosjekter er ikke kontinuerlige arbeider (PMI, 2004).

Prosjektarbeid har blitt en vanlig måte å løse bestemte oppgaver på innen forvaltning og næringsliv (Rolstadås, 2006). Prosjektene er ofte svært forskjellige i forhold til størrelse, kompleksitet, ressursbruk, etc. De har likevel en del felles karakteristika som gjør at de blir betegnet som prosjekt, som: entydig målsetting, begrenset ressurstilgang, engangsforetak, bestemt start- og sluttdato, og tverrfaglig arbeid (Karlsen & Gottschalk, 2008).

Prosjektledelse er videre definert som *anvendelsen av kunnskap, kompetanse, verktøy og teknikker til prosjektaktiviteter for å møte prosjektets krav* (PMI, 2004, p. 8).

Prosjektledelse utrettes gjennom anvendelse og integrasjon av følgende prosjektledelsesprosesser: initierende, planleggende, gjennomførende, kontrollerende og avsluttende prosesser. Prosjektlederen er den ansvarlige for at prosjektets formål oppnås (PMI, 2004).

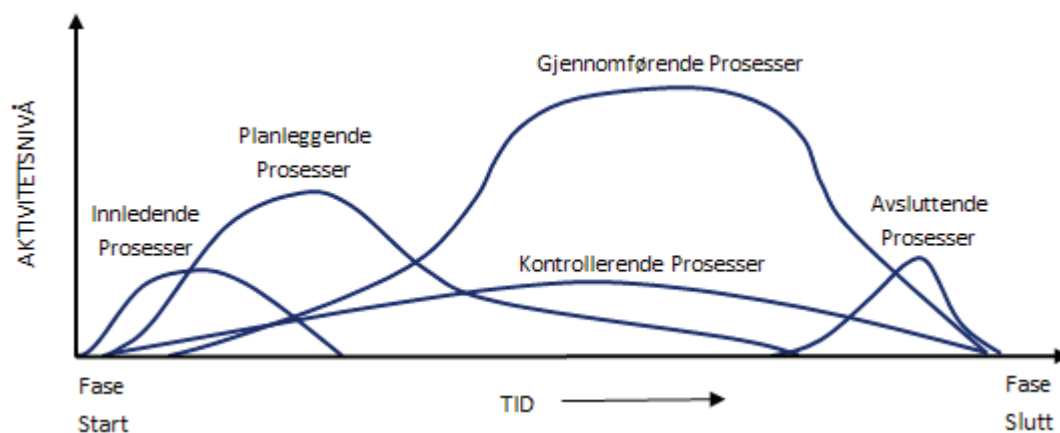

2.2 Prosjekters livssyklus og faser

Prosjekter kan deles inn i flere faser. En faseinndeling vil gi prosjektledelsen en bedre kontroll over tilknytningene til den pågående driften. Disse fasene er samlet sett kjent som prosjektets livssyklus (PMI, 2004). Prosjekters livssyklus illustrerer det unike med prosjektarbeid. Livssyklusen anerkjenner at prosjekter har begrensede tidsperspektiv med forutsigbare variasjoner av innsats gjennom levetiden. Det finnes mange ulike livssyklusmodeller i prosjektledelseslitteraturen, og mange av disse er unike for en spesifikk bransje eller prosjekttype (Larson & Gray, 2011).

Faseinndeling av prosjektet til mindre enheter kan bidra til en enklere prosjektstyring da fasene hver for seg blir mindre kompliserte og dermed lettere å håndtere.

Hver fase vil levere resultater i form av modeller, fysiske gjenstander, rapporter, systemer, og lignende. Ved utløpet av hver fase vil det utarbeides rapporter som brukes til å vurdere om prosjektet skal videreføres til neste fase eller stoppes (Rolstadås, 2006), samt gjennomgås for å oppdage og rette opp eventuelle feil på en kostnadseffektiv måte (PMI, 1995).

Figur 2.2-1: Prosjektets livssyklus (PMI, 1995, p. 29)

Figur 2.2-1 illustrerer en generell modell for prosjekters livssyklus (PMI, 1995), og viser et normalt aktivitetsnivå i forhold til tidsbruk gjennom prosjektets faser.

Prosjekter består av en rekke prosesser som overlapper og påvirker hverandre gjennom hele prosjektet. En prosess vil si en serie handlinger som gir en form for resultat.

Prosjektledelsesprosesser beskriver og organiserer prosjektarbeidet. Disse kan deles inn i fem

grupper; initierende, planleggende, gjennomførende, kontrollerende, og avsluttende prosesser. Hver gruppe kan inneholde en eller flere prosesser (PMI, 1995).

De initierende prosessene anerkjenner at et prosjekt eller en fase skal starte, og forplikter seg til oppstartingen (PMI, 1995). I denne fasen blir prosjektets spesifikasjoner definert ved en etablering av prosjektets formål og målsettinger, samt fordeling av oppgaver og ansvar (Larson & Gray, 2011).

Planleggingsprosessene innebærer utvikling av planer for prosjektets, tidsbruk, kostnadsbudsjett, mål og rammer. Det gjøres også vurderinger for ressursbruk, bemanning, kvalitet og risiko. Planleggingen er svært viktig siden prosjekt innebærer å gjøre noe som ikke er gjort tidligere (PMI, 1995).

Gjennomføringsprosessene består av prosesser som brukes til å gjennomføre arbeid som planlagt for å nå prosjektets krav. Prosessene involverer koordinering av personer og ressurser samt integrering og utførelse av prosjektoppgaver i samsvar med prosjektplanen (PMI, 2004). Dette gjelder typisk design og/eller tilvirkning (Meland, 2010).

Kontrollprosessene observerer og kontrollerer gjennomførelsen av prosjektet. Prosessene skal identifisere potensielle problemer tidsnok til å igangsette tiltak for å rette dem opp (PMI, 2004).

Avslutningsprosessene innebærer formell avslutning av prosjekt eller fase, overlevering av det ferdige produktet til kunden, eller avslutning av et kansellert prosjekt (PMI, 2004). Overlevering av produktet til kunden kan inkludere opplæring av kunden samt overføring av nødvendige dokumenter (Larson & Gray, 2011) for drift vedlikehold, videreutvikling, etc. (Meland, 2010).

Gruppene av prosesser er linket sammen gjennom resultatene hver av dem produserer. Resultat fra en gruppe blir tilført en annen, som igjen skaper et nytt resultat (PMI, 1995).

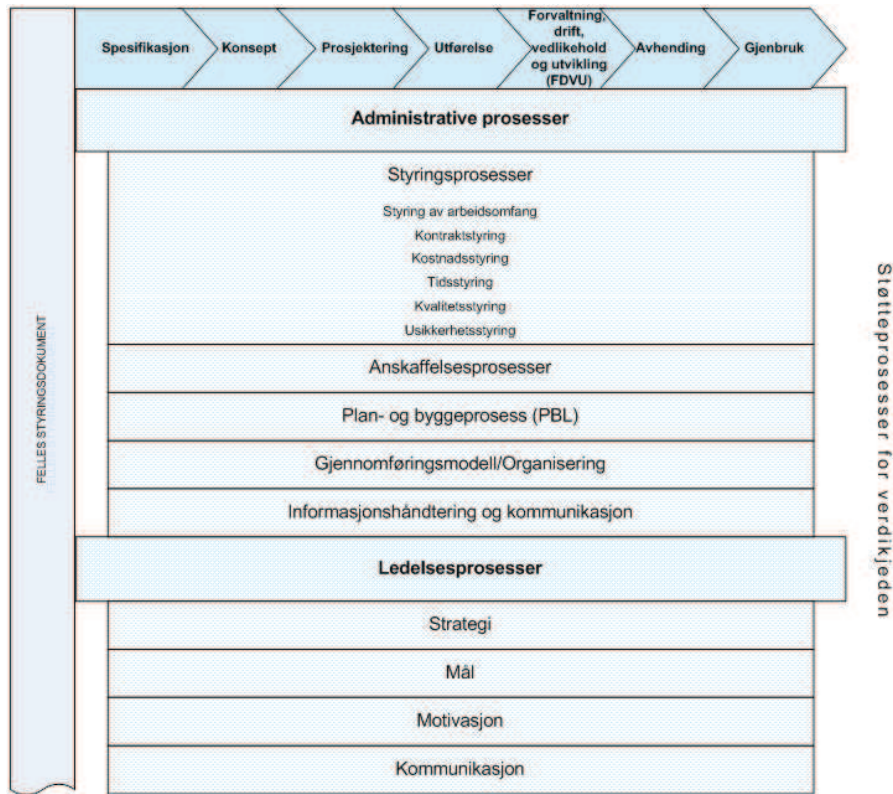
For et byggeprosjekt er byggeprosessen definert slik at den også omfatter bruksperioden og utrangeringen av bygningen ved endt brukstid. Det gjør at byggeprosessen sammenfaller med livssyklusen til et byggverk. Ved beskrivelser av en byggeprosess må det derfor også fokuseres på planlegging av bruk, løpende tilpasning og utrangering (Meland, 2000).

2.3 Byggeprosessen

Målet til byggeprosessen er å utvikle et nytt eller modifisert byggverk som er tilpasset en tiltenkt brukerorganisasjon eller en mer generell bruksfunksjon. Det som er spesielt med byggeprosessen er alle de ulike aktørene som involveres fra fase til fase. De forskjellige aktørene kommer fra ulike firma og engasjeres som regel gjennom en anbudskonkurranse. Dette gjør at organisasjonen i byggeprosessen er bundet sammen ved et sett av kontrakter mellom de øvrige aktørene og byggherren.

Gjennom hele byggeprosessen tar nye aktører over for andre aktører, som deretter reduserer sin involvering eller går ut av prosjektet. Aktørskiftet gjør at informasjon og kunnskap som må overføres mellom fasene tapes, og må opparbeides på nytt. Det vil også gi mulighet for at aktørene kan skyve ansvar over på enten foregående eller etterfølgende ledd (Meland, 2000).

For å skildre en byggeprosess brukes en faseinndelingsmodell fra Prosjekt og Teknologiledelse AS (PTL, 2004). Modellen, som vist nedenfor i figur 2.3-1, består av en verdikjedeprosess og et sett med støtteprosesser. Faseinndelingen til verdikjedeprosessen viser livssyklusen til et byggeprosjekt (Sundal, 2006). Støtteprosessene består av administrative prosesser og ledelsesprosesser. Fasene i verdikjedeprosessen vil bli nærmere beskrevet for å forklare gangen i en byggeprosess.

Figur 2.3-1: Byggeprosessen (PTL, 2004, p. 6)

Spesifikasjon

I spesifikasjonsfasen gjennomføres det behovsspesifikasjoner og funksjonsspesifikasjoner. Behovsspesifikasjoner innebærer at bestiller definerer det som tenkes at minst må være på plass for å starte konseptutviklingen, mens leverandøren tilegner seg forståelse av kundebehovene. Funksjonsspesifikasjoner omfatter spesifikasjon av produktens teknikk- og funksjonskrav. Generelt sett skal spesifikasjonsfasen gi svar på hvilke krav som stilles, men ikke finne løsninger på hvordan de skal oppnås (Meland, 2010).

Konsept

Konseptfasen handler om å finne frem til en prinsipløsning som vil gi større fleksibilitet til å finne alternativer senere i prosjektet. Denne prinsipløsningen skal gi et hensiktsmessig svar på en eller flere uttalte behov som er mer eller mindre konkretiserte. Hensikten med denne løsningen er å unngå at prosjektet ledes rett på en bestemt løsning som senere kan vise seg å være et dårlig valg.

Konseptfasen danner utgangspunktet for prosjektplanen. Fasen har tre delfaser:

konseptdefinisjon, konseptutvikling og konseptvurdering. Ved utvikling av konseptet må

behovene klargjøres og videreutvikles i forhold til omgivelser, strategi og usikkerhetsmomenter. Konseptet vurderes med hensyn til noen viktige beslutningskriterier som kostnad, lønnsomhet, tid og risiko (Samset, 2008).

Prosjektering

Prosjekteringsfasen innebærer fastlegging av egenskapene til det ferdigstilte produktet og planlegging av tilvirkningsprosessen. I tillegg planlegges det for bruk, forvaltning, drift og vedlikehold, samt utrangering. Prosessene som særpreger prosjekteringen er kunstneriske og informasjonsarbeidene prosesser samt forhandlings- og beslutningsprosesser (Meland, 2010). Prosjekteringsfasen kan deles inn i tre delfaser: skisseprosjekt, forprosjekt og detaljprosjekt (PTL, 2004).

Utførelse

Utførelsesfasen kan også beskrives som byggefasen. I byggefasen starter oppriggingen av byggeplassen og byggearbeidet gjennomføres frem til overtakelsen av bygget (Difi, 2010). I denne fasen skal prosjektplanene utviklet gjennom de foregående fasene realiseres (PMI, 1995). Fasen har etter PTLs modell følgende ti delfaser: opprigging, infrastruktur, grunnarbeid, bæresystem, tetthusarbeid, hovedføringer, innredninger, utrusting, overtakelse, og møblering (PTL, 2004), i tillegg er det en siste delfase som består av nedriggingen (Meland, 2010).

Forvaltning, Drift, Vedlikehold og Utvikling (FDVU)

Kostnader til FDVU påløper gjennom hele byggets brukstid.

Forvaltningskostnader (F) er kostnader som kommunale skatter og avgifter, forsikringer og administrasjonskostnader. Forvaltningskostnadene vil påløpe uavhengig av om bygget er i drift eller ikke (NS 3454, 2000).

Driftskostnadene (D) er de kostnadene som må til for at bygget skal fungere og innebærer kostnader til blant annet løpende drift, renhold, sikkerhet, energi, vann (Bjørberg, et al., 2003).

Vedlikeholdskostnader (V) består av periodisk vedlikehold og utskiftninger som er nødvendig for å opprettholde bygget på et fastsatt kvalitetsnivå slik at bygget kan brukes til dets tiltenkte formål innenfor gitt brukstid (Bjørberg, et al., 2003).

Utviklingskostnadene (U) er kostnader til utvikling av bygget for å kunne opprettholde byggets verdi over tid (NS 3454, 2000).

Kvaliteten på FDVU-prosessen er avgjørende for byggets levetid, og de prosjekterte løsningene vil ha stor innvirkning på disse kostnadene (Meland, 2000).

Avhending og Gjenbruk

Avhendingsfasen innebærer utrangering og eventuell rivning av bygget. I gjenbruksfasen kan verdier i bygget inntjenes eller omformes ved for eksempel ombruk og gjenvinning av materialer (Sundal, 2006).

2.4 Entrepriseformer

En entrepriseform er en kontraktsstruktur mellom byggherre, entreprenør og prosjekterende for utførelse av prosjektering, bygging og koordinering av dette, og eventuelt FDVU og finansiering (Meland, 2010).

Det finnes mange forskjellige måter å organisere byggeprosjekter på og flere forskjellige entreprisemodeller som kan benyttes. Valget av entrepriseform avhenger av type prosjekt, situasjonen man er i, og hvilke mål, rammer, karakteristika, etc. som ønskes å oppnå. Først velges organisasjonsformen og deretter modell på detaljert nivå. En oversikt over de ulike modellene og hva de innebærer er fremstilt i figur 2.4-1 nedenfor (Buskeland, et al., 2003).

Modeller	Delt leverandørorganisasjon				Integrert leverandørorganisasjon	Integrert organisasjon			
	CM	BH-styrt del-entreprise	Hoved-entreprise	Generallentreprise	Total-entreprise	IPT	Taktisk outsourcing	Strategisk outsourcing	PFI
Kontraktsform:	8402	NS 3430	NS 3430	NS 3430	NS 3431			Leiekontrakt	Leiekontrakt
Kun egen spesialitet	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Avgrenset arbeidspakke		X	X	X	X	X	X	X	X
Koordinerende ansvar			X	X	X	X	X	X	X
All bygging				X	X	X	X	X	X
Prosjektering					X	X	X	X	X
Brukermedvirkning/ programmering						X		X	X
Drift							(X)	X	X
Finansiering									X

Figur 2.4-1: Entrepriseformer (Buskeland, et al., 2003, p. 4)

Noen av standardkontraktene i figur 2.4-1 ovenfor er nå endret. NS 3430 er endret til NS 8405 og NS 3431 er endret til NS 8407.

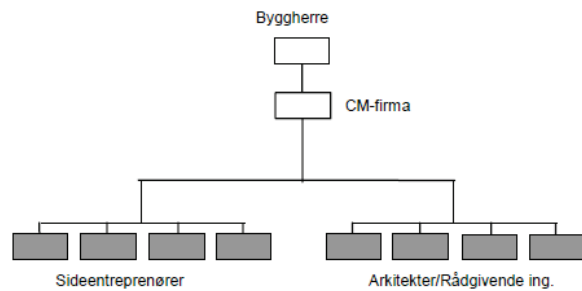
2.4.1 Delt leverandørorganisasjon

Entreprisemodellene innenfor delt leverandørorganisasjon karakteriseres ved at de ulike leverandørene deler ansvaret for prosjektering og produksjon mellom seg. Ved delt leverandørorganisasjon har byggherren full styring og kontroll på prosjekteringen, og både byggherre og bruker vil ha full mulighet til å påvirke løsninger uten at det vil koste mer en normal markedspris. Ekstern og intern usikkerhet vil kunne reduseres før det inngås kontrakt med entreprenør(er), i tillegg vil byggherren ha stor fleksibilitet i forhold til fokus på investeringskostnad eller overføring av risiko til entreprenør (Buskeland, et al., 2003).

Construction Management (CM)

CM-modellen har mange likhetstrekk med byggherrestyrte sideentrepriser. Forskjellen er at byggherrestyrte sideentrepriser bruker egen administrasjon, mens i denne modellen leies det inn et CM-firma til å administrere byggesaken for byggherren. CM-modellen har en stor oppdeling i entrepriser for å konkurransesette hver leveranse maksimalt.

Det er forholdsvis få firmaer som tilbyr CM-modellen, dermed blir konkurransen på CM-firmaets egen leveranse begrenset. Graden av CM-firmaets risiko og ansvar varierer, og har sammen med vederlagsformen innvirkning på byggherrens påvirkningsmulighet (Buskeland, et al., 2003).

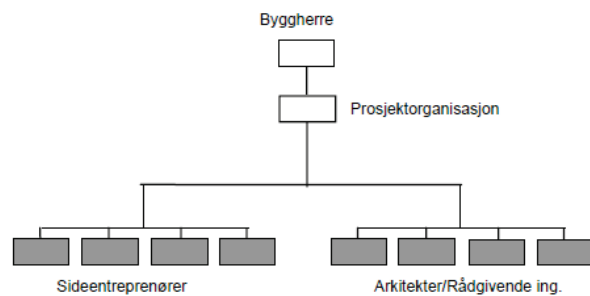
Figur 2.4-2: Construction management (Buskeland, et al., 2003, p. 7)

Byggherrestyrte delentrepriser

Byggherrestyrte delentrepriser deles opp avhengig av prosjektets art og størrelse. Fordeler med denne entreprisformen er at det er konkurranse på alle leveranser, installasjoner og montasjer. I tillegg er det flere små firmaer som konkurrerer om

anbudene, og prosjekteringen trenger ikke være fullført før byggearbeidene starter. Ulempene kan være at byggherren har ansvaret for all koordinering og det kan være vanskelig å plassere ansvar ved feil eller mangler. Byggherren må også forholde seg til mange kontraktsparter, noe som krever at byggherren må ha stor administrativ kapasitet (Buskeland, et al., 2003).

Bruk av byggherrestyrte delentrepriser kan være gunstig ved uforutsigbare prosjektomfang eller ved mindre prosjekter hvis byggherreorganisasjonen selv har stor kapasitet og høy prosjektledelseskompetanse (Undervisningsbygg, 2007).

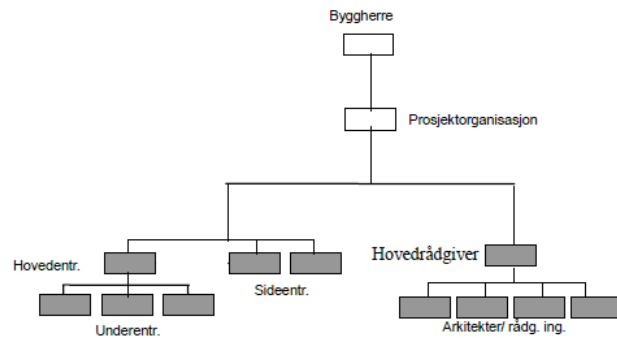

Figur 2.4-3: Byggherrestyrte delentrepriser (Buskeland, et al., 2003, p. 7)

Hovedentreprise

Hovedentreprise innebærer at byggherren har ansvaret for prosjekteringen av bygget gjennom egne kontrakter. Byggherren inngår kontrakt med en hovedentreprenør til å utføre det bygningsmessige arbeidet innenfor sitt fagområde. Hovedentreprenøren er ansvarlig for sitt eget og sine underleverandørers arbeid.

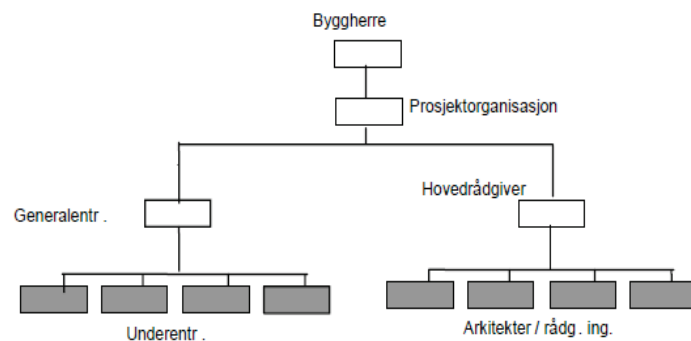
Figur 2.4-4: Hovedentreprise (Buskeland, et al., 2003, p. 8)

Byggherren inngår i tillegg direkte kontrakter med et fåtall sideentreprenører til å gjøre arbeid innenfor andre tekniske fag som blant annet VVS og elektro (Karlsen & Gottschalk, 2008).

Hovedentreprisemodellen passer for prosjekter hvor hovedarbeidsomfanget er definert, men hvor enkelte fagområder har større usikkerhet eller er klare og avgrenset, slik at det vil være mest kostnadseffektivt hvis begge arbeidstypene styres av byggherren (Undervisningsbygg, 2007).

Generalentreprise

Generalentreprise vil si at byggherren inngår kontrakt med kun en entreprenør. Entreprenøren vil ha ansvaret for produksjonen av bygget, mens prosjekteringsarbeidet settes bort som en egen kontrakt under byggherrens ansvar (Karlsen & Gottschalk, 2008).

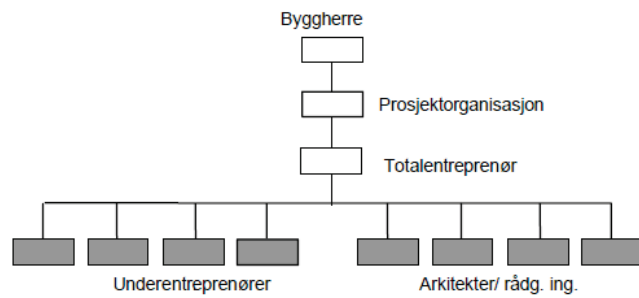

Figur 2.4-5: Generalentreprise (Buskeland, et al., 2003,

Det kan blant annet være fordelaktig å bruke generalentreprisemodellen i prosjekter hvor alle arbeidsområdene er godt definert, og der byggherren har sett fordel av å selv ha ansvaret for prosjekteringen (Undervisningsbygg, 2007).

2.4.2 Integrert leverandørorganisasjon - totalentreprise

Integrert leverandørorganisasjon blir omtalt som totalentreprise. Ved bruk av totalentreprise inngår byggherren en kontrakt med en entreprenør for all prosjektering og bygging. På denne måten behøver ikke byggherren å forholde seg til mer enn en kontrakt. Totalentreprenøren har ansvaret for koordinering og samspill

Figur 2.4-6: Totalentreprise (Buskeland, et al., 2003, p. 10)

mellom aktørene i leverandørorganisasjonen. Det er også vanlig at byggherren benytter rådgivere gjennom utviklingen av anbudsgrunnlaget totalentreprenørene skal konkurrere om (Buskeland, et al., 2003).

Totalentreprisemodellen er en grunnleggende modell som er utformet for å gjøre grensesnittene mot leverandører enklere for byggherren. Modellen kan likevel tilpasses situasjonen til hvert enkelt prosjekt, så i praksis kan man ha forskjellige varianter av totalentrepriser (Buskeland, et al., 2003). Generalentreprise med tilhørende prosjekteringsansvar er den vanligste varianten av totalentreprise. En annen variant som også blir mye brukt er delte totalentrepriser, det vil si at to eller flere sidestilte totalentreprenører leverer hver sin del av samme prosjekt med et samlet ansvar for hvert av delprosjektene (Buskeland, et al., 2003).

Bruk av totalentreprise kan være gunstig ved enkle prosjekter som kan beskrives gjennom funksjonskrav eller ved ukompliserte prosjekter der en god gjennomføringsfase er avgjørende (Undervisningsbygg, 2007).

2.4.3 Integrert organisasjon

Integrert organisasjon er forskjellige typer integrert samarbeid mellom en oppdragsgiver (byggherre) og leverandører (rådgivere og entreprenører). Integrerte organisasjoner vil variere i forhold til innhold, tid og rom, juridiske forpliktelser, og i fordelingen av ansvar og risiko. Modellene vil også kunne anvendes for privat sektor.

Denne arbeidsformen kan passe for langvarige og/eller mer komplekse prosjekter. Samarbeidet vil også ofte innebære drift og vedlikehold. Hovedårsaken for å integrere seg er ofte grunnet et behov for å bedre kommunikasjonen mellom partene angående tekniske og ytelsesmessige muligheter. Det vil si at det foreligger mer skjult informasjon mellom partene enn det som er vanlig.

Alle variantene av integrert organisasjon blir i Norge omtalt som Offentlig Privat Samarbeid (OPS). OPS er et samlebegrep for organisasjonsformer der private aktører er involvert i statelig virksomhet. Integrert prosjektteam (IPT) ligger ikke innenfor OPS da dette er et generelt samarbeid som ikke kun gjelder det offentlige, men elementer for gjennomføring av et OPS vil hentes fra denne modellen (Buskeland, et al., 2003).

Integrert prosjektteam (IPT)

IPT innebærer et integrert samarbeid mellom entreprenør og oppdragsgiver i prosjektets planleggings- og gjennomføringsfase. IPT-modellen er utviklet fra totalentreprisemodellen, men inkluderer i tillegg brukerinvolvering og spesifisering. Ved IPT vil entreprenøren og rådgiverne være ansvarlig for leveransen og samarbeidet mellom entreprenør og oppdragsgiver varer frem til gjennomført leveranse. Drift og vedlikehold gjøres av oppdragsgiver. IPT brukes ofte til prosjekter hvor det er fokus på effektivisering av samarbeidet mellom oppdragsgiver og entreprenør, samtidig som entreprenøren fremdeles har ansvaret for levering. IPT er aktuelt for prosjekter som trenger medvirkning fra bruker også under gjennomføringen av prosjektet (Buskeland, et al., 2003).

Taktisk og strategisk outsourcing brukes ikke i byggeprosjekt og vil ikke bli beskrevet nærmere.

Privat / eksternt finansieringsinitiativ (PFI/EFI)

PFI/EFI innebærer at eksterne aktører finansierer oppdragsgiverens virksomhet. De eksterne aktørene investerer i materiell og/eller eiendommer, bygg og anlegg for oppdragsgiver samt drifter dette. Oppdragsgiver leier dette tilbake fra den eksterne aktøren gjennom en langsiktig kontrakt.

PFI/EFI brukes ved anskaffelse av nye kapasiteter og ved erstatning av eksisterende kapasiteter. Oppdragsgiver definerer krav til ytelse og kapasitet i et langsiktig perspektiv som privat/ekstern aktør er ansvarlig for at leveres etter kravene. Dette medfører at oppdragsgiver fokuserer på å kontrahere resultater istedenfor å styre prosesser.

Privat/ekstern aktør har ansvaret for både leveransen og drift over et gitt antall år, og vil derfor se etter løsninger som er kostnadseffektive på lang sikt. For å oppnå en optimal løsning for hele prosjektets levetid må oppdragsgiver integreres i utviklingsprosessen (Buskeland, et al., 2003).

2.5 Livssyklus kostnader

For å få frem et helhetlig bilde av kostnadene over hele brukstiden kan man analysere byggets livssyklus kostnader. Livssyklus kostnadene til et bygg vil si alle årlige kostnader til Forvaltning, Drift, Vedlikehold og Utvikling (FDVU) over byggets levetid samt kapitalkostnaden (Bjørberg, et al., 2003). Bygninger vil ha store kostnader tilknyttet investeringer i nybygg, ombygning og rivning, samt årlig forvaltning, drift og vedlikehold. Det er viktig at disse kostnadene blir betraktet i et helhetlig perspektiv over byggets levetid. For eksempel at fokus ikke er bare på lavest mulig kostnader i byggeprosessen som vil gi for store FVD-kostnader senere, men at det fokuseres på en lavest mulig kostnad totalt sett samtidig som ønsket kvalitetsnivået opprettholdes.

Utviklingskostnadene tas ikke med i analysen i denne oppgaven. Det er vanskelig å få et sammenlignbart bilde av dette fordi utviklingskostnadene ikke påløper jevnt over byggets levetid. Undersøkelsen kan få med kostnader til utvikling gjennomført for enkelte bygg i den perioden data er hentet inn fra, mens denne kostnaden ikke kommer med for andre bygg som har samme behov men som ikke er kostnadsført i perioden det er samlet inn data fra.

2.5.1 Bakgrunn

Livssyklus kostnader (eng. Life Cycle Costing (LCC)) har blitt forsøkt implementert i byggeprosjekter siden 1980-tallet både i Norge og i andre nordiske land (Bjørberg, et al., 2005). Allerede ved introduksjonen av LCC ble det påpekt betydningen av et vellykket prosjekt sett i et helhetlig perspektiv. En integrert og faglig gjennomføring av prosjektet skulle være suksessfaktoren og LCC burde inkluderes som et hjelpemiddel for å oppnå dette (Holthe & Barlindhaug, 2004).

Til tross for at bruk av LCC i prosjekter resulterte i mange gode resultater skriver Bjørberg, et al. (2005) at en implementering av LCC bredt ut i byggebransjen ikke har lyktes. Årsaken til dette er blant annet at byggherrens behov i et livssyklusperspektiv har fått for lite fokus, mens det har vært for mye fokus på investeringskostnader, rådgivere og entreprenører.

Holthe & Barlindhaug (2004) skriver at utfordringene med implementeringen av LCC er at byggebransjen består av mange aktører med forskjellige interesser. En bedrift belastes sjeldent for alle kostnadene i et byggeprosjekt, noe som kan gjøre at sammenhengen mellom løsninger, levetider og driftskostnader ikke blir prioritert. Videre mener Holthe & Barlindhaug (2004) at arkitektene og rådgiverne i større byggeprosjekter bør gjøre LCC-beregninger som en konsekvensvurdering av de mulige valgene byggherren må ta. Eventuelt at det blir kontraktbestemt mellom byggherre og entreprenør at LCC-beregninger skal fremlegges av entreprenøren for enkelte valg underveis i prosjektet.

Problemer angående implementering av LCC gjelder ikke bare byggesektoren. Tysseland (2008) skriver at forsvarsdepartementet har fastlagt at ved investeringsbeslutninger skal løsningene som gir lavest LCC foretrekkes, selv om investeringskostnaden vil være større. Likevel er det enda noen prosjekter som kun fokuserer på investeringskostnaden alene.

Tysseland (2008) undersøkte holdninger til bruken av LCC blant prosjektledere.

Undersøkelsen viste at hvis prosjektledelsen har en positiv holdning til LCC vil det gi en positiv påvirkning til bruken av LCC-baserte beslutninger. Dette ga også færre målkonflikter mellom kjøper og prosjektledelsen. Den viste også at prosjektorganisasjonen er mer informert om bruken av LCC når prosjektusikkerheten er høy. Dataanalysen viste også klar sammenheng mellom prosjektledelsens kunnskap til LCC vil mer sannsynlig bruke LCC i anskaffelsesbeslutninger enn de med mindre kunnskap.

2.5.2 Livssyklus kostnader

En analyse av livssyklus kostnader er en vurdering av kapitalkostnaden sammen med drift og vedlikeholdskostnader over et lengre tidsperspektiv. Ved å analysere disse kostnadene kan det gjennomføres konsekvensvurderinger av de forskjellige alternativene som foreligger. Dette gir mulighet for å velge løsninger som ligger nærmest den kostnadseffektive balansen mellom kapitalkostnader og driftskostnader. Analysen vil også minimere risikoen for tidlige feil og tap av byggets funksjonalitet. Det kan allerede i skissefasen av en bygning opparbeides oversikter over driftskostnader og vedlikeholdskostnader basert på ulike forutsetninger.

Livssyklus kostnadene har som mål å synliggjøre kostnadene for valg man står ovenfor tilknyttet bygningen. Det er ikke et mål i seg selv å oppnå lavest mulig livssyklus kostnader, poenget er at partene involvert i beslutningsprosessene skal kunne se hva de forskjellige valgene de står ovenfor vil koste. Ved å få frem konsekvensene av investeringen kan for eksempel politikere se hva de forplikter seg til av FDVU-kostnader når de vedtar nye prosjekter (Bjørberg, et al., 2003).

En kombinasjon av høy prosjektkostnad og lave driftskostnader som ved en lav prosjektkostnad og høye driftskostnader kan totalt sett oppnå den samme kostnaden. Derfor blir det en forskningsmessig utfordring å finne frem til en god fordeling. For eksempel kan en vedlikeholdsfri fasade gi lavere driftskostnader enn en fasade som må vedlikeholdes, men gir mest sannsynlig en høyere investeringskostnad. Et åpenbart hinder for bruk av denne metoden er mangel på gode levetidsdata for bygget og byggets elementer (Holthe & Barlindhaug, 2004).

For bygging av offentlige bygg krever Lov om offentlige anskaffelser § 6 at det tas hensyn til livssyklus kostnadene under planleggingen av anskaffelsen, samt den universelle utformingen og miljøkonsekvensene (Lovdata, 1999). Kravet i denne paragrafen kan bli tolket på forskjellige måter, da loven ikke sier noe om hvilken metode som skal brukes ved vurdering av livssyklus kostnadene. Loven stiller heller ikke krav til hvor omfattende vurderingen av livssyklus kostnadene skal være. Vurderingen kan dermed gjøres ved bruk av metoder som oppdragsgiver har utarbeidet selv eller allerede eksisterende verktøy (Holthe & Barlindhaug, 2004).

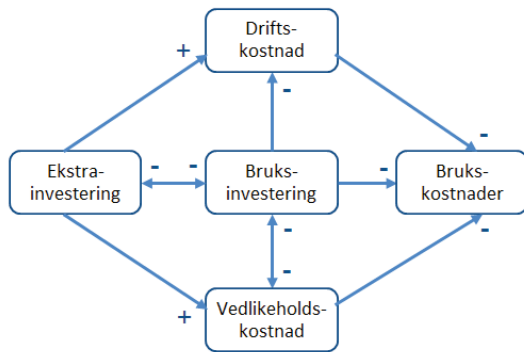
For å danne et sammenlikningsgrunnlag for livssyklus kostnadene til forskjellige bygninger kan Norsk Standard (NS) 3454 «Livssyklus kostnader for byggverk, prinsipper og struktur» benyttes (Holthe & Barlindhaug, 2004). NS 3454 er et hjelpemiddel til programmering, prosjektering og FDVU for alle typer byggeprosjekter og bygningsdeler. Standarden fastsetter hovedposter for kostnadene som inngår i livssyklus kostnadene, og forklarer forholdet mellom forskjellige kostnadsbegrep (NS 3454, 2000). Ved å bruke denne hovedinndelingen av kostnadsposter kan det registreres erfaringstall og opparbeides nøkkeltall som gjør det mulig å sammenlikne byggverk (Bjørberg, et al., 2003).

2.5.3 Kostnadssammenhenger

Etter nyinvesteringen er fullført skal bygningen driftes. Kostnadene knyttet til bruken av bygningen er som tidligere nevnt drifts- og vedlikeholdskostnader. Det er lang tradisjon for at det er nyinvesteringene som vurderes ved offentlige anskaffelser, mens når hele livsløpet sees under ett kan ofte drift- og vedlikeholdskostnadene utgjøre de største kostnadene (Austeng, et al., 2005a).

En nyinvestering i et prosjekt kan deles opp i bruksinvesteringer og ekstrainvesteringer. Bruksinvesteringer fungerer slik at en økning i investeringskostnaden vil føre til en reduisering av andre kostnader. Det vil si at drifts- og vedlikeholdskostnadene reduseres på grunn av økt kvalitet, eller at brukskostnadene reduseres på grunn av forbedrede bruksegenskaper.

Ekstrainvesteringen blir gjerne gjennomført med hensyn til miljømessige, estetiske eller opplevelsesmessige forhold. Ekstrainvesteringer vil direkte og indirekte bidra til å øke drift- og vedlikeholdskostnadene. Ved budsjettrestriksjoner vil ekstrainvesteringer redusere bruksinvesteringene og dermed indirekte øke brukskostnadene (Austeng, et al., 2005a).

Figur 2.5-1: Kostnadssammenhenger (Austeng, et al., 2005a, p. 127)

Figur 2.5-1 viser hvordan de forskjellige kostnadene påvirker hverandre. Positiv korrelasjon i varierende grad er angitt med plusstegn, negativ korrelasjon i varierende grad er angitt med minustegn (Austeng, et al., 2005a).

Drift og vedlikehold gjøres for å opprettholde de ønskede bruksegenskapene, i tillegg skal vedlikeholdsarbeidet redusere kapitalslitet. Drift- og vedlikeholdskostnadene styres grovt sett av tre faktorer: hvor mye som skal driftes og vedlikeholdes, hvilken kvalitet som ønskes, og prisnivået på det som må gjøres.

Levetidskostnaden bør minimeres ved å balansere kostnadene til drift, vedlikehold og kapitalslitet slik at den sammenlagte nåverdien blir minst mulig. Det finnes likevel et teoretisk optimum hvor vedlikeholdskostnadene er på det laveste. Brukes det mindre penger enn dette på for eksempel vedlikehold av et bygg vil det forfalle slik at kostnaden brukt til å rette det opp igjen vil overstige den opprinnelige besparelsen. På den andre siden vil større vedlikehold enn det som er optimalt føre til kostnader som ikke veies opp av de marginale besparelsene (Austeng, et al., 2005a).

2.5.4 Beregningsmodell (NS3454)

Siden kroneverdien varierer fra år til år må alle beløp føres til samme tidspunkt. Kroneverdien på dette tidspunktet gir grunnlaget for sammenligningen av kostnadene. Denne omregningen gjøres ved bruk av nåverdiberegninger (Bjørberg, et al., 2003).

Bredesen (2005) forklarer nåverdi som den verdien et gitt beløp i fremtiden er verdt i dag. Nåverdien beregnes ved bruk av en diskonteringsfaktor. Diskonteringsfaktoren viser hvor mye et beløp på kr 1 i år n er verdt i dag, hvis renten er r .

Formelen for å finne diskonteringsfaktoren er: $\frac{1}{(1+r)^n}$

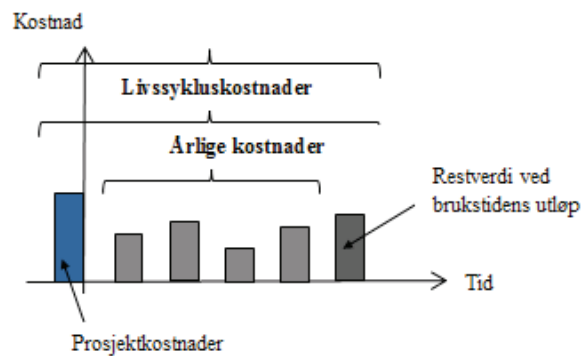
Formel 2.5-1 Diskonteringsfaktor

Nåverdien (NV) finnes ved å multiplisere fremtidig verdi (FV) med diskonteringsfaktoren som følger:

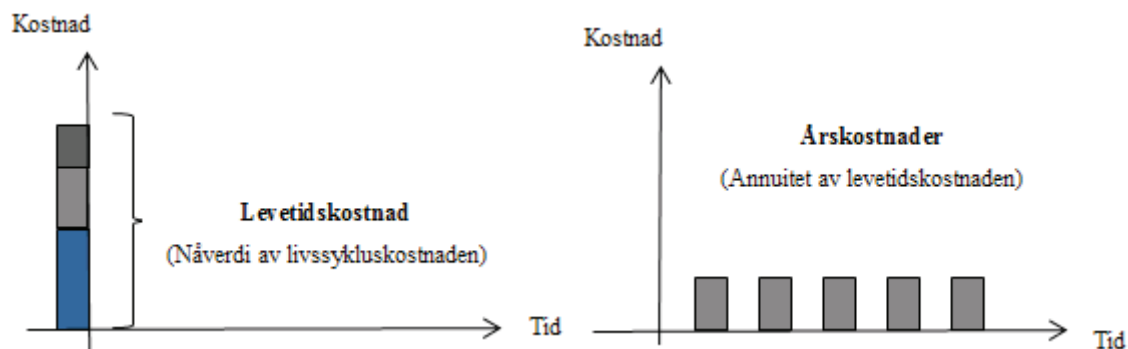
$$NV = FV * \frac{1}{(1+r)^n}$$

Formel 2.5-2 Nåverdi

Figurene 2.5-2 – 5 viser sammenhengen mellom livssyklus kostnader, årlige kostnader, levetidskostnad og årskostnader.

Figur 2.5-2 Livssyklus kostnader (Bjørberg, et al., 2003, p. 6)

Figur 2.5-3 Levetidskostnad (Bjørberg, et al., 2003, p. 6)

Figur 2.5-4 Årskostnader (Bjørberg, et al., 2003, p. 6)

Byggets kostnad over hele brukstiden, levetidskostnaden, finnes ved å regne ut nåverdien av livssyklus-kostnadene (NS 3454, 2000).

Kapitalkostnaden finnes ved å summere prosjektkostnaden med nåverdien av restverdi/rivningskostnad.

Levetidskostnaden (K) kan etter NS 3454 (2000) beregnes ved følgende formel:

$$K = K_0 + \sum_{t=1}^T [(1+r)^{-t} * FDVU_t] - R(1-r)^{-T}$$

Formel 2.5-3 Levetidskostnad

Hvor: K_0 = prosjektkostnad

R = restverdi/rivningskostnad

r = renten T = Brukstiden

t = antall år fra ferdigstillingstidspunktet

Levetidskostnaden lagt ut som annuitet over den samme tidshorizonten gir årskostnaden. Årskostnaden uttrykker de gjennomsnittlige årlige kostnadene som påfaller bygget hvert år, og representerer det beløpet som trengs for å dekke årlige FDVU-kostnader pluss renter og avskrivninger på kapitalen. Årskostnader skiller seg fra årlige kostnader på grunn av at de periodiske tiltakene varierer hvert år (Bjørberg, et al., 2003).

Årskostnaden (ÅK) regnes ut ved å multiplisere levetidskostnaden (K) med annuitetsfaktoren (b) som vist nedenfor (NS 3454, 2000):

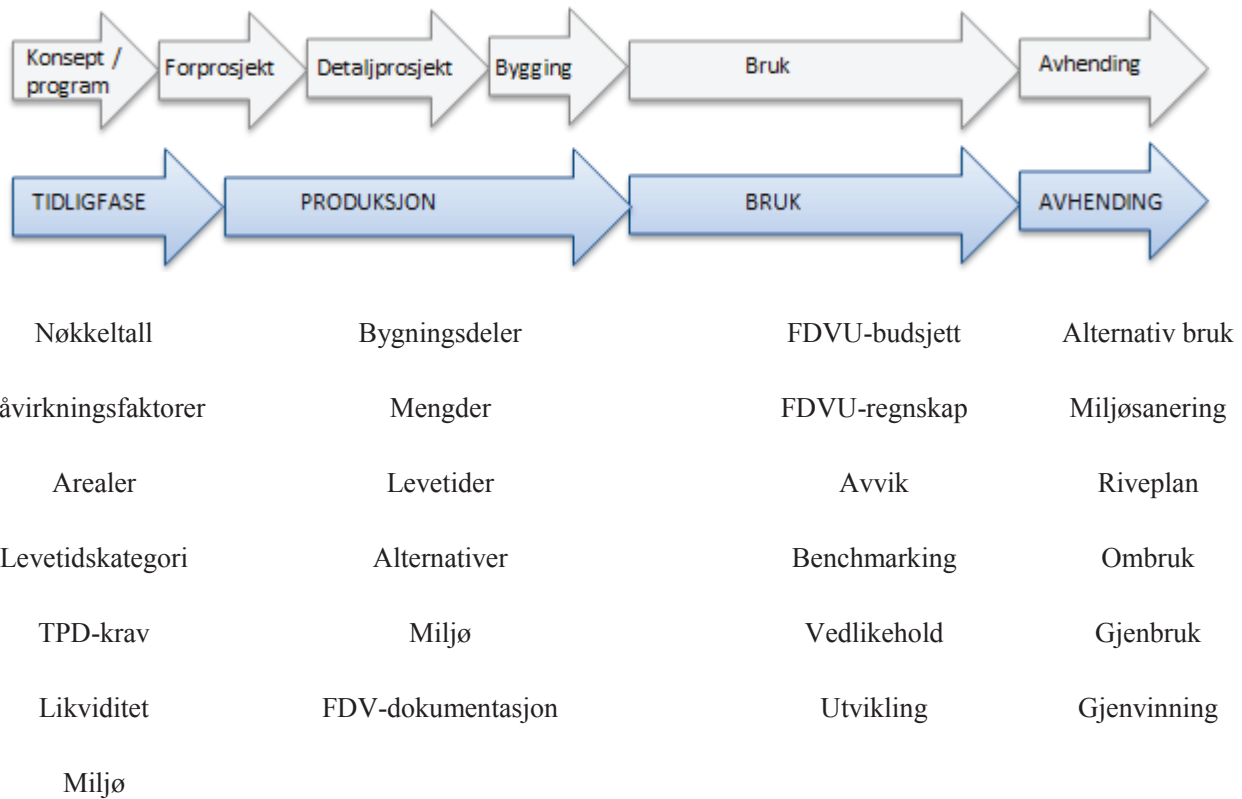
$$\text{ÅK} = b * K \quad \text{hvor} \quad b = \frac{r}{1-(1+r)^{-T}}$$

Formel 2.5-4 Årskostnad

Formel 2.5-5 Annuitetsfaktor

2.5.5 Livssyklus kostnader i byggeprosessen

Ved budsjettering av et byggeprosjekt kan NS 3454 brukes til å beregne kostnader for planlegging, prosjektering, bygging, bruk, etc. (Holthe & Barlindhaug, 2004). Modellen nedenfor viser de mest sentrale forholdene til livssyklus kostnader i de forskjellige fasene, først den tradisjonelle faseoppdelingen som videre er satt sammen til de fire fasene (Multiconsult, 2006):

Figur 2.5-5: Livssyklus kostnader i byggefasene (Multiconsult, 2006)

I tidligfasen legges de overordnede rammene for veien videre i byggeprosjektet og det fås frem et beslutningsunderlag angående videreføring til produksjonsfasen. Det er store muligheter til å gjøre endringer i tidligfasen. Endringene vil ha minimal kostnad i forhold til i senere faser, derfor bør fokuset være på det endringsbehovet sluttbrukeren har over tid.

I denne fasen formulerer byggherre/tiltakshaver krav til tilpasningsdyktighet og livssyklus kostnader, samt fremskaffer de nøkkeltall som finnes og gjennomfører likviditetskalkyle. Rådgivere konkretiserer kravene i visualiserte løsninger, gjennomfører kalkyler og analyser for livssyklus kostnader, og utfører risikoanalyser.

Livssyklus kostnadene brukes i tidligfasen til å vurdere nøkkeltall basert på premisser og tilgjengelig informasjon.

Produksjonsfasen bygger på beslutningsunderlaget fra tidligfasen. Den omfatter tradisjonelle prosjekteringsfaser og byggefasen. I produksjonsfasen er mulighetene for å gjøre endringer minskende og endringene kan medføre store kostnader. Fokuset i produksjonsfasen skal være hvordan aktørene har løst kravene fra tidligfasen (Multiconsult, 2006), og konkretisering av disse i form av material- og systemvalg (Meland, 2010).

Byggherre vil i denne fasen godkjenne løsninger som dokumenterer kravene satt i tidligfasen, i tillegg formuleres og godkjennes krav til FDVU-dokumentasjon. Rådgiverne gjennomfører analyser av livssyklus kostnader og bistår i vurderingen av alternativer. Entreprenørene og leverandørene bør gjennomføre kvalitetskontroll av løsninger og fremlegge analyser av livssyklus kostnader ved alternative løsninger. De bør også overlevere fullstendig FDVU-dokumentasjon og bistå rådgiverne ved utformingen av FDVU-budsjettet.

I produksjonsfasen kan livssyklus kostnadene brukes til å vurdere nøkkeltall. Det kan også foretas beregninger av livssyklus kostnader på bygningsdelsnivå basert på premisser og tilgjengelig informasjon.

Den tredje fasen, bruksfasen, begynner med godkjent produkt fra produksjonsfasen. Fasen omfatter både daglige og periodiske FDVU-aktiviteter. I bruksfasen er muligheten til å gjøre endringer begrenset, og kan kun gjøres der det er tilrettelagt for det. Fokuset i denne fasen er å støtte kjernevirksomhetens effektivitet.

Byggeier og/eller bruker har ansvar for å se til at bygget forvaltes i henhold til lover og forskrifter, og stille krav til økonomioppfølging. Forvalter skal i denne fasen gjennomføre det som er planlagt i forhold til strategisk utvikling, organisere FDVU-aktiviteter, og finne nøkkeltall for benchmarking og avvikskontroll. Brukeren av bygget stiller basiskrav til iverksetting av utvikling for at optimal kjernevirksomhet enten kan ivaretas eller oppnås.

Livssyklus kostnadene brukes til å hente inn regnskapstall for FDV-kostnader, foreta benchmarkingsprosesser, og for å sammenlikne mot budsjett over flere år eller med andre bygg.

Avhendingsfasen vil si fjerning av bygget etter endt brukstid og den omfatter riveplan, miljøkartlegging og miljøsanering. Livssyklus kostnadene i avhendingsfasen påvirkes av rivekompleksiteten, graden av miljøfarlige stoffer som må håndteres og eventuelle gjenvinningsgevinster (Multiconsult, 2006).

2.6 Usikkerhet i prosjekter

Alle prosjekter er på mange måter unike, men de har til felles at alle har en grad av usikkerhet som kan gi både positive og negative effekter. Selv om det finnes usikkerhet i alle prosjekter, finnes det likevel ikke en entydig definisjon for begrepet prosjektusikkerhet. (Perminova, et al., 2008).

Perminova et.al. (2008, p. 75) skriver blant annet at innen fagfeltet for usikkerhetsstyring i prosjekter har usikkerhet blitt beskrevet som *sannsynligheten for at den objektive funksjonen ikke vil nå sitt planlagte verdimål, eller som en ukjent sannsynlighet for at en hendelse inntreffer.*

Finansdepartementet har imidlertid laget et felles begrepsapparat hvor usikkerhet defineres som «*Mangel på viten om fremtiden. Differansen mellom den nødvendige informasjon for å ta en sikker beslutning og den tilgjengelige informasjon på beslutningstidspunktet. Kan medføre gevinst eller tap i forhold til forventet resultat, medfører både risiko og muligheter*» (Klakegg, 2003, p. 4).

Usikkerheten kan fremstå på forskjellige måter ut i fra prosjekttype og hvilken fase prosjektet befinner seg i. Hvordan usikkerheten i et prosjekt oppfattes kan også være avhengig av det perspektivet det betraktes i (Austeng, et al., 2005a). Alle sider ved et prosjekt vil ha en del av usikkerhet, som for eksempel organisasjon, kommunikasjon, tid, kostnad, kvalitet og kompetanse. Kravet til mål og rammer henger også sammen med usikkerheten i et prosjekt, og usikkerheten vil øke i forhold til omfanget og kompleksiteten til disse (Husby, et al., 2003).

For å oppnå en best mulig håndtering av usikkerhet forutsetter at det kan sies noe om forholdene rundt usikkerhetens opphav, hvordan man tror usikkerheten vil utvikle seg, samt hvilke utfall man tror det kan få for prosjektet (Austeng, et al., 2005a).

Estimatusikkerhet og hendelsesusikkerhet

Usikkerhet kan deles inn i estimat- og hendelsesusikkerhet. *Estimatusikkerheten* tar hensyn til usikkerheten i kostnadselementene i et kostnadsestimat, i tillegg til effekten av indre og ytre påvirkninger (Austeng, et al., 2005a). Estimatusikkerheten viser den mulige variabiliteten som finnes i kostnadene for prosjektets aktiviteter og poster, samt usikkerheten i forhold til tid.

Kostnadsestimatet vil også kunne inneholde en forventet effekt av *hendelsesusikkerhet*. Hendelsesusikkerhet er usikkerhet som gjelder de forholdene som kanskje vil inntreffe i prosjektet, men som mest sannsynlig ikke vil inntreffe. Hendelsesusikkerhet kan for eksempel være hendelser med returperioder som 30-års flom og 100-års bølger, eller engangshendelser som for eksempel skred og brann. Usikkerheten kan også være forbundet med utfallet av beslutningsprosesser eller hvordan renten utvikler seg (Austeng, et al., 2005b).

Det er viktig å ha midler til å håndtere konsekvensene hvis noen av disse hendelsene skulle inntreffe. Det må derfor settes av midler til dette i budsjettet, men avsetningene skal ikke brukes dersom hendelsene ikke inntreffer. Hvor mye som trengs av avsetninger varierer ut i fra hvilken type hendelse det dreier seg om (Austeng, et al., 2005a).

2.6.1 Usikkerhetsstyring

Styring av usikkerhet handler ikke kun om håndtering av de truslene og mulighetene som allerede er oppdaget, og implikasjonene de har for prosjektet. Det handler også om å håndtere alle kildene til usikkerhet som gir opphav til hvordan trusler og muligheter oppfattes. Det medfører forståelse og utforskning av hvor usikkerheten i prosjektet kommer fra før man prøver å håndtere den, uten forutfattede meninger om hva som er ønskelig eller uønsket. Det er viktig å forstå hvor og hvorfor usikkerhet er viktig i en prosjektkontekst og hvor det ikke er det (Chapman & Ward, 2003).

Suksessivprinsippet er en usikkerhetsanalyse som består av et sett prosedyrer.

Usikkerhetsanalysen starter med et begrenset antall faktorer som videre bryter suksessivt ned de mest usikre aspektene i flere detaljerte faktorer for å få et bedre bilde av usikkerheten.

Suksessivprinsippet inkluderer både uklare og veldokumenterte faktorer. Den kan brukes for

de fleste bedrifter og prosjekter på områder hvor det er behov for å være mer på forskudd og føre-var (Lichtenberg, 2000).

Ved utarbeiding av kalkyler som innehar usikkerhet kan *suksessiv kalkulasjon* benyttes for å gjøre kalkulasjoner gjort på usikre vilkår så nøyaktig som mulig. Metoden kan innarbeides på mange måter i forskjellige kalkulasjonssystemer. Den kan brukes som en støtte til prosjektplanleggingsmetoder, spesielt innen resurser og økonomi. Suksessiv kalkulasjon er basert på suksessivprinsippet og andre forskjellige oppdelingsprinsipper (Lichtenberg, 1990).

Suksessiv kalkulasjon vurderes etter et prinsipp som sier at betydningen hver enkelt usikkerhetspost har for sluttresultatet kan finnes direkte ut i fra postens varians, forutsatt at postene er statistisk uavhengige. Enkeltpostenes varians gir et velegnet prioriteringstall eller mål for hvor kritisk denne posten er for totalverdien, så sluttsummens pålitelighet er avhengig av den samlede variansen til alle postene. I den suksessive detaljeringsprosessen blir de postene med høyest prioriteringstall delt opp i uavhengige delposter for en mer nøyaktig usikkerhetsvurdering. Vurderingen av kalkulasjonene og informasjonen som kommer frem av metoden gjør det lettere å se hvilke områder man må være påpasselige og hvordan man kan sikre seg på en mer realistisk måte (Lichtenberg, 1990).

2.7 Usikkerhet og kostnader

2.7.1 Kostnadsestimering

Kostnadsestimering for et prosjekt krever samarbeid mellom flere personer. Selv med de flinkeste kalkulatørene er det eneste som kan sies med sikkerhet at alt ikke vil gå nøyaktig som planlagt. Denne risikoen assosiert med sannsynligheten for at uforutsette hendelser inntreffer kan håndteres på to fundamentalt forskjellige måter.

Den første og enkleste måten er å sette av en prosentandel av den estimerte kostnaden, vanligvis 5-10%, til å dekke uforutsette hendelser.

Den andre, mer foretrukne, metoden går ut på at estimatene settes opp ut i fra hvilke kostnader som er mest pessimistiske, sannsynlige, og optimistiske (Meredith & Mantel, 2010). En slik metode for estimering av kostnader er Trinnvisprosessen (Austeng, et al., 2005a).

Estimatene for hva som er den mest optimistiske kostnaden, a , velges slik at det er 99% sannsynlighet for at det blir a eller mer. Likeså er det for den pessimistiske kostnaden, b , som blir estimert med 99% sannsynlighet for at den blir b eller mindre. Den mest sannsynlige verdien, m , vil ligge mellom a og b . Det vil likevel ikke være nødvendig å gjøre estimatene på et 99% nivå, men at et 90% eller et 95% nivå kan brukes uten at det vil resultere i store feilestimer (Meredith & Mantel, 2010). Praksis har vist at verdier på et 99% sannsynlighetsnivå er vanskelige å få frem, så verdier med 90% sannsynlighet eller høyere er nå mer brukt (Meland, 2010).

Den forventede kostnaden, FK, blir i henhold til Meredith & Mantel (2010):

$$FK = \frac{(a + 4m + b)}{6}$$

Formel 2.7-1 Forventet kostnad

Hvor

a = optimistisk verdi

b = pessimistisk verdi

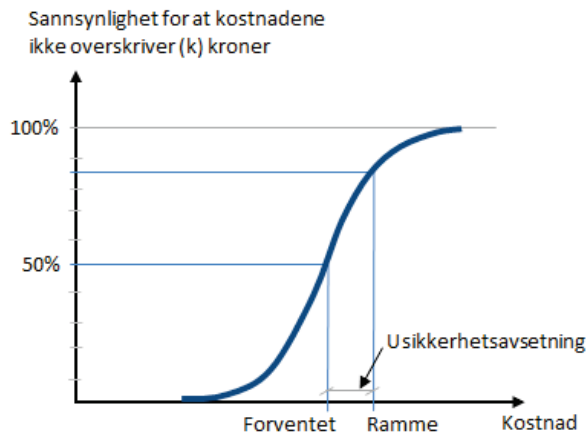
m = mest sannsynlig verdi

2.7.2 Usikkerhetsanalyse av kostnader

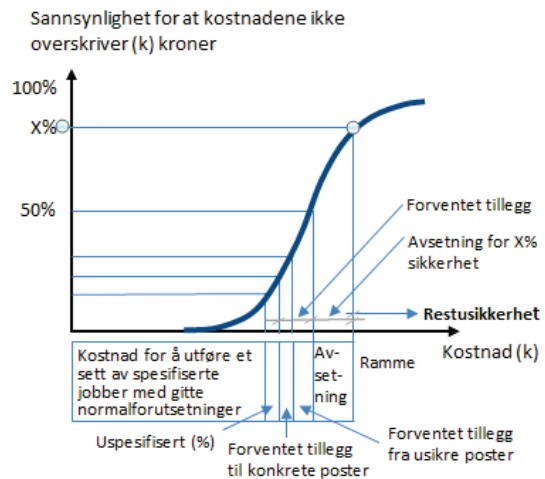
De fleste usikkerhetsanalysene vedrørende prosjekters gjennomføringsmulighet dreier seg blant annet om å avdekke og kvantifisere kostnadsusikkerhet, hvor usikkerhet knyttet til investeringskostnader er dominerende i svært mange usikkerhetsanalyser.

Figur 2.7-1 viser et eksempel på et typisk resultat fra en usikkerhetsanalyse av kostnader, hvor prosjektkostnaden vises som en sannsynlighetsfordeling i form av en S-kurve.

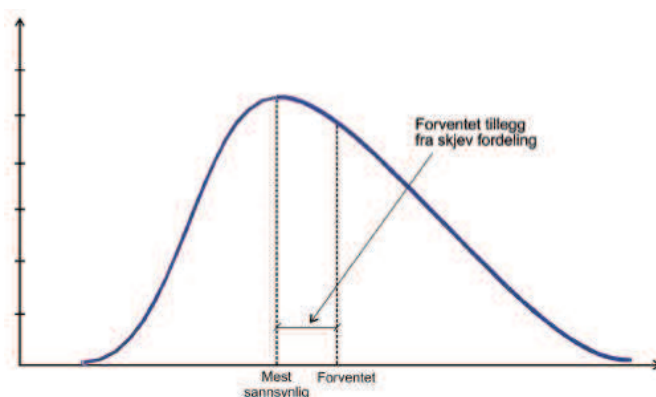
Figur 2.7-1: Prosjektkostnad som sannsynlighetsfordeling (Austeng, et al., 2005a, p. 122)

Figur 2.7-2: Ramme og restusikkerhet (Austeng, et al., 2005a, p. 126)

Figur 2.7-2 viser hvordan et kostnadsoverslag beheftet med usikkerhet er bygget opp. Prosjektkostnaden består delvis av kostnader knyttet til identifiserbare kostnadsbærere. Det vil i tillegg være en del kostnadsbærere som ikke er identifiserbare på det aktuelle tidspunktet. I et kostnadsoverslag vil den forventede kostnadsmessige effekten av de uidentifiserbare kostnadsbærerne kalles for «uspesifisert».

Det forventede tillegget til konkrete poster kommer av at sannsynlighetsfordelingen til estimatene av de identifiserbare kostnadsbærerne og uspesifisert ofte har en høyreskjevhet, som vist i figur. Denne skjevheten gjør at den forventede kostnaden av kalkylen vil øke noe.

Figur 2.7-3 Sannsynlighetsfordeling av kostnadselement (Austeng, et al., 2005a, p. 123)

Det blir lagt til et tillegg for usikre poster som består av indre og ytre påvirkningsfaktorer. Disse faktorene påvirker kostnadene og usikkerhetsbildet, men blir i seg selv ikke definert som kostnadsbærere. Prosjektinterne- eller indre påvirkningsfaktorer, som for eksempel usikkerhet rundt prosjektorganisasjonen, kan som oftest styres fra enten prosjektet eller prosjektets oppdragsgiver.

Ytre påvirkningsfaktorer og ytre- eller kontekstuell usikkerhet som ligger utenfor prosjektets kontroll behandles på samme måte som intern usikkerhet. Kontekstuell usikkerhet kan finnes i for eksempel politiske, konjunkturmessige eller markedsmessige forhold, eller være knyttet til miljø. En stor del av den kontekstuelle usikkerheten fremtrer som hendelsesusikkerhet.

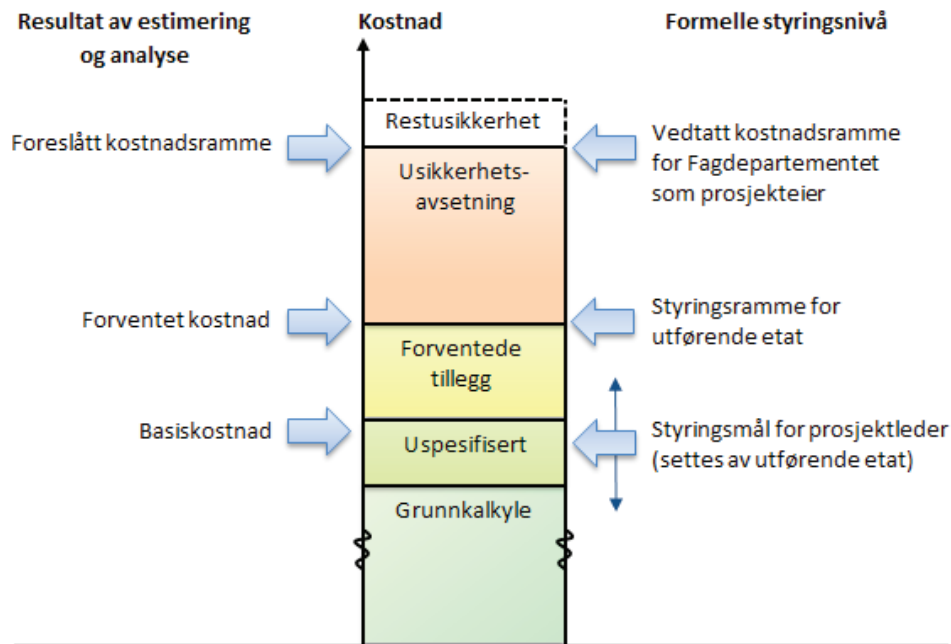
Det blir også gjort en eventuell avsetning for å håndtere effekten av den identifiserte usikkerheten.

(Austeng, et al., 2005a)

2.7.3 Styring av kostnader

Offentlige prosjekter er ofte rammestyrte. Det vil si at så lenge prosjektkostnaden holdes innenfor en gitt ramme er det ingen sterke insentiver for kostnadseffektivitet. Dette fører til at det i gjennomsnitt blir en økning i forventet kostnad, eller det etableres en praksis der det systematisk settes for høye kostnadsrammer til prosjektene. Disse styringsprinsippene og holdningene har en unødvendig kostnadsdrivende effekt. For å unngå denne kostnadsøkningen bør det etableres kostnadsmessige styringsmål som er strammere enn prosjektets totale budsjett (Austeng, et al., 2005a).

Figur 2.7-3 fra Klakegg (2003) illustrerer et prinsipp som gir en strammere kostnadsstyring. Den viser hvordan estimeringsresultater og analyse kan ses i sammenheng med formelle styringsnivå. Det er viktig å skille mellom informasjon som danner beslutningsgrunnlag (venstre side og midtdelen) og valgte størrelser (høyre side). For eksempel er forventet kostnad et resultat av analysen, mens prosjektleders styringsramme er en valgt størrelse (Klakegg, 2003).

Figur 2.7-4: Kostnadsramme (Klakegg, 2003, p. 2)

Styringsmålene fastslår kostnaden som den budsjettansvarlige (prosjekterende) skal styre mot. De velges slik at de gir en stram kostnadsstyring men samtidig ikke er så urealistiske at de får en demotiverende effekt.

Styringsrammen angir hva den budsjettansvarlige har til disposisjon for å gjennomføre arbeidet.

Et prosjekt har kun en kostnadsramme. Kostnadsrammen definerer størrelsen beslutningstakerne har satt av til å finansiere prosjektet. Denne størrelsen utgjør summen av forventet prosjektkostnad og usikkerhetsavsetning. Kostnader som ikke hører til identifiserte og styrbare kostnadselementer vil være kostnadsdrivende og bør ikke fordeles i forkant. Dermed bør ikke uspesifisert eller indre/ytre forhold deles ut på arbeidspakkene, men istedenfor beholdes på et høyere organisatorisk nivå som en avsetning (Klakegg, 2003).

3. Metodisk tilnærming

Halvorsen (2008) skriver at forskning betraktes som den sentrale vitenskapelige aktivitet innenfor vitenskapens område. Vitenskap vil si aktivitet som får frem ny kunnskap og systematiserer denne kunnskapen slik at man kan se bakenfor virkelighetens overflate.

Forskningsmetode kan defineres som læren om de verktøy som kan brukes for å samle inn informasjon. Den informasjonen som samles inn kalles ofte for data, og innsamlet data kalles videre for empiri (Halvorsen, 2008).

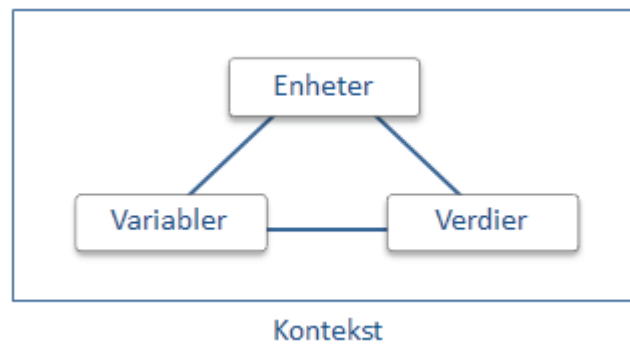
Poenget med å benytte forskningsmetode er ikke å unngå feil, det er umulig, men å kunne redegjøre for mulige svakheter knyttet til resultatene av en konkret undersøkelse (Jacobsen, 2005).

Vitenskapelig forskning handler om å systematisk undersøke ett eller flere spørsmål empirisk eller å fremstille modeller (systemteori). En empirisk undersøkelse gjennomføres for å opparbeide ny kunnskap og finne svar på hvordan de virkelige forholdene faktisk er. Hensikten med en empirisk undersøkelse vil alltid være å få svar på spørsmål eller å bekrefte/avkrefte antakelser. Den nye kunnskapen som kommer frem av forskningen behøver ikke være genuint ny kunnskap som ingen har visst noe om fra før, men kan være kunnskap som gir et supplement og en større forståelse av noe vi allerede kjenner til (Jacobsen, 2005).

3.1 Problemstilling og hypotese

Felles for alle undersøkelser er at noen er interessert i å finne ut mer om et avgrenset tema. Denne interessen starter som regel med et spørsmål. Spørsmålet vi ønsker å forske på vil videre omgjøres til en problemstilling og hypoteser som danner utgangspunktet for en empirisk undersøkelse.

Ved defineringen av en problemstilling gjøres det avgrensninger i forhold til hva det skal fokuseres på, og dermed også hva som ikke blir sett på. Avgrensning av problemstillingen er nødvendig for å muliggjøre gjennomføringen av en empirisk undersøkelse (Jacobsen, 2005).

Figur 3.1-1: Innholdet i en problemstilling (Jacobsen, 2005, p. 70)

Innholdet og de sentrale komponentene i en problemstilling er illustrert i figur 3.1-1.

Enheter er de man vil studere mens *variabler* er det man vil studere mer konkret. *Verdier* er ulike trekk enheten kan ha på variablene, og *kontekst* er rammen studien foregår innenfor (Jacobsen, 2005).

I denne oppgaven vil undersøkelsesenheter som skal studeres være skolebygg. Variablene knyttet til enheten er investeringskostnader og FVD-kostnader. Verdiene vil gis i form av kostnadsstørrelsen på variablene. Kostnaden er kvantifiserbar. Konteksten undersøkelsen er levetidskostnader innenfor byggeprosjekter. Dette er grunnlaget for følgende problemstilling:

Er det en sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg?

Problemstillingen gir et klart og konkret bilde av hva som skal undersøkes. Den er av en forklarende type fordi den ønsker å undersøke en årsak-virkning sammenheng mellom investeringskostnaden og FDV-kostnader. Ved forklarende problemstillinger kan det legges frem en påstand (hypotese) om hvilke funn som vil komme frem av undersøkelsen. Det kan deretter testes om påstanden er sann eller ikke. En hypotese er dermed en påstand om hvordan verden ser ut, og denne påstanden kan undersøkes empirisk, samt påvises usann (Jacobsen, 2005). I denne oppgaven har undersøkelsen følgende hypotese:

Økte investeringskostnader gir reduserte fremtidige FDV-kostnader i skolebygg

Ved utviklingen av problemstillingen må det også tas stilling til generalisering (Jacobsen, 2005). Generalisering betyr at det trekkes slutninger om at resultater fra et utvalg også vil være gyldig for en populasjon. En populasjon er undersøkelsesenheterne man ønsker å si noe om, mens et utvalg er en mindre gruppe av populasjonen (respondenter). Generalisering brukes når man ønsker å si noe om store populasjoner og ikke har mulighet til å spørre alle i populasjonen. Ved å spørre et representativt utvalg i stedet skal resultatene bli det samme som om man hadde spurt hele populasjonen (Halvorsen, 2008). Problemstillingen i denne oppgaven ønsker å generalisere slik at resultatene fra et utvalg skolebygg vil være tilfellet for alle skolebygg. Dette krever et representativt utvalg og et tilstrekkelig antall respondenter.

Det er problemstillingen som avgjør hvilket undersøkelsesopplegg som bør brukes, og hvilken type metode som benyttes for å samle inn empiri (Jacobsen, 2005).

3.2 Undersøkelsesdesign

Når problemstillingen er definert er utarbeidelse av et undersøkelsesdesign det neste steget i prosessen. Et undersøkelsesdesign vil si en hovedplan som spesifiserer de metoder og prosedyrer man vil benytte for innhenting og analyse av den informasjonen nødvendig for gjennomføringen av et studie (Zikmund, 2003).

Det finnes ikke ett enkelt design som vil være det beste for alle typer undersøkelser. Hvor godt designet er avhenger av hvor egnet det er til typen problemstilling. Med problemstillingen som utgangspunkt må man forsøke å finne det undersøkelsesdesignet som passer best. Valget av undersøkelsesdesign vil ha stor betydning for undersøkelsens gyldighet og pålitelighet.

Det finnes ulike typer undersøkelsesdesign som kan klassifiseres ut i fra om studien er *beskrivende* eller *forklarende (kausalt)*, og om studien går i *bredden (ekstensiv)* eller i *dybden (intensiv)*.

Som tidligere nevnt har denne oppgaven en forklarende problemstilling som dermed skal gi et forklarende (kausalt) undersøkelsesopplegg.

Dybden er forbundet med hvordan man tilnærmer seg det man ønsker å studere, mens bredden tilsier hvor mange undersøkelsesenheter man ønsker å si noe om.

Et intensivt design går i dybden av et fenomen med utgangspunkt i få enheter og mange variabler. Målet er å få frem så mange nyanser og detaljer som mulig angående fenomenet, eller å oppnå en helhetlig forståelse av undersøkelsesenheten innenfor dens kontekst. Et intensivt design passer dermed ikke for problemstillingen for denne oppgaven. Derimot bærer undersøkelsen her preg av et ekstensivt undersøkelsesdesign ettersom det er ønskelig å undersøke mange enheter ved bruk av få variabler. I tillegg er ekstensive design spesielt godt egnet for undersøkelser hvor man ønsker å finne sammenhenger mellom ulike forhold, og dette designet øker mulighetene for at eventuelle funn i undersøkelsen kan generaliseres.

Ekstensive design er knyttet til en form for generalisering som kalles *statistisk generalisering*. Utvalget av enheter ved statistisk generalisering er trukket ut slik at funn, med en viss grad av usikkerhet, kan gjøres gjeldende for andre enheter som ikke ble direkte studert (Jacobsen, 2005).

3.3 Utvalg av enheter

En grunnleggende utfordring i de fleste undersøkelser er at man ikke har mulighet til å undersøke alle enhetene man ønsker. I stedet brukes et utvalg enheter som studiet bygges på. Ved å ta utgangspunkt i et utvalg av de enhetene problemstillingen dekker kan det føre til redusert ressursbruk. I tillegg kan innsamlede data få en bedre kvalitet da hver enkelt enhet kan studeres grundigere. Det er imidlertid viktig at utvalget er representativt, det vil si at funn fra utvalget er tilnærmet likt de funn en ville fått av å undersøke samtlige enheter.

I situasjoner der det skal trekkes et lite utvalg fra en populasjon hvor de enkelte enhetene er relativt godt kjent av undersøkeren, kan man trekke ut et utvalg basert på egen vurdering. Dette utvalget vil være mer representativt for populasjonen enn det man kan regne med å få fra et tilfeldig utvalg. Ved svært små utvalg kan en tilfeldighetsutvelgning resultere i utvalg som skiller seg sterkt ut fra resten av populasjonen. Klarer man å unngå slike systematiske skjevheter kan en skjønnsmessig håndplukking av enhetene gi bedre resultater enn det man kan forvente hvis utvelgelsen overlates til tilfeldighetene. Ved en skjønnsmessig utvelgelse er det viktig å være oppmerksom på at enhetene ikke velges ut i fra hvilke forhåndsoppfatninger man har. Resultatet vil da bli *positivt skjevt* ved at det favoriserer hypotesene og gjør dem lettere å bekrefte (Hellevik, 1999).

I denne oppgaven er enhetene valgt ut ved bruk av skjønn. I forkant av datainnsamlingen ble forskjellige kommuner i Agder søkt opp via internett for å finne informasjon om skolebyggene for barne- og ungdomsskolene til kommunen. Informasjonen om skolene ble funnet i dokumenter/rapporter som blant annet årsrapporter og tertialrapporter fra 2003-2011 ugitt av Kristiansand Eiendom (se vedlegg L1) hentet fra kommunenes hjemmesider. Utvalget er avgrenset til å bestå av nye og totalrenoverte skoler mellom tidsrommet 2000-2012. Dette ble så kartlagt og alle enhetene innenfor avgrensingen utgjør de utvalgte enhetene for undersøkelsen.

Begrunnelsen for dette utvalget er at det ikke ville være hensiktsmessig å undersøke alle skolebygg innenfor for eksempel Kristiansand kommune, da de fleste av disse hverken er nybygg eller totalrenoverte. Det har også vært ønskelig å holde utvalget innenfor en eller et fåtall kommuner så tallene ikke vil ha variasjoner grunnet forskjellig regnskapsføring. Tidsbegrensninger har også vært en faktor. Utvalgsmetoden som er brukt har krevet en del tid på grunn av vanskeligheter med å finne den ønskelige informasjonen om de forskjellige skolebyggene. Alle kommunene innenfor utvalget fikk forespørsel om deltakelse i undersøkelsen.

I utgangspunktet var det ønskelig med et utvalg kun fra Kristiansand kommune, men dette viste seg vanskelig da det ikke var nok enheter tilgjengelig innenfor de avgrensingene som er satt. Utvalget ble dermed utvidet til å gjelde flere kommuner i Vest-Agder, samt ombygg. Datainnsamlingen har vært utfordrende da det var svært få kommuner som hadde oversikter over FDV-kostnadene til hver enkelt skole, noe som var overraskende og gjorde innsamlingsprosessen svært vanskelig. For eksempel var det noen kommuner som ikke førte regnskap per skole men for alle skolene i kommunen totalt sett, eller så eksisterte ikke dataene lenger på grunn av omorganiseringer innad i kommunen. Andre kommuner hadde ikke tid til å fremskaffe oversikter over tallene, noe som kan antyde at de ikke har gode nok oversikter.

Det endelige utvalget består av åtte skoler, hvor syv er fra Kristiansand kommune og den siste fra Songdalen kommune.

3.4 Metodevalg

Det neste steget i undersøkelsesprosessen er valg av undersøkelsesmetode. Valget av metode bygger på hva slags type data som ønskes. Det skiller hovedsakelig mellom kvalitative og kvantitative data, det vil si om innsamlet informasjon kan uttrykkes som henholdsvis tekst eller tall (Halvorsen, 2008).

Hvilken metode som er best å bruke av kvalitative eller kvantitative har i følge (Jacobsen, 2005) vært et mye omstridt tema. Jacobsen mener for øvrig at utgangspunktet til begge metodene er pragmatisk, det vil si at begge metodene er like gode men passer til å belyse ulike typer av spørsmål og problemstillinger.

Kvalitativ metode har en åpen tilnærming hvor det ikke settes begrensninger for de svarene en respondent kan gi under datainnsamlingen. Metoden legger vekt på detaljer, nyansemangfold, og unikheten hos hver enkelt respondent (Jacobsen, 2005). Det kan sies at kvalitativ metode har en *evne til å leve seg inn i og oppfatte et mønster i det mangfoldet av sanseinntrykk forskeren mottar, og så måle og analysere inntrykkene ved hjelp av tall* (Hellevik, 1999).

I motsetning til kvalitativ metode har den kvantitative metoden en mer lukket tilnærming. Metoden legger sterke føringer til den informasjonen respondenten kan gi, ved å strukturere verdier og variabler i forkant av datainnsamlingen (Jacobsen, 2005). Hellevik (1999, p. 13) har beskrevet metoden som en *fremgangsmåte der forskeren først systematisk skaffer seg sammenliknbare opplysninger om flere undersøkelsesobjekter av et visst slag, så uttrykker disse opplysningene i form av tall, og til slutt foretar en analyse av mønsteret i dette tallmaterialet*.

Metodevalget angående kvalitativ og kvantitativ metode utelukker ikke hverandre. Begge metodene kan brukes som en blanding eller kombinasjon i samme undersøkelse. Enten ved bruk av begge metodene blandet inn i for eksempel et spørreskjema, eller som en kombinasjon der metodene benyttes hver for seg gjennom flere delundersøkelser. En kombinasjon av begge metodene vil forsterke undersøkelsens validitet (Jacobsen, 2005).

Informasjonen som hentes inn kan deles inn i to typer, primær- og sekundærdata. *Primærdata* vil si at informasjonen er hentet direkte fra kilden og den er samlet inn for første gang. Datainnsamlingen blir skreddersydd for en individuell problemstilling og gjennomføres ved bruk av metoder som intervju, observasjon eller spørreskjema. *Sekundærdata* er et

samlebegrep for data som ikke er hentet inn direkte fra kilden men som allerede samlet inn av andre. Denne dataen kan være samlet inn for å undersøke andre problemstillinger. Ved bruk av sekundærdata er det viktig å være kritisk til dataens kilder. Det vil si hvor de kommer fra, hvem som har hentet dem inn, og så videre. Det må spesielt legges vekt på kildens troverdighet og hvilke feil som kan være heftet ved dem (Jacobsen, 2005).

Problemstillingen i min undersøkelsen tilsier en kvantitativ tilnærming. Dataen er knyttet til sammenlignbare opplysninger om forskjellige skolebygg. Undersøkelsen vil være av en mer lukket form der det ønskes konkret informasjon fra respondentene. Det skal samles inn data ut i fra forhåndsstrukturerte elementer. Det vil si at det ønskes informasjon om bestemte elementer fra bestemte skoler. Dataen som samles inn vil være sekundærdata som er hentet inn fra forskjellige kommuner i Norge. Dataen vil bestå av kostnadstall, informasjon om bygningen, og gjennomføringen av prosjektet.

Den vanligste formen for innsamling av kvantitativ data er ved bruk av spørreskjema. Dette er en enkel måte å samle inn data fra mange personer uten at det kreves for mange resurser. Spørreskjemaet utformes med utgangspunkt i problemstillingen, og bør formuleres på en slik måte at det gis fullgode svar. Dette kan oppnås ved å stille spørsmålene på en så konkret måte som mulig slik at det både er lettere å svare og å tolke dataene (Johannessen & Tufte, 2002).

Datainnsamlingen er gjennomført ved bruk av et spørreskjema. Spørreskjemaet består av angående skolebygget og byggeprosjektet hvor respondenten fyller inn tall og tekst. I tillegg er det en kostnadsoppstilling som består av en rekke kostnadsposter hvor budsjetterte- og faktiske kostnader fylles inn. Skjemaene ble sent ut på e-post til respondenter jeg hadde snakket med på forhånd, og svarene ble gitt på e-post eller ved at jeg fikk kostnadsoversikter av kommunen som jeg hentet hos dem.

Skjema sendt ut til de forskjellige kommunene er vedlagt (vedlegg J1 og J2).

3.4.1 Statistisk metode

For å finne ut om investeringskostnadens størrelse og fremtidige FDV-kostnader i skolebygg henger sammen via en systematisk kobling, brukes en regresjonsanalyse (Ubøe & Jørgensen, 2004).

Regresjonsanalyse er en statistisk teknikk som prøver å forklare endringer i den avhengige variabelen som en funksjon av endringer av en eller flere uavhengige variabler, gjennom en kvantifisering av en enkel ligning (Studenmund, 2006).

Uavhengig variabel vil si den variabelen det forventes skal påvirke den avhengige variabelen (Zikmund, 2003). I analysen til denne oppgaven er investeringskostnad den uavhengige variabelen.

En avhengig variabel er den variabelen som man ønsker å forklare virkningen til. Det vil si en forklaring på hvordan variabelen påvirkes av uavhengige variabler (Zikmund, 2003). I oppgavens analyse er FDV-kostnad den avhengige variabelen, siden det forsøkes å finne ut hvordan investeringskostnaden påvirker fremtidige FDV-kostnader i skolebygg.

Det er imidlertid viktig at variablene som testes også har en logisk eller teoretisk forklaring på hvorfor det finnes korrelasjon mellom dem. Regresjonsanalysen kan kun teste om det finnes en sammenheng, den kan ikke bevise kausalitet (Studenmund, 2006). Det vil si at det vil være mulig å oppnå et resultat som er statistisk signifikant selv om variablene ikke har en årsak-virkningssammenheng. Som for eksempel korrelasjon mellom variabler som nedbørsmengde og antall bokstaver i månedens navn (Zikmund, 2003).

Regresjonsanalysen vil i denne oppgaven bli utført ved hjelp av Microsoft Excel, så jeg vil dermed ikke gå videre inn på utregningene som ligger bak resultatet. Analysen vil bli gjort som en en-sidet test hvor jeg forventer at regresjonskoeffisienten blir mindre enn null, og at alternativhypotesen ikke ligger mellom to verdier.

Nullhypotesen inneholder en påstand om det resultatet som ikke forventes, mens alternativhypotesen er en påstand om det forventede resultatet av analysen. Hypotesen tester holdbarheten til nullhypotesen, som enten kan forkastes eller ikke forkastes.

Testen vil bli gjort på et 5% signifikansnivå. Signifikansnivået til en hypotesetest er den maksimale sannsynligheten for å forkaste en sann nullhypotese (Ubøe & Jørgensen, 2004).

Korrelasjonskoeffisienten, r , er en måling på styrken og retningen til et lineært forhold mellom to variabler. Fortegnet til r indikerer retningen til korrelasjonen mellom variablene. Korrelasjonskoeffisientens rekkevidde er fra -1 til 1, og tolkes som (Studenmund, 2006):

$r = +1$ variablene er perfekt positivt korrelerte

$r = -1$ variablene er negativt korrelerte

$r = 0$ variablene er ikke korrelerte

P-verdien er den signifikanssannsynligheten til den observerte verdien. For å kunne forkaste nullhypotesen må p-verdien være lavere enn signifikansnivået (Ubøe & Jørgensen, 2004). Altså må hypotesetesten i analysen min oppnå en p-verdi mindre enn 0,05 for at jeg skal ha mulighet til å si at en økning i investeringskostnadens størrelse gir reduserte FDV-kostnader i skolebygg.

3.5 Validitet og reliabilitet

I alle undersøkelser som foretas vil det settes spørsmålstegn til resultatenes troverdighet.

Undersøkelsesmetoden kan brukes til å stille kritiske spørsmål tilknyttet valgene som gjøres og konsekvensene av dem på en systematisk måte. Kunnskap om metode er nødvendig for å kunne vurdere om resultatene av undersøkelsen skyldes metoden, eller om resultatene gir et riktig bilde av virkeligheten (Jacobsen, 2005).

Jacobsen (2005, p. 19) setter følgende to krav som innsamlet empiri fra en undersøkelse bør oppfylle:

1. Empirien må være gyldig og relevant (valid)
2. Empirien må være pålitelig og troverdig (reliabel)

Valid empiri vil si at det som er målt faktisk er det som man ønsket å måle, at målene oppfattes som relevante, og at det som er målt hos noen få også gjelder for flere. Det skilles mellom tre typer generell validitet i form av begrepsgyldighet, intern gyldighet, og ekstern gyldighet. *Begrepsgyldighet* går på om det en tror man måler stemmer overens med det som faktisk måles. *Intern gyldighet* er om empirien er dekkende for de konklusjonene som trekkes. I en kvantitativ undersøkelse vil det si om man kan sannsynliggjøre at forhold som

samvarierer også har en kausal sammenheng. *Ekstern gyldighet* sier noe om hvorvidt funn kan generaliseres til å gjelde flere enheter (Jacobsen, 2005).

Reliabilitet handler om at undersøkelsen er til å stole på. Det bør være gjennomført på en troverdig måte som vekker tillit. Det vil si at undersøkelsen ikke må være beheftet med åpenbare målefeil som fører til at resultatene blir feil. Et tankespørsmål til reliabilitet man kan stille seg er om en ville fått samme resultatet hvis den samme undersøkelsen ble gjennomført to ganger. Er svaret ja kan det indikere reliabilitet (Jacobsen, 2005).

Denne oppgaven er basert på innsamlet datamateriale for virkelige kostnader. Jeg vil derfor si at oppgaven har begrepsgyldighet da tallene som blir analysert er reelle kostnader for det som måles i undersøkelsen. Det vil være sannsynlig at variablene som blir analysert har en kausal sammenheng, da kostnaden inngår i samme kostnadsobjekt. Datamaterialet er imidlertid ikke dekkende nok for å oppnå ekstern gyldighet.

Opgaven er bygget på informasjon om virkelige forhold og brukt utregningsmodeller fra teori, som derfor bør gi et tilsvarende resultat hvis det skal gjøres på nytt. Målingene som er gjort i undersøkelsen er gjennomgått grundig for å eliminere eventuelle målefeil. På dette grunnlaget bør undersøkelsen gi det samme resultatet hvis den blir gjennomført på nytt.

4. Analyse

Med utgangspunkt i problemstillingen tar dette kapittelet for seg presentasjon, drøfting og analyse av innsamlet data. Analysen gjennomføres innen for den teoretiske rammen som er beskrevet i kapittel 2 og den metodiske tilnærmingen fra kapittel 3. Det er gjennomført en omfattende bearbeiding av tallmaterialet for å få frem grunnlaget som selve analysen bygger på. Kapittelet er derfor delt inn i to delkapitler bestående av en innledende analyse og en hovedanalyse. Målet med analysen er å finne svar på oppgavens problemstilling. Alle tallene i analysen er beregnet i norske kroner (NOK).

4.1 Innledende analyse

4.1.1 Kostnadsinnsamling og oppsett

Kostnadsdata for investeringen ble samlet inn etter inndelingen til Norsk Standard (NS) 3453 «spesifikasjon av kostnader i byggeprosjekt» på ensifret nivå. Oppstillingen er som vist i tabell 4.1-1. For underoppdelingen av postene 2-7 brukes NS 3451 (NS 3453, 1987).

0	Ledig		
1	Felleskostnader		
2	Bygning		
3	VVS-installasjoner		
4	Elkraftinstallasjoner		
5	Tele- og automatiseringsinstallasjoner		
6	Andre installasjoner		
	Huskostnad (Sum 1-6)	=	
7	Utendørs arbeid		
	Entreprisekostnad (Sum 1-7)	=	
8	Generelle kostnader		
	Byggekostnad (Sum 1-8)	=	
9	Spesielle kostnader		
	Prosjektkostnad (Sum 0-9)	=	

Tabell 4.1.1-1 Oppstilling av byggekostnader (NS 3453, 1987, p. 2)

I analysen er prosjektkostnadene justert slik at kostnader relatert til utendørs arbeid (post 7) er tatt ut siden forutsetningene for de enkelte skolene her kan være svært forskjellige.

Det foreligger ikke informasjon om bygningenes eventuelle restverdi/kostnad ved endt levetid, så den er antatt lik null og er ikke med i analysen.

Livssyklus kostnadene er oppdelt i henhold til et utvalg hovedposter og underposter etter NS 3454 «Livssyklus kostnader for byggverk, prinsipper og struktur», som vist i tabell 4.1-2.

Utviklingskostnader og tilleggsposter er ikke brukt i undersøkelsen.

Standardposter			
FDV			
1. Kapitalkostnader	2. Forvaltningskostnader	3. Driftskostnader	4. Vedlikeholdskostnader
10 (Ledig)	20 (Ledig)	30 (Ledig)	40 (Ledig)
11 Prosjektkostnader	21 Skatter og avgifter	31 Løpende drift	41 Planlagt vedlikehold
12 Restkostnad	22 Forsikringer	32 Renhold	42 Utskiftninger
19 Diverse	23 Administrasjon	33 Energi	47 Utendørs
	29 Diverse	34 Vann og avløp	49 Diverse
		35 Avfallshåndtering	
		36 Vakt og sikring	
		37 Utendørs	
		39 Diverse	

Tabell 4.1.1-2 Standardposter (NS 3454, 2000)

Innsamlede oversikter over FDV-kostnader var i liten grad sortert etter de forskjellige kostnadspostene i NS 3454. Gjennom arbeidet med kostnadene i analyseprosessen er tallene fordelt etter oppstillingen i tabell 4.1-2.

Kostnader for utendørs arbeid er også her tatt ut (post 37 og 47) av sammenlikningsgrunnlaget for skolebyggene.

Enkelte andre kostnadsposter er også blitt justert eller fjernet etter beste evne for å oppnå mest mulig representative tall for hva en skole har av årlige FDV-kostnader gjennom brukstiden. Hvilke kostnader dette dreier seg om er spesifisert under presentasjonen av hver enkelt skole.

Det er lagt til grunn at kostnadene påløper jevnt gjennom året, så bruker et gjennomsnitt per år ved diskonteringen. For investeringskostnaden påløpt i byggeperioden er det brukt et gjennomsnitt på månedsbasis. Begrunnelsen for dette er at hele kostnaden mest sannsynlig ikke ble fullt utbetalt ved byggestart, og det vil da bli feil å justere den totale kostnaden ut i fra det prisnivået som gjaldt da bygningsarbeidet startet.

Den teoretiske levetiden for et undervisningsbygg er 60 år (Bjørberg, et al., 2003). For skolebyggene i undersøkelsen er det lagt til grunn en levetid på 30 år for alle skolebyggene i Kristiansand kommune, og en levetid på 40 år for skolebygget i Songdalen kommune.

Det ble påpekt av en rapport fra Kristiansand Eiendom (KE) (2007) at skolene i Kristiansand kommune ikke brukte tildelte vedlikeholdsmidler til forebyggende vedlikehold, men derimot til å rette opp uforutsette og akutte skader i ettertid. Utsettelse av vedlikehold for å kutte kostnader er en kortsiktig løsning som vil føre til høyere vedlikeholdskostnader på lang sikt. Bruken av vedlikeholdsmidler hos skolene indikerer at skolene slites helt ned for å så gjennomføre totale oppgraderinger i ettertid. Det kan derfor tenkes at en 30 års levetid er realistisk for disse bygningene.

På bakgrunn av dette har jeg valgt å analysere alle byggene i undersøkelsen med en betraktningstid på 30 år, selv om dette avviker fra teorien.

Jeg har også samlet inn info om skolenes ordinære brukstid og bruk av skolen utenfor ordinær tid. Bruk utenfor ordinær tid gjelder for omtrent alle skolene uten at det var mulig å få en eksakt oversikt, jeg har derfor valgt å se bort fra dette i analysen da dette omtrent er likt for alle skolene.

Grunnet utfordringene med datainnsamlingen som har resultert i et lavt antall innsamlet data er det ikke gjort forskjell på nybygg, totalreovering av bygg eller ombygging i analysen.

Skolebygninger med tilhørende idrettsanlegg

Enkelte av skolebyggene som er undersøkt har tilhørende idrettsanlegg integrert i skolebygningen. Det vil si at anlegget er en del av samme bygningsmasse som skolen og man kan bevege seg fra skolebygningen til hallen uten å gå på utsiden av bygningen.

Det har vist seg å være svært vanskelig å få nøyaktig informasjon om areal og investeringskostnad på idrettsanleggene. Kommunen ikke har separate kostnadstall for anleggene alene da de er så sammensatt med skolebygningen. Arealet til de fleste anleggene er estimert ut i fra av egne oppmålinger og kart.

Idrettsanleggene er omtalt i prosjektrapportene fra Kristiansand Eiendom som en del av skolebyggene, er inkludert i bygget areal, og er ikke registrert som separate prosjekt. Jeg forutsetter dermed at anleggene også er inkludert i prosjektkostnaden,

Videre forutsetter jeg at innsamlet data for FDV-kostnader kun gjelder skolebygningen og er ikke brukt på idrettsanlegget

Slike idrettsanlegg er fjernet fra kostnadsoppstillingen gjennom at investeringene er redusert med kr 20 000 multiplisert med aktuelt bruttoareal (BTA) for tilbyggene. Kroneverdien til kostnaden er i 2012-kroner (31.12.2011).

4.1.2 Sammenstilling av kostnadene

Sammenstillingen av kostnadene gjøres i to trinn. Første trinn er å prisjustere kostnadene til det prisnivået som er gjeldende på et valgt tidspunkt, og andre trinn diskonterer kostnadene til kroneverdien på det valgte tidspunktet.

Trinn 1: Prisjustering

All data føres til samme kostnadsnivå ved en justering for prisendringen.

For at kostnadene skal være sammenlignbare må de være uttrykt i samme kroneverdi.

Kostnader påløpt på forskjellige tidspunkt vil ikke ha lik kroneverdi grunnet inflasjon. Med inflasjon menes endringer i det generelle prisnivået (Bredesen, 2005).

Regnskapsførte tall må prisjusteres før nåverdi eller årskostnader beregnes. Kostnadene er alle prisjusterte til 31.12.2011. ved bruk av byggekostnadsindeksen «boligblokk i alt» fra statistisk sentralbyrå (SSB).

Etter kostnadene er justert for prisstigningen er tallene realtall. Realtallene kan dermed diskonteres med en realrente.

Trinn 2: Diskontering

Diskontering av kostnadene vil si at alle beløpene omregnes til kroneverdien på et valgt tidspunkt (NS 3453, 1987). Dette må være det samme tidspunktet som prisene er justert til. Fortidstall/fremtidstall diskonteres til henholdsvis større/mindre verdier. En oversikt over prisjusteringene og diskonteringene som er foretatt finnes i vedlegg M1.

På grunn av at kostnadstallene i analysen er beregnet på årsbasis har jeg valgt å bruke kroneverdien den 31.12.2011. Valget av tidspunkt henger også sammen med forutsetningen

for bruk av formelen til annuitetsfaktoren (formel 5.2-1), som sier at alle årets kostnader må være henført til årets siste dag.

Nåverdien (NV) av kostnadene bygger på formlene fra teoridel [sett inn], og er beregnet etter følgende:

$$NV, \text{Kapitalkostnad} = \frac{K_0}{(1+k)^t} \quad NV, \text{FDV-kostnader} = \sum_{t=1}^T \left(\frac{FDV_t}{(1+k)^t} \right)$$

Formel 4.1.2-1 Nåverdi av kapitalkostnad

Formel 4.1.2-2 Nåverdi av FDV-kostnader

FDV= estimert fremtidig FDV-kostnad per år

T= brukstiden

t= antall år fra ferdigstillingstidspunktet

$(1+k)^t$ = diskonteringsfaktoren

k= kalkulasjonsrenten

K_0 = prosjektkostnaden

Kalkulasjonsrenten

Kalkulasjonsrenten som er lagt til grunn kan forklares som *den samfunnsøkonomiske alternativkostnaden ved å binde kapital i et gitt tiltak og reflekterer kapitalens avkastning i beste alternative anvendelse* (Finansdepartementet, 2005, p. 34).

Kalkulasjonsrenten kan tolkes som avkastningskravet til et prosjekt. Det vil si at renten reflekterer den avkastningen som kan oppnås ved den beste alternative anvendelsen av kapitalen. I offentlig sektor kan kalkulasjonsrenten brukes til å skape intern og ekstern konsistens. Intern konsistens vil si at alle offentlige prosjekter vurderes med samme kalkulasjonsrente, slik at de kan sammenlignes. Ekstern konsistens går ut på at kalkulasjonsrenten svarer til den alternative avkastningen ressursene kan gi i den sektor det offentlige trekker dem ut av (Hagen & Sandmo, 1983).

Kalkulasjonsrenten er satt sammen av en risikofri realrente pluss et risikotillegg (Finansdepartementet, 2005).

Realrenten utgjør nominell rente korrigert for prisstigningen. Forholdet mellom realrente og nominell rente uttrykkes ved formelen (Bredesen, 2005):

$$r = \frac{r_n - i}{1 + i}$$

Formel 4.1.2-3 Realrente

r = realrenten

r_n = nominell rente

i = inflasjonen

Kostnadene i analysen blir vurdert i faste priser, 31.12.2011-verdi, slik at den kalkulasjonsrenten som legges til grunn må være en realrente (Finansdepartementet, 2005).

Risikotillegget fungerer som en kompensasjon for å bære risikoen for at det oppstår noe uforutsett. Risikotillegget skal reflektere risikoen i prosjektet og det er den systematiske risikoen som er relevant i denne sammenhengen. Systematisk risiko innebærer i hovedsak risikoen for svingninger i de generelle konjunktorene og i parametere som rentenivå, prisstigning, oljepris og skatteregler. Risikotillegget fastsettes ut i fra hvor konjunkturfølsomt prosjektet er, og/eller av andelen av faste, irreversible kostnader «sunk cost» (SSØ, 2007).

Finansdepartementet (2005) legger til grunn en reell kalkulasjonsrente på 4% for et normalt offentlig tiltak med en moderat grad av systematisk risiko, bestående av en realrente på 2% pluss et 2% risikotillegg.

Prosjekter som har en betydelig grad av systematisk risiko, det vil si en høy konjunkturfølsomhet og/eller stor andel av sunk cost, kan med rimelighet benytte en høyere kalkulasjonsrente. Skolebygg er demografdrevne tiltak som vil ha en stabil utnyttelsesgrad uten høy konjunkturfølsomhet (Finansdepartementet, 2005), og vurderes derfor ikke til å ha betydelig systematisk risiko.

På grunnlag av dette har jeg kalkulert med en kalkulasjonsrente på 4%.

Kalkulasjonsrenten forutsettes å være konstant gjennom hele prosjektets levetid (Finansdepartementet, 2005), og er derfor brukt som avkastningskrav for tidligere og fremtidige kostnader. Dette er for å sammenligne kostnaden med samme utgangspunkt beslutningstakeren har under planleggingen av prosjektet.

Utregningseksempel

For å få et bedre bilde av hvordan utregningene er gjennomført vil jeg her gå igjennom og forklare noen av utregningene som er gjort for Holte skole, se også vedlegg C3-C6

FDV-kostnad 2004:

- Trinn 1:

I 2004 har Holte skole hatt FDV-kostnader på kr 1 467 972. i følge «boligblokk i alt» fra SSB har prisen steget med 34,65% fra 2004 til 31.12.2011. Reell kostnad 31.12.2011 justert for prisstigningen finnes ved følgende utregning:

$$\text{Reell kostnad}_{31.12.2011} = 1\,467\,972 \times 1 + 0,3465 = \underline{1\,976\,624 \text{ kr}}$$

- Trinn 2:

Diskonteringsfaktoren som brukes for å finne nåverdien 31.12.2011 av den reelle FDV-kostnaden fra 2004 diskonteres ved bruk av formel [sett inn]

$$\text{Diskonteringsfaktor}_{2004} = \frac{1}{(1+k)^t} = \frac{1}{(1+0,04)^{-8}} = \underline{0,7307}$$

Nåverdien finnes videre ved:

$$\text{NV}_{31.12.2011} = \frac{\text{FDV}_{2004}}{(1+k)^t} = \frac{1\,467\,972}{0,7307} = \underline{2\,023\,777 \text{ kr}}$$

Formel 4.1.2-2 brukes til å finne total nåverdi på kr 17 733 754, gjennomsnittlig verdi per år gir en årlig realverdi lik kr 2 216 719 som legges til grunn for beregningen av fremtidige FDV-kostnader.

Fremtidige FDV-kostnader 2012-2033:

Det forutsettes at den årlige realverdien vil tilsvare fremtidig FDV-kostnad per år. Nåverdi av fremtidige kostnader finnes også ved bruk av formel 4.1-2. Det er lagt til grunn en levetid på 30 år for bygningen, som gir $T = 22$. Nåverdi av FDV-kostnader for 2012-2033 blir da:

$$\begin{aligned} \text{NV}_{31.12.2011} &= \sum_{t=1}^T \left(\frac{\text{FDV}_t}{(1+k)^t} \right) = \sum_{t=1}^{22} \left(\frac{\text{FDV}_t}{(1+k)^t} \right) \\ &= \frac{\text{FDV}_{2012}}{(1+k)^1} + \frac{\text{FDV}_{2013}}{(1+k)^2} + \frac{\text{FDV}_{2014}}{(1+k)^3} + \dots + \frac{\text{FDV}_{2033}}{(1+k)^{22}} \end{aligned}$$

$$= \frac{2\,216\,719}{(1+0,04)^1} + \frac{2\,216\,719}{(1+0,04)^2} + \frac{2\,216\,719}{(1+0,04)^3} + \dots + \frac{2\,216\,719}{(1+0,04)^{22}}$$

$$= \underline{32\,933\,447 \text{ kr}}$$

Total nåverdi for den totale FDV-kostnaden for Holte skole blir derfor lik:

$$17\,733\,754 + 32\,933\,447 = \underline{50\,667\,201 \text{ kr}}$$

Levetidskostnaden kan deretter regnes ut ved bruk av formel 2.5-3:

$$K = K_0 + \sum_{t=1}^T [(1+k)^{-t} \times FDVU_t] - R(1-k)^{-T}$$

Restkostnaden, R, er lik 0 så $R(1-k)^{-T}$ er også lik 0. Levetidskostnaden for Holte skole er lik:

$$\begin{aligned} \text{Levetidskostnad}_{\text{Holte}} &= K_0 + \sum_{t=1}^T [(1+r)^{-t} \times FDVU_t] \\ &= K_0 + \sum_{t=1}^{22} \left(\frac{FDV_t}{(1+k)^t} \right) \\ &= 130\,397\,911 + 50\,667\,201 = \underline{181\,065\,112 \text{ kr}} \end{aligned}$$

For årskostnaden (ÅK) brukes formelen 2.5-4: $\text{ÅK} = b * K$ der $b = \frac{k}{1-(1+k)^{-T}}$

Det gir en årskostnad for Holte skole lik:

$$\begin{aligned} \text{Årskostnad}_{\text{Holte}} &= \left(\frac{k}{1-(1+k)^{-T}} \right) \times K \\ &= \left(\frac{0,04}{1-(1+0,04)^{-30}} \right) \times 181\,065\,112 \\ &= 0,05783 \times 181\,065\,112 = \underline{10\,471\,013 \text{ kr}} \end{aligned}$$

4.1.3 Skolebyggene

Analysen er basert på kostnadsdata hentet inn fra følgende skoler:

Havlimyra Skole

Havlimyra skole er en ungdomsskole med elever fra 8. til 10. klasse. Skolen er en del av Havlimyra oppvekstsenter bestående av barnehage og idrettshall i tillegg til skolen.

Havlimyra skole ble bygget i perioden 2008-2010, og sto ferdig til skolestart høsten 2010.

Skolen bruker energibrønner (varme fra grunnen) som viktigste energikilde (Kristiansand Eiendom, 2010).

Den opprinnelige planen om å benytte fjernvarme måtte forkastes da Agder Energi ikke ville bygge ut infrastruktur for fjernvarme likevel, og bruk av geobrønner ble vurdert som rimeligste alternativ i et livsløpsperspektiv. Under byggingen har det vært stort fokus på tetthet og isolasjon.

Det har blitt brukt kvalitetsprodukter og grundigere metoder for tettingsarbeidet. En trykktest fra en av bygningene ved oppvekstsenteret viste at bygningen innfrir kravene til passivhus i forhold til luftlekkasjer (Jensen, 2010).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	01.08.08–01.08.10	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år	Spesielle forhold	Flerbrukshall
Antall elever 2012	210		
Antall elevplasser totalt	250	Areal per elev 2012	19,3
Bruttoareal	4045 m ²	Areal per elevplass	16,2
Bruksareal	3692 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,10
BTA Flerbrukshall	1460 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	84 %

Tabell 4.1.3-1 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 2 802 eller kr 48 447 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 45 331 per år per elevplass eller kr 783 870 per elevplass over bygningens levetid.

Havmylira Skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	157 857 550	81 %	38 109 906	19 %	195 967 457	11 332 817
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	631 430	81 %	152 440	19 %	783 870	45 331
Elever, 2012	751 703	81 %	181 476	19 %	933 178	53 966
Bruttoareal, m ²	39 025	81 %	9 421	19 %	48 447	2 802
Bruksareal, m ²	42 757	81 %	10 322	19 %	53 079	3 070

Tabell 4.1.3-1 Havlimyra skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg G1-G7

Modifikasjoner til innsamlet data

- Kostnad for rådgivende ingeniør til kunstgress er tatt ut
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Hommeren Skole

Hommeren skole er en ungdomsskole tilknyttet Torridal skole, med elever på 8. -10. trinn. Skolebygningene ble bygget i 2006-2007 og prosjektet inkluderte en tilhørende flerbrukshall. Anlegget sto ferdig til skolestart i 2007 (Kristiansand Eiendom, 2009).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	01.03.06-15.07.07	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år	Spesielle forhold	Flerbrukshall
Antall elever 2012	183		
Antall elevplasser totalt	232	Areal per elev 2012	15,4
Bruttoareal	2820 m ²	Areal per elevplass	12,2
Bruksareal	2503 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,13
BTA Flerbrukshall	1780 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	79 %

Tabell 4.1.3-7 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 3 179 eller kr 54 967 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 38 638 per år per elevplass eller kr 668 130 per elevplass over bygningens levetid.

Hommeren Skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	92 955 331	60 %	62 050 881	40 %	155 006 212	8 964 025
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	400 670	60 %	267 461	40 %	668 130	38 638
Elever, 2012	507 953	60 %	339 076	40 %	847 028	48 984
Bruttoareal, m2	32 963	60 %	22 004	40 %	54 967	3 179
Bruksareal, m2	37 138	60 %	24 791	40 %	61 928	3 581

Tabell 4.1.3-2 Hommeren skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg E1-E8

Modifikasjoner til innsamlet data

- Leie av lokaler, grunn og plasser er tatt ut da det sannsynligvis er leie av midlertidige lokaler under bygging.
- Kostnad for vaktmestertjenester har kun reelle tall fra 2009-2011. For 2008 er kjøp av vaktmestertjenester tatt ut og erstattet med et estimat for vaktmestertjenester i perioden basert på et snitt fra kostnadene 2009-2011.
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Holte Skole

Holte skole er en 3-parallell ungdomsskole med elever fra 8. til 10. trinn. Skolebygget ble bygget i perioden 2002-2003 og ferdigstilt til skolestart i august 2003.

Skolebygget var et pilotprosjekt for energiøkonomi og pedagogikk (reform-97). Den ble utformet på grunnlag av satsingsområder som stor fokus på miljø ved materialvalg, tekniske løsninger, etc, og en planløsning tilrettelagt undervisning etter reform-97. Skolen bruker naturlig ventilasjon og oppvarming med vannbåren varme basert på varmepumpe og grunnvannsbrønner (Kristiansand Eiendom, 2006).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	31.01.02- 31.07.02	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år	Spesielle forhold	Volleyballhall
Antall elever 2012	266		
Antall elevplasser totalt	288	Areal per elev 2012	12,4
Bruttoareal	3300 m ²	Areal per elevplass	11,5
Bruksareal	2946 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,12
BTA volleyballhall	920 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	92 %

Tabell 4.1.3-2 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 3 173 eller kr 54 868 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 36 358 per år per elevplass eller kr 628 698 per elevplass over bygningens levetid.

Holte Skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	130 397 911	72 %	50 667 201	28 %	181 065 112	10 471 013
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	452 771	72 %	175 928	28 %	628 698	36 358
Elever, 2012	490 218	72 %	190 478	28 %	680 696	39 365
Bruttoareal, m2	39 515	72 %	15 354	28 %	54 868	3 173
Bruksareal, m2	44 263	72 %	17 199	28 %	61 461	3 554

Tabell 4.1.3-3 Holte skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg C1-C8

Modifikasjoner til innsamlet data

- Intern husleie er ikke tatt med da det kun gjelder for ett av årene
- Kostnad for vaktmestertjenester har kun reelle tall fra 2009-2011. For perioden 2004-2007 er kjøp av vaktmestertjenester tatt ut og erstattet med et estimat for vaktmestertjenester i perioden basert på et snitt fra kostnadene 2009-2011. Det samme er gjort for vaktmesterkostnaden i 2008.
- Vakthold har stor variasjon i kostnadsstørrelse og hyppighet, så jeg har ansett dem som engangstilfeller og tatt posten ut av sammenligningsgrunnlaget.
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Karuss Skole

Karuss skole er en del av Karuss Oppvekstpark, som også er tilknyttet barnehage og idrettsanlegg. Skolen har en 3-parallell ungdomsskole samt en 1-parallell barneskole. Den ble bygget i perioden 2000-2002 og ferdigstilt høsten 2002

Bygningen har spesialklasserom for musikk, naturfag og heimkunnskap, samt er tilknyttet en flerbrukshall. Karuss skole benytter naturlig ventilasjon i tillegg til oppvarming med varme basert på fjernvarmeforsyning (Kristiansand Eiendom, 2006).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	01.12.00-01.08.02	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år	Spesielle forhold	Flerbrukshall
Antall elever 2012	406		
Antall elevplasser totalt	392	Areal per elev 2012	12,4
Bruttoareal	4933 m ²	Areal per elevplass	12,6
Bruksareal	3859 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,28
BTA Flerbrukshall	1267 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	97 %

Tabell 4.1.3-3 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 3 076 eller kr 53 183 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 38 704 per år per elevplass eller kr 669 267 per elevplass over bygningens levetid.

Karuss Skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	188 329 594	72 %	74 023 183	28 %	262 352 777	15 171 887
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	480 433	72 %	188 835	28 %	669 267	38 704
Elever, 2012	463 866	72 %	182 323	28 %	646 189	37 369
Bruttoareal, m2	38 177	72 %	15 006	28 %	53 183	3 076
Bruksareal, m2	48 803	72 %	19 182	28 %	67 985	3 932

Tabell 4.1.3-4 Karuss skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg D1-D8

Modifikasjoner til innsamlet data

- Intern husleie er ikke tatt med da det kun gjelder for ett av årene

- Kostnad for vaktmestertjenester har kun reelle tall fra 2008-2011. For perioden 2004-2007 er kjøp av vaktmestertjenester tatt ut og erstattet med et estimat for vaktmestertjenester i perioden basert på et snitt fra kostnadene 2008-2011.
- Kostnad for leie av grunn og plasser 2006 og vedlikehold 2004 er tatt ut da det ser ut til å være engangstilfeller.
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Lovisenlund Skole

Lovisenlund skole er en barneskole med elever fra 1. – 7. klasse. Skolebygningen ble bygget i ca. 1950 med tradisjonelle korridorløsninger og romløsninger. Det ble i perioden 2004-2005 foretatt en hovedombygging av skolen hvor de tradisjonelle klasseromsarealene ble åpnet opp for å tilrettelegge for en mer fleksibel undervisning. Tekniske anlegg som varme, ventilasjon og elektrisitet ble skiftet ut. I tillegg ble fasaden rehabilitert og det ble foretatt en oppgradering av alle bygningsmessige overflater (Kristiansand Kommune, 2007).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	01.12.00-01.08.02	Bygningstype	Rehabilitering og ombygg
Levetid	30 år		
Antall elever 2012	330	Areal per elev 2012	17,6
Antall elevplasser totalt	500	Areal per elevplass	11,6
Bruttoareal	5800 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,24
Bruksareal	4680 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	66 %

Tabell 4.1.3-4 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 1 765 eller kr 30 518 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 20 472 per år per elevplass eller kr 354 005 per elevplass over bygningens levetid.

Lovisenlund	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	105 609 294	60 %	71 393 353	40 %	177 002 647	10 236 081
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	211 219	60 %	142 787	40 %	354 005	20 472
Elever, 2012	320 028	60 %	216 343	40 %	536 372	31 018
Bruttoareal, m2	18 208	60 %	12 309	40 %	30 518	1 765
Bruksareal, m2	22 566	60 %	15 255	40 %	37 821	2 187

Tabell 4.1.3-5 Lovisenlund skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg A1-A6

Modifikasjoner til innsamlet data

- Kostnad for vaktmestertjenester har kun reelle tall fra 2008-2011. For perioden 2006-2007 er kjøp av vaktmestertjenester tatt ut og erstattet med et estimat for vaktmestertjenester i perioden basert på et snitt fra kostnadene 2008-2011.
- På samme måte som kostnad for vaktmestertjeneste er lagt inn, er det også lagt inn kommunale avgifter for 2010 og 2011.
- Kostnad for leie av lokaler i 2007 og 2010 er tatt ut.
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Songdalen Skole

Songdalen skole er en ungdomsskole med elever på 8. – 10. trinn. I perioden 2004-2006 ble det bygget et nybygg 1 672 m² og resterende areal på 2 075 m² ble rehabilitert. Skolen tok i bruk lokalene i januar 2006 (Songdalen Kommune, 2006).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	2004-2006	Bygningstype	Rehabilitering og nybygg
Levetid	30 år		
Antall elever 2012	209	Areal per elev 2012	17,6
Antall elevplasser totalt	270	Areal per elevplass	13,6
Bruttoareal	3678 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	77 %
Bruksareal	Ikke tilgjengelig		

Tabell 4.1.3-5 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 2 103 eller kr 36 372 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 28 635 per år per elevplass eller kr 495 463 per elevplass over bygningens levetid.

Sogndalen Skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	91 197 966	68 %	42 577 064	32 %	133 775 030	7 736 223
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	337 770	68 %	157 693	32 %	495 463	28 653
Elever, 2012	436 354	68 %	203 718	32 %	640 072	37 015
Bruttoareal, m ²	24 796	68 %	11 576	32 %	36 372	2 103

Tabell 4.1.3-6 Songdalen skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg H1-H9

Modifikasjoner til innsamlet data

- Endret beregnet levetid fra 40 år til 30 år for å kunne sammenligne med de andre skolene.
- Kostnadsdata er fordelt og sortert ut i fra innhentet regnskapsrapport

Torkelsmyra Skole

Torkelsmyra skole er en barneskole med elever i 1. til 7. klasse. Skolebygningen ble bygget i år 2000 og har en tilhørende volleyballhall.

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeår	2000	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år	Spesielle forhold	Volleyballhall
Antall elever 2012	174		
Antall elevplasser totalt	272	Areal per elev 2012	18,3
Bruttoareal	3191 m ²	Areal per elevplass	11,7
Bruksareal	2623 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,22
BTA volleyballhall	862 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	64 %

Tabell 4.1.3-6 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 2 295 eller kr 39 678 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 26 919 per år per elevplass eller kr 645 483 per elevplass over bygningens levetid.

Torkelsmyra	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	74 865 964	59 %	51 745 349	41 %	126 611 313	7 321 945
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	275 243	59 %	190 240	41 %	465 483	26 919
Elever, 2012	430 264	59 %	297 387	41 %	727 651	42 080
Bruttoareal, m ²	23 462	59 %	16 216	41 %	39 678	2 295
Bruksareal, m ²	28 542	59 %	19 728	41 %	48 270	2 791

Tabell 4.1.3-7 Torkelsmyra skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg B1-B9

Modifikasjoner til innsamlet data

- Intern husleie er ikke tatt med da det kun gjelder for ett av årene
- Energi 2004 er tatt ut da denne var negativ. Vakthold 2009 er også tatt ut.
- Kostnad for vaktmestertjenester har kun reelle tall fra 2008-2011. For perioden 2004-2007 er kjøp av vaktmestertjenester tatt ut og erstattet med et estimat for vaktmestertjenester i perioden basert på et snitt fra kostnadene 2008-2011.
- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

Øvre Slettheia Skole

Øvre Slettheia skole er en barneskole med elever fra 1. til 4. klasse. Skolen ble først bygget i 1972, men i 2009 ble hele skolen revet og erstattet med en ny og noe utvidet skole. Skolen ble planlagt med en tilrettelegging for undervisning etter nye undervisningsformer. Bygningen ble også planlagt med minst 60% av energiforsyningen fra alternative, miljøvennlige energikilder. Skolebygget er bygget i henhold til lavenergi standard da beregninger viste at det kunne være lønnsomt, og blir forsynt med varme fra energibrønner (Kristiansand Eiendom, 2009).

Utvalgte nøkkeltall:

Byggeperiode	01.09.09-15.07.10	Bygningstype	Nybygg
Levetid	30 år		
Antall elever 2012	95	Areal per elev 2012	15,8
Antall elevplasser totalt	125	Areal per elevplass	12,0
Bruttoareal	1500 m ²	Bruttoareal/bruksareal, kvm	1,15
Bruksareal	1300 m ²	Utnyttelsesgrad, Elever/Elevplasser	76 %

Tabell 4.1.3-8 viser oppsummerende hoveddata fra skolen. Årlige kostnader per m² skolebygg er kr 2 127 eller kr 36 772 summert over hele bygningens levetid. Dette tilsvarer kr 25 518 per år per elevplass eller kr 441 262 per elevplass over bygningens levetid.

Øvre Slettheia skole	Investeringskostnad		FDV-kostnad		Levetidskostnad	Årskostnad
	Kr	Prosentandel	Kr	Prosentandel	Kr	Kr
Totale kostnader	38 840 147	59 %	16 317 568	41 %	55 157 715	3 189 776
Kostnad per:						
Elevplasser, totalt	310 721	70 %	130 541	30 %	441 262	25 518
Elever, 2012	408 844	70 %	171 764	30 %	580 608	33 577
Bruttoareal, m2	25 893	70 %	10 878	30 %	36 772	2 127
Bruksareal, m2	29 877	70 %	12 552	30 %	42 429	2 454

Tabell 4.1.3-8 Øvre Slettheia skole, oppsummerende hoveddata

Resterende talldata om skolen kan finnes i vedlegg F1-F7

Modifikasjoner til innsamlet data

- Differansen mellom perioden når bygningen ble tatt i bruk og første år med innsamlet regnskapstall er justert ved å legge differansen på gjenværende levetid.

4.2 Hovedanalyse

4.2.1 Sammenstilling av kostnader

Jeg vil her se på om det er noe fra observasjonene som tilsier at investeringskostnadens størrelse gir utslag i reduserte eller økte FDV-kostnader i forhold til de andre skolebyggene i undersøkelsen og hvor stor investeringsandel bygget har. Jeg kommer også til å se på hvilke skoler som har lavest årskostnad i forhold til den prosentandelen investeringskostnaden utgjør av levetidskostnaden, og om årskostnadens størrelse kan ha sammenheng med hvilken type entreprisform som har blitt brukt.

Det tas utgangspunkt i kostnad per m² da dette er mest vanlig å bruke som måletall i byggebransjen.

Et forhold som må bemerkes før kostnadene sammenlignes er at det kom en ny teknisk forskrift i 2007 (TEK 07) og igjen i 2010 (TEK 10). Forskriftene stiller strengere krav til blant annet materialer, isolasjon og energibruk. Dette gjør at bygninger bygget før 2007 vil ha andre krav til bygningen enn det som stilles til Havlimyra og Øvre Slettheia som er bygget i 2010, og vil også gi en høyere investeringskostnad.

Andel investeringskostnad og FDV-kostnad av total levetidskostnad

Tabell 4.2.1-1 viser andelen av investeringskostnad og FDV-kostnad av total levetidskostnad samt når bygningen ble ferdigstilt og hvilken entreprisform som ble brukt.

Skole	Andel Investering	Andel FDV	Ferdigstilt	Entreprisform
Torkelsmyra	59 %	41 %	2000	BH-styrt delentreprise
Karuss	72 %	28 %	2002	BH-styrt delentreprise
Holte	72 %	28 %	2003	BH-styrt delentreprise
Lovisenlund	60 %	40 %	2005	Hovedentreprise
Songdalen	68 %	32 %	2006	Hovedentreprise
Hommeren	60 %	40 %	2007	Hovedentreprise
Havlimyra	81 %	19 %	2010	Totalentreprise
Øvre Slettheia	70 %	30 %	2010	Totalentreprise

Tabell 4.2.1-1

I teorien har levetidskostnaden for undervisningsbygg en fordeling mellom investeringskostnad og FDV-kostnad på henholdsvis 60% og 40% (Bjørberg, et al., 2003).

Bortsett fra Torkelsmyra som har en investeringsandel på 59%, har alle skolebygningene som er analysert en investeringsandel på 60% eller mer.

Entrepriseformene har en klar fordeling etter hvilket år bygningen ble ferdigstilt. De tre eldste bygningene har benyttet byggherrestyrt delentreprise, bygningene som var ferdigstilt mellom 2005 og 2007 benyttet hovedentreprise, og de to nyeste bygningene har benyttet totalentreprise.

Kostnader fordelt per kvadratmeter av bygningens bruttoareal

Tabell 4.2.1-2 viser kostnadsforholdet mellom de forskjellige skolene basert på kostnad per kvadratmeter av bruttoarealet (BTA), fordelt etter laveste årskostnad per m². Skolebyggene er satt opp etter ferdigstillelsesår.

Navn på skole	Ferdigstilt	Investeringskostnad per kvm BTA	FDV-kostnad per kvm BTA	Levetidskostnad per kvm BTA	Årskostnad per kvm BTA	Entrepriseform
Torkelsmyra	2000	23 462	16 216	39 678	2 295	BH-styrt delentreprise
Karuss	2002	38 177	15 006	53 183	3 076	BH-styrt delentreprise
Holte	2003	39 515	15 354	54 868	3 173	BH-styrt delentreprise
Lovisenlund	2005	18 208	12 309	30 518	1 765	Hovedentreprise
Songdalen	2006	24 796	11 576	36 372	2 103	Hovedentreprise
Hommeren	2007	32 963	22 004	54 967	3 179	Hovedentreprise
Øvre Slettheia	2010	25 893	10 878	36 772	2 127	Totalentreprise
Havlimyra	2010	39 025	9 421	48 447	2 802	Totalentreprise

Tabell 4.2.1-2 Sammenstilling av kostnader per kvadratmeter (BTA)

Havlimyra har en investeringsandel på 81%, som er den høyeste investeringsandelen av skolebyggene. Havlimyra utmerker seg i kostnadsoppstillingen ovenfor med den nest høyeste investeringskostnaden og samtidig den laveste FDV -kostnaden. Øvre Slettheia ble bygget i samme år og har den nest laveste FDV-kostnaden per m² av skolebyggene og en investeringsandel på 70%.

De resterende skolebyggene er bygget før TEK 07 og TEK 10, forutsatt at TEK 07 ikke gjaldt for Hommeren da byggingen startet i 2006. Av disse byggene har Holte og Karuss den høyeste andelen investeringskostnader i forhold til FDV-kostnader med en investeringsandel

på 72%. Torkelsmyra har den laveste investeringsandelen av skolene med en investert andel av total levetidskostnad på 59%.

En sammenligning av disse tre skolene viser at en høyere investeringsandel har gitt utslag i reduserte FDV-kostnader, da Torkelsmyra har en lavere investeringskostnad enn Holte og Karuss men samtidig en høyere FDV-kostnad.

En høy andel av investeringskostnader har imidlertid ikke gitt utslag i reduserte FDV-kostnader m^2 hvis Holte og Karuss sammenlignes med Songdalen og Lovisenlund. Songdalen og Lovisenlund med en lavere investeringsandel på henholdsvis 68% og 60%, men i tillegg har de lavere FDV-kostnader enn Holte og Karuss.

Hommeren har den nyeste skolebygningen av skolene bygget før TEK 07, og samtidig den høyeste FDV-kostnaden av dem. Hommeren har en investeringsandel på 60%, som er lavere enn fordelingen til både Holte og Karuss. Det er likevel vanskelig å argumentere for at Hommerens høye FDV-kostnad skyldes en lavere investeringsandel enn Holte og Karuss, da Lovisenlund og Torkelsmyra har tilsvarende lik kostnadsfordeling men samtidig en del mindre FDV-kostnader enn Hommeren.

Kostnadsdata fra Havlimyra tilsier at en høyere andel investeringskostnad gir utslag i lavere FDV-kostnader. Dette er imidlertid ikke tilfelle for alle skolene så ut i fra denne kostnadsoppstillingen kan det ikke sies at det er en sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og fremtidige FDV-kostnader.

Sammenstillingen viser at årskostnaden for de aller fleste skolene øker med investeringskostnadens størrelse. De skolebyggene med lavest årskostnad har en lavere investeringskostnad enn de byggene med en høyere årskostnad.

I forhold til valg av entrepriseform og hvor mye bygningen totalt koster per m^2 er det en spredt variasjon. Det er likevel en liten antydning til en lavere årskostnad hos de skolebyggene hvor det er benyttet hovedentreprise og totalentreprise.

Kostnader fordelt på antall elevplasser i bygningen

Et alternativt sammenlikningsgrunnlag til kostnad målt per m^2 av BTA, kan kostnaden per elevplass benyttes. Selv om fokus i bransjen er på hvor mye bygget koster per m^2 , kan det

være mer hensiktsmessig å bruke antall elevplasser som måletall i stedet. Med elevplasser menes det totale antall elever skolebygget har kapasitet til i henhold til gjeldende arealnormer og arbeidsmiljølovens bestemmelser om arbeidsplasser og arbeidslokaler (Larvik Kommune, 2012).

Begrunnelsen for at dette er en bedre måleenhet er at et skolebygg kan bygges med mye «tomt» areal som ikke skaper elevplasser, men bidrar til en lavere pris per m².

Utnyttelsesgraden til bygningene vil dermed variere. I et skolebygg hvor det for eksempel er bygget mye korridorer vil bygningen ha en lavere kostnad målt per m² enn per elevplass.

Bygningen kan dermed gi inntrykk av å være rimeligere enn det den egentlig er, i forhold til nytten den gir målt per elevplass.

I henhold til § 9a-1 i Opplæringsloven og «Forskrift til miljørettet helsevern i barnehager, skoler mv» fra Statens Helsetilsyn så settes normen for temperatur i klasserom til minimum 19 grader. Det er ikke tilsvarende krav til korridorer og oppholdsrom (Arbeidstilsynet, 2012) slik at man kan gå ut i fra at mange skoler vil ha lavere temperatur og mindre energiforbruk per kvm for disse arealene. Korridorer og oppholdsrom vil derav være rimeligere å drifte som gir et ulikt sammenlikningsgrunnlag målt per m² da størrelsen på slike rom kan variere stort fra skole til skole.

Kostnad per elevplass vil derfor være det sentrale og er det måletallet som brukes videre i analysen.

Tabell 4.2.1-3 viser kostnadsforholdet mellom de forskjellige skolene basert på kostnad per elevplass, sortert etter året bygget ble ferdigstilt.

Navn på skole	Ferdigstilt	Investeringskostnad per elevplass	FDV-kostnad per elevplass	Levetidskostnad per elevplass	Årskostnad per elevplass	Entrepriseform
Torkelsmyra	2000	275 243	190 240	465 483	26 919	BH-styrt delentreprise
Karuss	2002	480 433	188 835	669 267	38 704	BH-styrt delentreprise
Holte	2003	452 771	175 928	628 698	39 365	BH-styrt delentreprise
Lovisenlund	2005	211 219	142 787	354 005	20 472	Hovedentreprise
Songdalen	2006	337 770	157 693	495 463	28 653	Hovedentreprise
Hommeren	2007	400 670	267 461	668 130	38 638	Hovedentreprise
Øvre Slettheia	2010	310 721	130 541	441 262	25 518	Totalentreprise
Havli myra	2010	631 430	152 440	783 870	45 331	Totalentreprise

Tabell 4.2.1-3 Sammenstilling av kostnader per elevplass

Basert på kostnad per elevplass er Havlimyra også her det skolebygget med den høyeste investeringskostnaden, men målt per elevplass har ikke skolen den laveste FDV-kostnaden. Målt per elevplass har Øvre Slettheia både en lavere investeringskostnad og FDV -kostnad enn Havlimyra.

Målt per elevplass har Karuss både en høyere investeringskostnad og FDV-kostnad enn Holte, mens målt per m² hadde Holte høyere kostnader enn Karuss. Begge skolene har imidlertid også ved denne sammenstillingen en høyere investeringskostnad enn Torkelsmyra samtidig som de har lavere FDV-kostnader.

Det observeres likevel ikke en sammenheng mellom andelen investeringskostnader og FDV-kostnader her da Songdalen har en lavere investeringskostnad og FDV-kostnad enn Holte og Karuss, samt en lavere investeringsandel.

Hommeren har i denne sammenstillingen, som ved den foregående, en middels høy investeringskostnad men den høyeste FDV-kostnaden. Sammen med Lovisenlund har disse byggene en tilnærmet lik fordeling av investeringskostnad og FDV-kostnad, men Lovisenlund har både lavest investeringskostnad og FDV-kostnad mens Hommeren har nesten det dobbelte av både investeringskostnader og FDV-kostnader.

Totalt sett er det stor variasjon i byggeår, investeringskostnad og FDV-kostnad, og det kan ikke observeres noe som tyder på en direkte sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og fremtidige FDV-kostnader da kostnadstallene for bygningene i en viss grad motsier hverandre. For eksempel vil en sammenligning av investeringskostnad og FDV-kostnad for Øvre Slettheia tilsa at lav investeringskostnad gir lav FDV-kostnad, mens Hommeren tilsier at en høyere investeringskostnad gir en høyere FDV-kostnad enn Øvre Slettheia. Til slutt vil en sammenlikning med Havlimyra tilsa at en høyere investeringskostnad enn Hommeren derimot vil gi en lavere FDV-kostnad.

Sammenlignet med kostnadsoppsettet vurdert per m² utgir ikke en fordeling per elevplass store forskjeller i forhold til investeringskostnadens størrelse og årskostnad. Det ser også her ut til at årskostnaden øker når investeringskostnaden øker, og sett bort fra Øvre Slettheia og

Hommeren er det en stor tendens til at årskostnaden øker jo større andel investeringskostnad bygget har.

Basert på årskostnad er det også her stor variasjon. Hovedentreprise er benyttet for bygningen med lavest årskostnad samt to bygninger med middels høy årskostnad. Totalentreprise er benyttet for en bygning med en årskostnad blant de laveste og bygningen med høyest årskostnad, og byggherrestyrt delentreprise er brukt til bygningene som har en middels til høy årskostnad. Ut i fra den data som foreligger kan det tyde på bygningene som har benyttet hovedentreprise har en lavere årskostnad.

Mulige forklaringsfaktorer til resultatet fra sammenstillingen av kostnadene

Det kan være ulike årsaker til at det ikke kan observeres noen direkte sammenhenger mellom kostnadene i sammenstillingene ovenfor.

For det første kan en forklaring til at de eldre skolene som Torkelsmyra, Karuss og Holte har høyere FDV-kostnad enn flere av de skolebyggene som er bygget senere, kan være mangel på forebyggende vedlikehold som har akkumulert over tid og som nå må «tas igjen».

Dette vil da gi utslag i en høyere FDV-kostnad per år i den perioden kostnadsdata er hentet inn. Denne kostnaden reflekterer nødvendigvis ikke hva kostnadene til vedlikehold har vært tidligere år samt hvor mye det egentlig er behov for å bruke. De totale FDV-kostnadene er beregnet på grunnlag av en gjennomsnittlig FDV-kostnad over en periode på 8 regnskapsår. Hvis vedlikeholdet ikke gjøres jevnlig over den perioden det foreligger data for, kan det gjøre at det legges til grunn enten for lave eller for høye vedlikeholdskostnader for hele bygningens levetid.

Det kan se ut som at dette er tilfellet for Holte og Torkelsmyra ut i fra vedlikeholdskostnadene i vedlegg C4 og B4

For det andre kan det ikke sies nok om hva som ligger bak investeringskostnadens størrelse. Som beskrevet i oppgavens teoridelen, avsnitt 2.5.3, kan investeringskostnaden deles inn i bruksinvesteringer og ekstrainvesteringer. Bruksinvesteringer har en negativ korrelasjon til drifts- og vedlikeholdskostnader mens ekstrainvesteringer har en positiv korrelasjon.

Det observeres at prosjektene med en høy investeringskostnad ikke vinner nok på FDV-siden til å gi en mer gunstig årskostnad totalt sett, enn de prosjektene med en lavere investeringskostnad. Mange av skolene viste i stedet en antydning til at en høyere investeringskostnad da utslag i en høyere årskostnad. En forklaring på dette resultatet kan være at investeringskostnaden ikke består av (nok) bruksinvesteringer til at det skal redusere FDV-kostnaden i stor nok grad til å gi en rimeligere bygning totalt sett over hele levetiden. Eventuelt at årsaken til en høy investeringskostnad er ekstrainvesteringer, som har bidratt til en både høyere investeringskostnad og FDV-kostnad.

Det foreligger ikke spesifikk nok informasjon om i skolebyggenes investeringskostnad til å vurdere disse faktorene i analysen. Det gjør at det videre er vanskelig å skille mellom bygg som kan ha investert i kostnadsbesparende løsninger og bygg som har andre årsaker bak størrelsen til investeringskostnaden.

4.2.2 Utnyttelsesgraden til bygningene

Det kommer frem av innhentet data at noen av skolene er lite utnyttet i forhold til elevkapasiteten. Skolene dette gjelder er Lovisenlund og Torkelsmyra.

- Lovisenlund har en elevkapasitet på 500 elever men skolen har kun 330 elever skoleåret 11/12.

For Lovisenlund skole er det beregnet en årskostnad per elevplass lik kr 20 472 og en årskostnad per elev skoleåret 11/12 på kr 31 018. Dette utgjør en forskjell på kr 10 546 per år. Det vil si at skolen betaler kr 10 546 mer per elev nå enn det de ville gjort hvis skolen hadde blitt fullt utnyttet.

Totalt utgjør dette en merkostnad på $(170 \times 31\,018) - (170 \times 20\,472) = \underline{1\,792\,820}$ kr per år som skolen betaler for kapasitet den ikke benytter.

Hvis dette er gjeldene for hele byggets levetid på 30 år vil det si kr 53 784 600 i ubenyttet elevkapasitet.

Av investeringskostnaden alene er det en differanse på totalt kr 18 497 530 mellom investeringskostnad per elevplass og per elev skoleåret 11/12.

Dette viser at selv om Lovisenlund skole har vært rimelig å bygge per elevplass og m², er skolen dimensjonert for et stort antall elever sammenlignet med de andre skolene i undersøkelsen. Skolen bruker kr 1 792 820 på elevkapasitet den ikke benytter.

Årsaken til den store forskjellen mellom elevkapasitet og elever skoleåret 11/12 kan antas å være relatert til hovedombyggingen av skolen. Da skolen ble bygget om i perioden 2004-2005 for å etterkomme krav fra tilsynsmyndigheter, ble også elevkapasiteten utvidet fra 345-500 elever. Dette var til tross for stabile elevprognoser fra år 2001 frem til 2011 (Kristiansand Kommune, 2001) og i følge (Kristiansand Kommune, 2010) viser prognosene at det vil holde seg stabilt videre frem til 2021. I tillegg ble ungdomstrinnet på skolen overført til Oddemarka skole så Lovisenlund ble til en ren barneskole.

- Torkelsmyra skole har en elevkapasitet på 272 elever og underviser 174 elever skoleåret 11/12.

Torkelsmyra har en beregnet årskostnad per elevplass lik kr 26 919, og en årskostnad per elev skoleåret 11/12 på kr 42 080. Dette gir en differanse på kr 13 161 per år, og en total kostnad per år lik kr 1 289 778.

Torkelsmyra skole ble bygget i år 2000, og i 2001 var det 219 elever ved skolen (Kristiansand Kommune, 2001). Dette elevtallet har sunket med 45 elever i perioden 2001-2012. Det er vanskelig å si noe om skolen er overdimensjonert i forhold til behov, eller om prognosene ga uttrykk for et økende antall elever da skolen ble planlagt. Derimot viser prognosen for antall elever fra 2012-2021 en økning som tilsier at den ledige elevkapasiteten vil bli utnyttet i løpet av denne tidsperioden (Kristiansand Kommune, 2010).

4.2.3 Regresjonsanalyse for å sjekke om det er sammenheng

En lineær regresjonsanalyse benyttes til å avgjøre om det finnes systematisk sammenheng mellom observasjonene gjort av investeringskostnadens størrelse og påfølgende FDV-kostnader.

I tillegg til å teste hypotesen fra kapittel 3.1 *Økte investeringskostnader gir reduserte fremtidige FDV-kostnader i skolebygg*, ønsker jeg å se på hvilken relasjon investeringskostnadene har til to utvalgte elementer fra FDV-kostnaden: renhold og energi, for å se hvordan disse påvirker det totale forholdet mellom investeringens størrelse og fremtidige FDV-kostnader.

Regresjonsanalysen er gjennomført ved bruk av Microsoft Excel, med et signifikansnivå på 5%. Excel gjør en to-sidet test i regresjonsanalysen mens jeg gjør en en-sidet test. Det gjør at de oppgitte p-verdiene må halveres.

Analysen tester korrelasjonen mellom den uavhengige variabelen *investeringskostnad* og den avhengige variabelen *totale FDV-kostnader*, basert på kostnad per elevplass.

Som tidligere nevnt i del [sett inn] rangerer korrelasjonskoeffisienten rangerer fra -1 til 1 hvor en r lik:

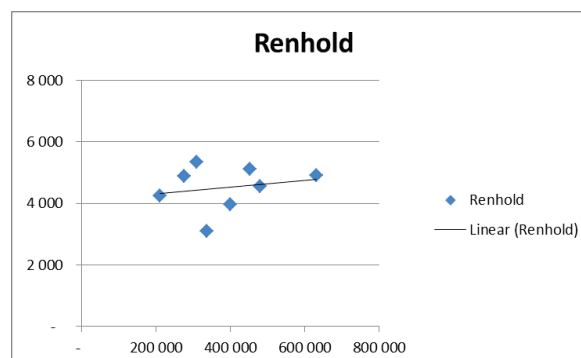
- 1 = perfekt positiv korrelasjon
- 0 = ingen korrelasjon
- 1 = perfekt negativ korrelasjon

4.2.4 Investeringskostnad og renholdskostnader

Forholdet mellom Investeringskostnad og renholdskostnad per elevplass vises i tabell 4.2.3-1 og figur 4.2.3-1 nedenfor

Navn på skole	Investeringskostnad per elevplass	Renholdskostnad per elevplass
Torkelsmyra	275 243	4 880
Karuss	480 433	4 546
Holte	452 771	5 117
Lovisenlund	211 219	4 255
Songdalen	337 770	3 106
Hommeren	400 670	3 976
Havlimyra	310 721	5 343
Øvre Slettheia	631 430	4 909

Tabell 4.2.3-2 Kostandsoppstilling, investering og renhold

Figur 4.2.3-1 Punktdiagram, investering og renhold

Figur 4.2.3-1 viser et punktdiagram med investeringskostnadene (x-aksen) og renholdskostnadene (y-aksen) til de forskjellige skolene per elevplass. Regresjonslinjen er stigende, som indikerer at det er en positiv korrelasjon mellom variablene.

En regresjonsanalyse og en korrelasjonsanalyse av investeringskostnad og renholdskostnad gir følgende resultat:

KORRELASJON		
	Investering	Renhold
Investering	1	
Renhold	0,2104	1

Tabell 4.2.3-3 Korrelasjon, investering og renhold

Tabell 4.2.3-4 viser en korrelasjonsfaktor mellom Investeringskostnad og renholdskostnad på 0,2104, som betyr at variablene har en svak positiv korrelasjon. En økning av investeringskostnadens størrelse vil føre til en økning i renholdskostnadens størrelse

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value
Intercept	212725	335337	0,6344	0,5493
Renhold	38,70	73,42	0,5271	0,6170

Tabell 4.2.3-5 Regresjonsstatistikk, investering og renhold

«P-value» for Renhold markert i tabellen tilsvarer p-verdien og angir hvor signifikant korrelasjonsresultatet er. P-verdien er lik $0,6170/2 = 0,3085$. For at korrelasjonen skal være signifikant med et 5% signifikansnivå må den ha en p-verdi under 0,05. Resultatet er statistisk sett ikke signifikant nok til å kunne si at det er en korrelasjon mellom variablene, men resultatet indikerer en tendens til korrelasjon.

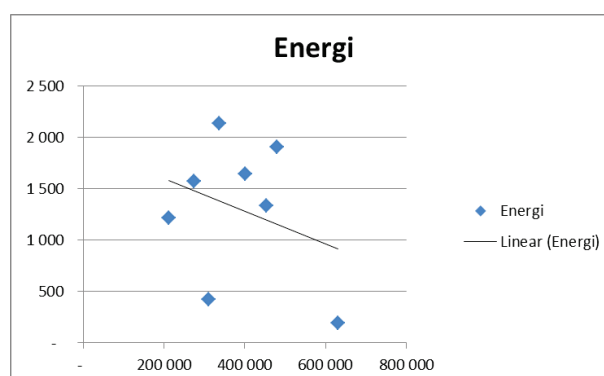
Årsaker til positiv korrelasjon til renhold kan være at det for eksempel at investeringskostnaden ikke er brukt til renholdsbesparende løsninger. Hvis det er investert i renholdsbesparende løsninger vil det nødvendigvis ikke tilsi lavere renholdskostnader. Det er på grunn av at kostnaden er basert på forhandlinger om antall timer som skal brukes på renhold. Så det vil bli vasket like mange timer uavhengig av hvor enkelt eller vanskelig det er å vaske. Det eneste som oppnås er at jobben blir enklere for renholderne, noe som i og for seg er bra. Men det må henge sammen med en reforhandling av et lavere timeantall som blir brukt på renhold hvis investeringen skal ha en effekt.

4.2.5 Investeringskostnad og energikostnader

Energikostnaden per m² av BTA for Øvre Slettheia og Havlimyra på henholdsvis 16kr og 26kr gjorde at det ble stilt spørsmålstegn til gyldigheten til disse kostnadene, da de ligger langt under minimumsforbruket av energi på 70 kWh per m² for bygg som er i bruk.

Selv om det er bemerket at disse to skolene har en svært lav energikostnad, velger jeg å anse den som gyldig ut i fra at det er det regnskapene sier og at begge bygningene bruker alternative energikilder.

Navn på skole	Investeringskostnad per elevplass	Energikostnad per elevplass
Torkelsmyra	275 243	1 570
Karuss	480 433	1 903
Holte	452 771	1 333
Lovisenlund	211 219	1 217
Songdalen	337 770	2 137
Hommeren	400 670	1 644
Havlimyra	310 721	420
Øvre Slettheia	631 430	187

Tabell 4.2.3-6 Kostandsoppstilling, investering og energi

Figur 4.2.3-2 Punktdiagram, investering og energi

Tabell 4.2.3-4 viser investeringskostnad og energikostnad per elev for de forskjellige skolene. Figur 4.2.3-2 viser et punktdiagram av forholdet mellom dem med investeringskostnad langs x-aksen og energikostnad langs y-aksen. Regresjonslinjen er synkende og dette indikerer en negativ korrelasjon mellom variablene.

KORRELASJON		
	<i>Investering</i>	<i>Energi</i>
Investering	1	
Energi	-0,3105	1

Tabell 4.2.3-7 Korrelasjon, investering og energi

Av korrelasjonsanalysen vist i tabell 4.2.3-8 er korrelasjonskoeffisienten lik -0,3105. Det vil si at investeringskostnad og energikostnad har en negativ korrelasjon, slik at en økning av investeringskostnaden vil redusere energikostnaden.

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	466346	109754	4,2490	0,0054
Energi	-60,5687	75,69	-0,8002	0,4541

Tabell 4.2.3-9 Regresjonsstatistikk, investering og energi

Tabell 4.2.3-10 oppgir en p-verdi lik $0,4541/2 = 0,227$ som er større enn 0,05. Resultatet kan dermed ikke sies å være statistisk signifikant, men det observeres en tendens til en negativ korrelasjon mellom investeringskostnadens- og energikostnadens størrelse.

Årsaken til at det vises en tendens til negativ korrelasjon mellom disse to variablene er grunnet skolene som har investert i energibesparende løsninger. Tas disse skolene ut av analysen blir resultatet i stedet en sterk korrelasjon på 0,65 men denne er heller ikke signifikant, se vedlegg K3.

4.2.6 Investeringskostnad og FDV-kostnader

For å teste hypotesen settes det opp nullhypotese og alternativhypotese lik:

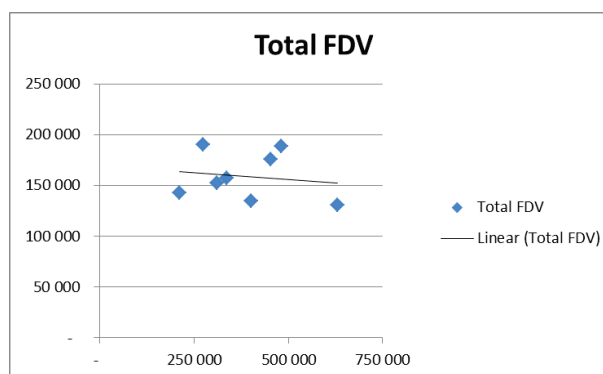
H_0 : Økte investeringskostnader gir ikke reduserte fremtidige FDV-kostnader i skolebygg

H_A : Økte investeringskostnader gir reduserte fremtidige FDV-kostnader i skolebygg

For å kunne si at hypotesen jeg ønsker å teste er sann, må det være statistisk grunnlag for å forkaste nullhypotesen.

Forholdet mellom investeringskostnad og total FDV-kostnad per elevplass vises i Tabell 4.2.3-11 og figur 4.2.3-3 nedenfor

Navn på skole	Investeringskostnad per elevplass	Total FDV-kostnad per elevplass
Torkelsmyra	275 243	190 240
Karuss	480 433	188 835
Holte	452 771	175 928
Lovisenlund	211 219	142 787
Songdalen	337 770	157 693
Torridal	400 670	135 187
Havlimyra	310 721	152 440
Øvre Slettheia	631 430	130 541

Tabell 4.2.3-12 Kostandsoppstilling, investering og FDV-totalt   Figur 4.2.3-4 Punktdiagram, investering og FDV-totalt

I figur 4.2.3-5 er investeringskostnaden satt til x-aksen og total FDV-kostnad i y-aksen. Den estimerte regresjonslinjen er synkende som indiker en negativ korrelasjon mellom variablene.

KORRELASJON		
	<i>Investering</i>	<i>FDV Totalt</i>
Investering	1	
Total FDV	-0,1582	1

Tabell 4.2.3-13 Korrelasjon, investering og FDV Totalt

I tabell 4.2.3-8 er korrelasjonskoeffisienten lik -0,1582 som vil si at det er en svak negativ korrelasjon mellom investeringskostnadens størrelse og bygningens fremtidige FDV-kostnad. Det betyr at FDV-kostnaden minker med investeringskostnaden.

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>
Intercept	531030	369193	1,4384	0,2004
Total FDV	-0,9013	2,30	-0,3923	0,7084

Tabell 4.2.3-14 Regresjonsstatistikk, investering og FDV Totalt

Et utdrag fra regresjonsanalysen i tabell 4.2.3-15, viser at p-verdien er lik $0,0,7084/2 = 0,3542$.

Hypotesen H_0 kan forkastes hvis:

$$0,3542 < 0,05$$

Konklusjon: H_0 kan ikke forkastes. Det er ikke tilstrekkelig grunn til å si at økte investeringskostnader gir reduserte FDV-kostnader i skolebygg.

Analyseresultatet når ikke opp til et statistisk signifikant resultat da p-verdien er høyere enn 0,05. Det kan dermed ikke bekrefte at det er en negativ sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og fremtidige FDV-kostnader på et 5% signifikantnivå, men analysen viser en tendens til at det kan være en sammenheng.

5. Konklusjon

5.1 Oppgavens utgangspunkt

Temaet for denne masteroppgaven er livssyklus kostnader for skolebygg.

Livssyklus kostnadene til et bygg innebærer alle årlige kostnader til Forvaltning, Drift, Vedlikehold og Utvikling (FDVU) over byggets levetid samt kapitalkostnaden. Oppgavens utgangspunkt er å undersøke om det kan finnes en sammenheng mellom hvor stort beløp som er investert i et skolebygg og bygningens fremtidige utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold. Dette ga den endelige problemstillingen:

Er det en sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg?

5.2 Oppsummering og konklusjon

I oppgavens hovedanalyse ble det ikke observert en gjennomgående sammenheng mellom andelen investeringskostnad, investeringskostnadens størrelse og FDV-kostnadens størrelse, målt både per m² og per elevplass. Men det ble observert en tendens til at de aller fleste skolebyggene hadde en høyere årskostnad jo større investeringskostnaden var, noe som kan skyldes at det ikke har vært nok bruksinvesteringer.

I forhold til hvilken entreprisform som var brukt til de forskjellige skolebyggene ble det per m² observert en liten antydning til at en lavere årskostnad hos de skolebyggene hvor det er benyttet hovedentreprise og totalentreprise. Årskostnaden målt per elevplass viste en antydning til at bygningene som har benyttet hovedentreprise hadde en lavere årskostnad enn de andre bygningene.

Det kom frem av analysen at Lovisenlund skole har en svært lav kapasitetsutnyttelse i forhold til elevplasser. Skolen har vært rimelig å bygge sammenlignet med de andre skolene i analysen, men Lovisenlund er overdimensjonert og bruker kr 1 792 820 per år på elevplasser de ikke benytter.

Ved bruk av regresjonsanalyse ble det testet om det er en korrelasjonen mellom investeringskostnadens størrelse og kostnader til renhold, energi og totale FDV-kostnader målt per elevplass.

Analysen viste en tendens til en positiv korrelasjon mellom investeringskostnadens størrelse og renholdskostnadens størrelse, og forholdet mellom investeringskostnad og energikostnad viste en tendens til negativ korrelasjon.

Forholdet mellom investeringskostnad og totale FDV-kostnader viste en tendens til negativ korrelasjon, noe som betyr at en økning av investeringskostnadens størrelse gir reduserte FDV-kostnader. Dette funnet gir likevel ikke grunnlag til å bekrefte en sammenheng mellom disse forholdene da ingen av resultatene fra regresjonsanalysen var statistisk signifikante på et 5% signifikansnivå. Hypotesen som ble testet kunne derfor heller ikke bekrefte.

Konklusjonen fra analysen er at det finnes en tendens til sammenheng mellom investeringskostnadens størrelse og de fremtidige investeringskostnadene for et skolebygg ved at en økning av investeringskostnaden gir reduserte FDV-kostnader. Det foreligger imidlertid ikke nok data til å gjennomføre en analyse som er statistisk signifikant, så jeg kan ikke bekrefte at hypotesen er sann.

5.3 Ethiske betraktninger

Innsamlet data i min oppgave er tilgjengelig offentlig informasjon, så alt av innsamlet materialet er trykt i oppgaven. Innhenting av informasjon har involvert enkeltpersoner som ikke er nevnt med navn i oppgaven, men navn på skolen eller kommunen de representerer er brukt i oppgaven.

5.4 Begrensninger ved oppgaven

Det foreligger flere begrensninger til denne oppgaven. For det første er undersøkelsen gjort på grunnlag av et utvalg som er for lite til å kunne trekke konklusjoner om hvordan forholdet mellom kostnadene faktisk er. Det kan heller ikke trekkes noen generaliserende slutninger fra resultatet av analysen. På grunn av at utvalg ikke er representativt kan resultatene jeg har funnet skyldes tilfeldigheter ved mitt utvalg.

Kostnadstall for skolebygg med tilhørende idrettshall kan i undersøkelsen avvike fra det som er virkelig kostnad da bruttoareal og investeringskostnad til idrettshallene er basert på estimater.

Det kan også hende at innsamlet regnskapsdata fra skolebyggene med tilhørende idrettshall ikke kun er kostnader for selve skolebygget, men også inneholder FDV-kostnader som er brukt av idrettshallen. Det er i denne oppgaven forutsatt regnskapstallene kun gjelder for selve skolebygget, noe som kan være uriktig. Skolebyggene med idrettshall kan dermed ha blitt tildelt større FDV-kostnader enn det som er det faktiske tilfellet.

Kostnadene til forvaltning, drift og vedlikehold for Havlimyra skole og Øvre Slettheia skole er basert på regnskapstall fra kun ett regnskapsår. FDV-kostnadene for hele levetiden bør beregnes på grunnlag av mer regnskapsdata på minst fem år slik at det er større sikkerhet for at kostnadene er representative for hele levetiden.

Kostnader til tomt fremgår av prosjektkostnaden til enkelte av de nye skolene det er hentet inn informasjon fra, men ikke alle. Jeg har av den grunn valgt å ikke ta denne kostnaden ut av sammenligningsgrunnlaget. For å få et mer nøyaktig sammenligningsgrunnlag bør denne kostnaden ses bort fra da den ikke er direkte relatert til kostnaden for å bygge bygget.

Til slutt har ikke oppgaven avgrenset mellom forskjellige bygningstyper. Det vil si at nybygg er likestilt med rehabiliterte bygg og ombygg. For å kunne si noe mer konkret om forholdet mellom investeringskostnad og FDV-kostnad bør sammenligningen gjøres av nybygg. Da vil alle byggene vil ha likt utgangspunkt og vil ikke ha kostnadmessige fordeler eller ulemper ved å ha en eksisterende bygning.

5.5 Videre arbeid

Analysen av forholdet mellom investeringskostnadens størrelse og fremtidige FDV-kostnader for et skolebygg har indikert at en økning av investeringskostnaden vil resultere i en reduksjon av fremtidige FDV-kostnader.

En videre forskning på dette området med et større datautvalg til å teste hypotesen, vil finne ut om mine funn faktisk gjenspeiler virkeligheten eller om de skyldes tilfeldigheter ved mitt utvalg.

Noe av årsaken til en negativ korrelasjon mellom investeringskostnad og FDV-kostnad er relatert til de skolebyggene som har investert i driftsbesparende løsninger. Det ville derfor vært interessant å forske videre på dette området for å teste om det finnes flere slike sammenhenger. Videre kan det også være interessant å utforske hvordan eventuelle kostnadssammenhenger kan utnyttes på en optimal måte slik at det totalt sett kan bygges mest mulig kostnadseffektivt i et levetidsperspektiv.

Kilder

Arbeidstilsynet, 2012. *Temperatur - varme og kulde på jobben*. [Internett]
Available at: <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=78340#Regler>
[Funnet 29.05.2012].

Austeng, K. et al., 2005a. *Concept rapport nr. 10: Usikkerhetsanalyse - Kontekst og grunnlag*. [Internett]
Available at:
<http://www.concept.ntnu.no/Publikasjoner/Rapportserie/Concept%2010%20Usikkerhetsanalyse%20-%20Kontekst%20og%20grunnlag.pdf>
[Funnet 01.02.2012].

Austeng, K. et al., 2005b. *Concept rapport nr. 12: Usikkerhetsanalyse - Kontekst og grunnlag*. [Internett]
Available at:
<http://www.concept.ntnu.no/Publikasjoner/Rapportserie/Concept%2012%20Usikkerhetsanalyse%20-%20Metoder.pdf>
[Funnet 08.02.2012].

Bjørberg, S. et al., 2005. *LCC for byggverk : Nordisk hovedprosjekt - sluttrapport*, Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitutt.

Bjørberg, S., Larsen, A. & Øiseth, H., 2003. *Livssyklus kostnader for bygninger : innføring og prinsipper, beslutningsprosessen, kalkyleanvisning, eksempler*, Oslo: RIF - Organisasjonen for rådgivere Norges bygg- og eiendomsforening.

Bredesen, I., 2005. *Investering og finansiering*. 3. red. Oslo: Gyldendal akademisk.

Buskeland, N. et al., 2003. *Byggherren i fokus: Metodisk verktøy for valg av anskaffelses- og kontraktsstrategi*. [Internett]
Available at: <http://www.promsys.no/byggherren/pdf/beskrivelse.pdf>
[Funnet 15.05.2010].

Chapman, C. & Ward, S., 2003. *Project risk management : processes, techniques and insights*. 2. red. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Difi, 2010. *Direktoratet for forvaltning og IKT*. [Internett]
Available at: <http://www.anskaffelser.no/art/bygg-anlegg-eiendom/byggeprosess/utførelse>
[Funnet 03.04.2012].

Finansdepartementet, 2005. *Veileder i samfunnsøkonomiske analyser*, s.l.: s.n.

Hagen, K. P. & Sandmo, A., 1983. *Kalkulasjonsrente og prosjektvurdering*, Oslo: Universitetsforlaget.

-
- Halvorsen, K., 2008. *Å forske på samfunnet : en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. red. Oslo: Bedriftsøkonomens forlag.
- Hellevik, O., 1999. *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. 6 red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holthe, K. & Barlindhaug, R., 2004. *Status for livssyklus kostnader i tilknytning til boliger*, Oslo: Byggforsk, Norges byggforskningsinstitutt.
- Husby, O. et al., 2003. *Usikkerhet som gevinst: styring av usikkerhet i prosjekter: mulighet - risiko, beslutning, handling*. 2. red. Trondheim: Norsk senter for prosjektledelse.
- Jacobsen, D. I., 2005. *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2. red. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jensen, A.-B., 2010. *Bygg.no*. [Internett]
Available at: <http://www.bygg.no/prosjekter/havlimyra-oppvekstsenter>
[Funnet 20.05.2012].
- Johannessen, A. & Tufte, P. A., 2002. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Karlsen, J. T. & Gottschalk, P., 2008. *Prosjektledelse : fra initiering til gevinstrealisering*. 2. red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Klakegg, O. J., 2003. *Finansdepartementet. Kvalitetssikring av kostnadsoverslag, herunder risikoanalyse for store statlige investeringer. Felles begrepsapparat*. [Internett]
Available at:
http://www.concept.ntnu.no/attachments/054_rapport_03_felles_begrepsapparat%20_v1.pdf
[Funnet 16.02.2012].
- Kristiansand Eiendom, 2006. *2. tertialrapport 2006 - Sektor 5.2*, Kristiansand: Kristiansand Eiendom.
- Kristiansand Eiendom, 2007. *Årsrapport 2007 - Sektor 5.2*, Kristiansand: Kristiansand Eiendom.
- Kristiansand Eiendom, 2009. *2. tertialrapport 2009 - Sektor 5.2*, Kristiansand: Kristiansand Eiendom.
- Kristiansand Eiendom, 2010. *Årsrapport 2010 - Sektor 5.2*, Kristiansand: Kristiansand Eiendom.
- Kristiansand Kommune, 2001. *Skolebehovsplan 2001-2004*, Kristiansand: Kristiansand Kommune.

-
- Kristiansand Kommune, 2007. 2. *Tertialrapport 2007 - investeringsdelen*, Kristiansand: Kristiansand Kommune.
- Kristiansand Kommune, 2010. *Skolestruktur i Kristiansand*, Kristiansand: Kristiansand Kommune.
- Larson, E. W. & Gray, C. F., 2011. *Project management : the managerial process*. 5. red. Boston: McGraw-Hill.
- Larvik Kommune, 2012. *Aktiv HMS*. [Internett]
Available at:
<http://aktivhms.no/Barnehager/SpesielleForholdBarnehage/UtformingBH.htm#Arealnormer>
[Funnet 29.05.2012].
- Lichtenberg, S., 1990. *Prosjekt planlægning - i en foranderlig verden*. 3 red. Lyngby: Polyteknisk Forlag.
- Lichtenberg, S., 2000. *Proactive management of uncertainty using the successive principle: a practical way to manage opportunities and risks*. Lyngby: Polyteknisk Press.
- Lovdata, 1999. *LOV-1999-07-16-69 Lov om offentlige anskaffelser*. [Internett]
Available at: <http://lovdata.no/all/tl-19990716-069-0.html#6>
[Funnet 20.02.2012].
- Meland, Ø. H., 2000. *Prosjekteringsledelse i byggeprosessen : suksesspåvirker eller andres alibi for fiasko?*. [Internett]
Available at: <http://ntnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:125503>
[Funnet 16.02.2010].
- Meland, Ø. H., 2010. Forelesningsfoiler : ORG438 Prosjektledelse.
- Meredith, J. R. & Mantel, S. J., 2010. *Project management : a managerial approach*. 7. red. Hoboken, N.J: John Wiley & Sons, Inc..
- Multiconsult, 2006. *Veiledning til praktisk bruk av LCC*. [Internett]
Available at: <http://www.arkitektur.no/?nid=162511>
[Funnet 27.02.2012].
- NS 3453, 1987. *Norsk Standard: spesifikasjon av kostnader i byggeprosjekt*. 1. red. s.l.:Standard Norge.
- NS 3454, 2000. *Livssyklus kostnader for byggverk: prinsipper og struktur*. 2. red. Oslo: Norges standardiseringsforbund ; Norges byggstandardiseringsråd.
- Perminova, O., Gustafsson, M. & Wikström, K., 2008. Defining uncertainty in projects – a new perspective. *International Journal of Project Management*, Issue 26, pp. 73-79.

PMI, 1995. *A Guide to the project management body of knowledge*. Upper Darby, PA: Project Management Institute.

PMI, 2004. *A Guide to the project management body of knowledge : (PMBOK guide)*. 3. red. Newtown Square, PA: Project Management Institute.

PTL, 2004. Brukermanual til PTLs kunnskapsbase - Prosess- og dokumentstyringssystem for byggeprosjekter.

Rolstadås, A., 2006. *Praktisk prosjektstyring*. 4. red. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Samset, K., 2008. *Prosjekt i tidligfasen : valg av konsept*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Songdalen Kommune, 2006. *Saksrapport*, Songdalen: Songdalen Kommune.

SSØ, 2007. *Behandling av usikkerhet i samfunnsøkonomiske analyser*, s.l.: Senter for statlig økonomistyring.

Studenmund, A. H., 2006. *Using econometrics : a practical guide*. 5. red. Boston, Mass.: Pearson Education.

Sundal, M. V., 2006. *2010, 2011, 2012? : ein stokastisk analyse av framdriftsplanen for teater- ogkonserthus for Sørlandet*, Grimstad: Høgskolen i Agder.

Tysseland, B. E., 2008. Life cycle cost based procurement decisions: A case study of Norwegian Defence Procurement projects. *International Journal of Project Management*, 26(4), p. 366–375.

Ubøe, J. & Jørgensen, K., 2004. *Statistikk for økonomifag*. 2. red. Oslo: Gyldendal akademisk.

Undervisningsbygg, 2007. *Veileder - fordeler og ulemper med ulike entreprisereformer*.

[Internett]

Available at: <http://www.anskaffelser.no/filearchive/veileder-fordeler-og-ulemper-med-ulike-entrepriserformer-undervisningsbygg.pdf>

[Funnet 11.03.2012].

Zikmund, W. G., 2003. *Business research methods*. 7. red. Mason, Ohio: Thomson/South-Western.

Vedlegg

Innholdsfortegnelse

Investeringsprosjekter, vedlegg A0	6
Lovisenlund, vedlegg A1 – Fra Kristiansand Eiendom	7
Lovisenlund, vedlegg A2 – Kostnadsoppstilling.....	8
Lovisenlund, vedlegg A3 – Prosjektkostnad/nøkkeltall.....	9
Lovisenlund, vedlegg A4 – FDV-kostnader	9
Lovisenlund, vedlegg A5 – Renholdskostnader.....	10
Lovisenlund, vedlegg A6 – Energikostnader.....	10
Torkelsmyra, vedlegg B1 – Fra Kristiansand Eiendom	11
Torkelsmyra, vedlegg B2 – Økonomisk oversikt.....	12
Torkelsmyra, vedlegg B3 – Sluttregnskap/kapitalkostnad	13
Torkelsmyra, vedlegg B4 – Kostnadsoppstilling	14
Torkelsmyra, vedlegg B6 – FDV-kostnader.....	15
Torkelsmyra, vedlegg B7 – Nøkkeltall/utregninger.....	15
Torkelsmyra, vedlegg B9 – Energikostnader	16
Holte Skole, vedlegg C1 – Fra Kristiansand Eiendom	17
Holte Skole, vedlegg C2 – Sluttregnskap	18
Holte Skole, vedlegg C3 - Oppstilling av byggekostnader/nøkkeltall.....	19
Holte Skole, vedlegg C4 – Kostnadsoppstilling.....	20
Holte Skole, vedlegg C5 - Kapitalkostnad	21
Holte Skole, vedlegg C6 – FDV-kostnader	21
Holte skole, vedlegg C7 – Renholdskostnader	22

Holte skole, vedlegg C8 – Energikostnader	22
Karuss, vedlegg D1 – Fra Kristiansand Eiendom.....	23
Karuss, vedlegg D2 – Sluttregnskap	24
Karuss, vedlegg D3 – Oppstilling av byggekostnader.....	25
Karuss, vedlegg D4 – Kostnadsoppstilling	26
Karuss, vedlegg D5 – Kapitalkostnader/Nøkkeltall	27
Karuss, vedlegg D6 – FDV-Kostnader	27
Karuss, vedlegg D7 – Renholdskostnader	28
Karuss, vedlegg D8 – Energikostnader	28
Hommeren, Vedlegg E1 – Fra Kristiansand Eiendom.....	29
Hommeren, vedlegg E2 – Hovedsammenstilling	30
Hommeren, vedlegg E3 – Oppstilling av byggekostnader/nøkkeltall	31
Hommeren, vedlegg E4 – Kostnadsoppstilling.....	32
Hommeren, vedlegg E5 – Prosjektkostnad	33
Hommeren, vedlegg E6 – FDV-kostnader	33
Hommeren, vedlegg E7 – Renholdskostnader.....	34
Hommeren, vedlegg E8 – Energikostnader	34
Øvre Slettheia, vedlegg F1 – Fra Kristiansand Kommune	35
Øvre Slettheia, vedlegg F2 – Regnskapsrapport.....	36
Øvre Slettheia – vedlegg F3 – Oppstilling av byggekostnader/kostnadsoppstilling	37
Øvre Slettheia, vedlegg F4 – Kapitalkostnader/nøkkeltall.....	38
Øvre Slettheia , vedlegg F5 – FDV-kostnader/utregninger	38

Øvre Slettheia, vedlegg F6 – Renholdskostnader.....	39
Øvre Slettheia, vedlegg F7 - Energikostnader	39
Øvre Slettheia, vedlegg F8 – Justering og diskontering	Error! Bookmark not defined.
Havlimyra, vedlegg G1 – Fra Kristiansand Kommune	40
Havlimyra, vedlegg G2 – Regnskapsrapport.....	41
Havlimyra, vedlegg G3 – Oppstilling av byggekostnader/ kostnadsoppstilling	42
Havlimyra, vedlegg G4 – Kapitalkostnader/nøkkeltall	43
Havlimyra, vedlegg G5 – FDV-kostnader	43
Havlimyra, vedlegg G6 – Renholdskostnader.....	44
Havlimyra, vedlegg G7 - Energikostnader	44
Sogndalen Skole, vedlegg H1 – Driftsutgifter.....	45
Sogndalen Skole, vedlegg H2 – Oppstilling av byggekostnader/kostnadsoppstilling	46
Sogndalen Skole, vedlegg H3 – Kapitalkostnad.....	47
Sogndalen Skole, vedlegg H4 – FDV-kostnader	47
Sogndalen Skole, vedlegg H5 – Nøkkeltall/utregninger.....	48
Sogndalen Skole, vedlegg H7 – Fra Sogndalen Kommune	49
Sogndalen Skole, vedlegg H8 – Renholdskostnader.....	50
Sogndalen Skole, vedlegg H9 – Energikostnader	50
Vedlegg I: Informasjonsbrev, undersøkelse	51
Vedlegg J1: Spørreskjema.....	52
Vedlegg J2: Spørreskjema.....	53
Regresjonsanalyse, vedlegg K1: Regresjonsanalyse, renhold	54

Regresjonsanalyse, vedlegg K2: Regresjonsanalyse, energi.....	55
Regresjonsanalyse, vedlegg K3: Regresjonsanalyse, FDV	56
Regresjonsanalyse, vedlegg K3: Regresjonsanalyse, energi, alternativ	57
Kildeoversikt over annen innsamlet data, vedlegg L1.....	58
Vedlegg M1 – Justering og diskontering	61

Investeringsprosjekter, vedlegg A0

KRISTIANSAND EIENDOM - PROSJEKTAVDDELINGEN INVESTERINGSPROSJEKTER 2003 - 2011 ALLE TALL INKL. MVA

Ajour pr. 17.01.2012

Prosj.nr	Prosjekt navn	Sektor	Pled	Byggetid start	Byggetid ferdig	Arealer (BTA)		Huskostnad		Prosjektkostnad		Huskostnad / m ²		Prosjektareal / m ²	
						nybygg	ombbygg	SUM	nybygg	ombbygg	SUM	nybygg	ombbygg	SUM	nybygg
	Lindeskauen	BHG	MAB	13.06.2007	01.01.2009	1526	1294	915	26401	49273	16412	28.854	32.289	12.683	32.289
	Havimyra Barnehage	SKO	MAB	01.08.2008	01.12.2009	915		6473	149485	187333		16.363	37.489	23.094	28.941
	Havimyra Skole/leier...	SKO	RHO	19.08.2008	01.08.2010	6473		7800	129268	178550		16.363	22.801	22.801	22.801
	Hummeren Skole	SKO	RHO	01.02.2007	15.08.2007	4600		5000	746000	103000		16.217	22.391	22.391	22.391
	Lovisenlund Skole	SKO	RHO	01.08.2004	15.08.2005	5800	5800	5000	63900	63900		6.463	17.803	10.914	10.914
	Vågsbygd Skole	SKO	RHO	01.08.2005	10.08.2006	203	2833	3036	42200	45330		4.683	17.803	17.803	17.803
	Kemnerbygget	SKO	AKS	01.04.2004	01.04.2006	427	1916	2343	8000	28866		14.931	17.803	17.803	17.803
	Mevig Skole	SKO	AKS	01.02.2003	01.07.2005	2500	2955	5485	38980	43143		18.735	20.728	15.853	15.853
	Mevig Skole Fierbruksh.	SKO	AKS	01.02.2003	01.07.2005	1471	2955	1471	19508	23946		13.200	16.257	16.257	16.257
	Bispetra Omsorgsentr	H&S	KAN	01.05.2002	01.03.2004	6020	6020	6020	94666	119155		15.725249	19.8732	19.8732	19.8732
	Holte skole	SKO	KAN	01.02.2002	01.08.2003	4220	6070	6070	66176	83662		15.681517	19.8732	19.8732	19.8732
	Rollese Oppvekstpark	SKO	KAN	01.12.2000	01.08.2002	6070	6070	6070	66176	83662		15.681517	19.8732	19.8732	19.8732
	St. Olavs skole	BHG	ALB	01.08.2003	01.08.2004	202	0	372	10504	108830		14.753	18.594	18.594	18.594
	Auglandstjorn Barneh.	BHG	ALB	08.05.2003	18.12.2003	353	88	441	5400	6250		3.448	19.733	19.733	19.733
	Ravnedalen Barnehage	BHG	ALB	20.05.2003	16.12.2003	353	88	441	5400	6250		3.448	19.733	19.733	19.733
	Tarvamteakogen Barn.	BHG	ALB	21.08.2004	11.03.2005	393	27	390	5982	1500		5.566	22.361	22.361	22.361
	Jordbaevelen Barneh.	BHG	ALB	27.01.2004	09.08.2004	393	27	420	6421	1604		5.566	22.361	22.361	22.361
	Veslefrikk Barneh.	BHG	ALB	10.11.2004	13.08.2005	286	43	329	4105	258		6.667	19.847	19.847	19.847
	Tinnstua skole	BHG	ALB	01.12.2005	01.08.2006	680	0	680	8000	0		10.855	10.000	10.000	10.000
	Stremme skole	SKO	MAB	01.07.2005	15.12.2006	1950	1500	3450	32422	12014		16.627	16.627	16.627	16.627
	Flekkeroy Fierbrukshall	KULT.	MAB	01.06.2004	15.05.2005	2503	1500	2503	30493	36677		12.183	14.6532	14.6532	14.6532
	St. Olavs skole	SKO	KULT.	01.04.2003	10.02.2004	2525	2525	2525	27469	30737		10.879	12.1731	12.1731	12.1731
	Tordenskiold skole	SKO	EBO												
	Hellamy Skole	SKO	EBO			2368	2880	5248	30226	38266		10,134	15,315	11,523	15,315
	Flekkeroy Skole	SKO	KEG												
	Vardasen skole	SKO	EBO												
	Ve skole	SKO	EBO												
	Tornevig sykehjem	H&S	KEG	15.02.2008	15.05.2009	1890	5865	7855	42250	49926		22.354	6.826	23.425	6.370
	Sjostrand Skole	SKO	MAB	01.11.2008	15.08.2009	315	4444	710	7545	44274		6.826	23.425	23.425	23.425
	Sjostrand skole	SKO	MAB	01.11.2008	15.08.2009	315	4444	710	7545	44274		6.826	23.425	23.425	23.425
	Sjostrand skole	SKO	MOS	01.04.2009	15.01.2009	710	13000	13000	14611	46900		8,351	29,721	10,554	29,721
	Sjostrand skole	SKO	MOS	01.04.2009	15.01.2009	710	13000	13000	14611	46900		8,351	29,721	10,554	29,721
	Bergbarasel Barneh.	BHG	MOS	01.08.2008	01.02.2009	2150	2400	2400	59375	64200		14,766	20,900	20,900	20,900
	Bergbarasel Barneh.	BHG	MOS	01.08.2008	01.02.2009	2150	2400	2400	59375	64200		14,766	20,900	20,900	20,900
	Øvre Stethelia Skole	SKO	OLU	01.09.2009	15.07.2010	1500	3000	3000	34500	34500		24,077	34,144	34,144	34,144
	Øvre Stethelia Skole	SKO	LCE	01.09.2009	15.07.2010	1500	3000	3000	34500	34500		24,077	34,144	34,144	34,144
	Solholmen Skole	SKO	LCE	01.06.2009	01.07.2010	491	3384	3384	46546	57741		13,755	17,063	17,063	17,063
	Hellinga Barnehage	OPP.V.	MOS	01.08.2010	01.08.2011	491	12375	12375	20954	25204		25,204	30,928	30,928	30,928
	Mellustua Barnehage	OPP.V.	MOS	01.08.2010	08.07.2011	1380	2640	2640	29827	42680		13,741	16,491	16,491	16,491
	Grimtunet/Sykehj.	H&S	TNOR	15.08.2010	01.05.2011	1380	2640	2640	29827	42680		13,741	16,491	16,491	16,491
	Anda Boligseksk.	H&S	LCE	02.04.2010	01.05.2011	9299	2330	9299	136280	182500		14,655	19,626	19,626	19,626
	Anda Arena	KULT.I.	LCE	05.01.2010	10.05.2011	9299	2330	9299	136280	182500		14,655	19,626	19,626	19,626
	Præstens Omsorgsentr	H&S	OLU	18.02.2010		8120	166200	166200	237800	237800		20,468	29,286	29,286	29,286
SUM															

Viktig melding :
Prosjektet skal være eksklusive tomteknostnad
Kostnadstall skal være pr. dags dato dersom prosjektet er pågående eller ved tidspunkt for ferdigstillelse dersom prosjektet er ferdig.

Lovisenlund, vedlegg A1 – Fra Kristiansand Eiendom

År	Lovisenlund	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Art	Tekst						
118000	Energi	180 919	208 790				565 306
118001	Elektrisitet	173 473	154 508	220 865	467 878		
118002	Fyringsolje (oppvarming)					640 141	
118003	Fjernvarme			230 138		28 859	64 889
118500	Vakthold og sikring	389				807	
118570	Vakthold						
119000	Leie av lokaler og grunn						
119001	Leie av lokaler		-509			2 000	
119002	Leie av grunn og plasser						
119502	Kommunale avgifter	28 141	46 237	26 804	47 983		
120004	Alarmanlegg	1 073				41 490	45 293
123000	Vedlikehold og byggtjeneste					1 830	
123001	Vedlikehold bygg glass	7 185					
123002	Vedlikehold bygg tømmer						3 091
123005	Vedlikehold bygg elektro		9 800	4 019			10 605
123010	Vedlikehold h. anlegg - andre						3 263
123014	Brøyting	2 610	6 000				
123021	Parkmessig vedlikehold						
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg						
123026	Vedlikehold utendørsanlegg				63 912		1 069
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)			308 187	321 255	275 859	347 559
124040	Snøbrøyting			25 253	4 900	42 800	33 350
126000	Renhold	1 591 845	1 631 642	1 704 489	1 755 240	1 806 959	1 849 442
126003	Rengjøringsmidler	23 216	24 553	30 022	30 397	34 865	38 794
126009	Andre rengjøringsutg.		11 495				13 029
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	290 781	285 463				
	Sum	2 299 632	2 377 979	2 549 777	2 691 565	2 875 610	2 975 690

Lovisenlund, vedlegg A2 – Kostnadsoppstilling

Byggeperiode		01.08.2004 - 15.08.2005					
1	Kapitalkostnader						
11	Prosjektkostnad	63 300 000					
År		2011	2010	2009	2008	2007	2006
2	Forvaltning						
	Kommunale avgifter	42 100	40 800	47 983	26 804	46 237	28 141
	Leie av lokaler						
	Sum Forvaltning	42 100	40 800	47 983	26 804	46 237	28 141
3	Driftskostnader						
31	Løpende drift						
	Alarmanlegg	45 293	41 490				1 073
	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	347 559	275 859	321 255	308 187		
	Estimerte vaktmestertjenester (2004/05/06/07)					283 820	267 686
32	Renhold						
	Renhold	1 849 442	1 806 959	1 755 240	1 704 489	1 631 642	1 591 845
	Rengjøringsmidler	38 794	34 865	30 397	30 022	24 553	23 216
	Andre rengjøringsutg.	13 029				11 495	
33	Energi						
	Energi	565 306				208 790	180 919
	Elektrisitet			467 878	220 865	154 508	173 473
	Fyringsolje (oppvarming)		640 141				
	Fjernvarme	64 889	28 859		230 138		
35	Vakt og sikring						
	Vakthold og sikring		807				389
	Sum Driftskostnader	2 924 312	2 828 980	2 574 770	2 493 701	2 314 808	2 238 601
4	Vedlikeholdskostnader						
41	Planlagt vedlikehold						
	Vedlikehold og byggtjeneste		1 830				7 185
	Vedlikehold bygg glass						
	Vedlikehold bygg tømmer	3 091					
	Vedlikehold bygg elektro	10 605			4 019	9 800	
	Vedlikehold h. anlegg - andre	3 263					
	Sum Vedlikeholdskostnader	16 959	1 830	0	4 019	9 800	7 185
	Sum FDU-kostnader	2 983 371	2 871 610	2 622 753	2 524 524	2 370 845	2 273 927

Lovisenlund, vedlegg A3 – Prosjektkostnad/nøkkeltall

Prosjektkostnad	01.01.2006 -	15.08.2005 -	01.08.2004-
	31.12.2011	31.12.2005	15.08.2005
Prosjektkostnad			63 300 000
Prisstigning	1,2419	1,0160	1,0360
Reell verdi	83 463 025	66 986 741	63 482 304
Diskonteringsfaktor, 4%	0,7903	0,9852	0,3882
Korrigert Prosjektkostnad	105 609 294	67 207 455	66 749 409

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid (foreløpig)	30
2006-2012	6
2012-2035	24
Antall elever 2012	330
Elevkapasitet	500
Bruttoareal, kvm	5800
Kapasitetsareal, kvm	4680
Beregninger	
Areal per elev 2012	17,58
Areal per elevplass	11,60
Brytto/nettoareal	1,24
Annuitetsfaktor	0,05783

Lovisenlund, vedlegg A4 – FDV-kostnader

FVD-kostnader	31.12.2011	2011	2010	2009	2008	2007	2006
Sum FDV-kostnader		2 983 371	2 871 610	2 622 753	2 524 524	2 370 845	2 273 927
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036	1,1713	1,2419
Reell verdi		3 021 856	3 020 072	2 836 507	2 786 065	2 776 970	2 823 990
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,889	0,8548	0,8219	0,7903
Nåverdi 31.12.2011		3 142 856	3 266 355	3 190 672	3 259 318	3 378 720	3 573 314
Sum nåverdi 31.12.11	19 811 236						
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	3 301 873						
Totale FDV-kostnader							
2006-2012	19 811 236						
2012-2035 NVP31.12.2011	51 582 118						
Totalt	71 393 353						

Lovisenlund, vedlegg A5 – Renholdskostnader

Havlimyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 <i>Renhold</i>								
Renhold	1 239 963							
Andre rengjøringsutg.	28 157							
Totalt	1 268 120							
Reell	1 335 858							
Snitt	1 335 858							
Per elev 2012	6 361							
Per elevplass	5 343							
Antall elever 20	210							
Elevkapasitet	250							

Lovisenlund, vedlegg A6 – Energikostnader

Havlimyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Elektrisitet	99 570							
Sum	99570							
Reel verdi 31.12.11	104 889							
Reell totalt	104 889							
Snitt	104 889							
kostnad Per elev 2012	499							
Per elevplass	420							
Antall elever 2012	210							
Elevkapasitet	250							

Torkelsmyra, vedlegg B1 – Fra Kristiansand Eiendom

År	Torkelsmyra	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Art	Tekst								
118000	Energi	-6 119			206 982				
118001	Elektrisitet	137 895	256 204	262 017		307 256	305 384		330 732
118002	Fyringsolje (oppvarming)	46 556		37 864	102 345			504 138	35 050
118003	Fjernvarme								
118500	Vakthold og sikring	18 472	8 870	24 335	23 373	32 566	2 792	3 351	4 997
118570	Vakthold						1 520		
119000	Leie av lokaler og grunn								
119001	Leie av lokaler								
119002	Leie av grunn og plasser								
119099	Intern husleie (kun i 2004)	5 591 000							
119502	Kommunale avgifter	63 421	26 331	18 236	40 055	26 081	30 150	26 876	30 368
120004	Alarmanlegg								
123000	Vedlikehold og byggtjeneste	9 999	125 287	18 700	17 620	10 080	28 494	20 578	18 435
123001	Vedlikehold bygg glass								
123002	Vedlikehold bygg tømmer								
123005	Vedlikehold bygg elektro	1 568	124	2 206	1 060				
123010	Vedlikehold h. anlegg - andre								
123014	Brøyting	10 560	10 620	29 880	26 758				
123021	Parkmessig vedlikehold								
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg								
123026	Vedlikehold utendørsanlegg	5 472	12 587	3 338	11 553	8 597	20 574		
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)					150 494	152 672	143 700	157 090
124040	Snøbrøyting					14 080	22 360	34 267	35 895
126000	Renhold	931 465	953 966	977 816	1 010 332	1 047 330	1 076 058	1 030 589	959 894
126003	Rengjøringsmidler	16 831	7 429	8 070	131			11 135	28 276
126009	Andre rengjøringsutg.		9 354	5 396	6 360	20 762	23 554	13 628	
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	146 965	158 088	169 690	171 932				
	Sum	6 974 085	1 568 860	1 557 548	1 618 501	1 653 854	1 681 776	1 808 062	1 626 737

Torkelsmyra, vedlegg B2 – Økonomisk oversikt

KRISTIANSAND KOMMUNE		Anbudsfrist: 24.06.1999/13.08.1999						
BYARKITEKTEN		Areal 4.053 kvm BTA Byggetid: 14 mnd.						
PROSJEKT 925501 TORKELSMYRA SKOLE		ØKONOMISK OVERSIKT PR. 07.02.2000						
		HOVEDSAMMENSTILLING						
Art	Hovedposter	A	B	C	D	E	F	G
		Kontraktsum (A - nota)	Rekvirerte arbeider (B - nota)	Prisregulering (C - nota)	Overlag resterende utgifter	Økonomisk stilling (A+B+C+D)	Registrert utbetalt pr dato	Siste fakturadato
0411	1 Felleskostnader	2 874 000	0	0	0	0	0	
0411	2 Bygning	21 977 000	600 295	0	1 700 387	31 752 320		
0411	3 VVS - installasjoner	6 974 000	75 513	0	-36 446	6 932 170		
0411	4 Elektroinstallasjoner	2 889 000	3 341 011	0	208 619	3 549 630		
0411	5 Tele- og kontrollinstallasjoner	2 051 000	0	0	0	0		
0411	6 Andre installasjoner	478 000	546 735	0	24 600	571 335		
	Huskostnad (1-6)	37 243 000	675 808	0	1 897 160	42 805 455		
0411	7 Ulendørs arbeid	2 324 000	0	0	1 230 000	1 230 000		
	Entreprisekostnad (1-7)	39 567 000	675 808	0	3 127 160	44 035 455		
0411	8 Generelle kostnader	6 060 080	607 941	0	870 220	5 872 381		
	Byggekostnad (1-8)	45 627 080	1 283 749	0	3 997 380	49 907 836		
0411	9 Spesielle kostnader	3 969 897	0	0	2 607 000	2 607 000		
0109	Inventar og utstyr	5 388 560	0	0	5 388 561	5 388 561		
0411	0 Reserver	4 014 463	0	0	1 096 603	1 096 603		
	Prosjektkostnad (0 - 9)	59 000 000	1 283 749	0	13 089 544	59 000 000	10 337 455	

Torkelsmyra, vedlegg B3 – Sluttregnskap/kapitalkostnad

	Godkjent budsjett	Virkelige kostnader inkl. mva
1 Felleskostnader	2 874 000,00	-
2 Bygging	21 977 000,00	31 752 320,00
3 VVS - installasjoner	6 974 000,00	6 932 170,00
4 Elektroinstallasjoner	2 889 000,00	3 549 630,00
5 Tele- og kontrollinstallasjoner	2 051 000,00	-
6 Andre installasjoner	478 000,00	571 335,00
	Huskostnad (1-6)	42 805 455,00
7 Utendørs arbeid		
	Entreprisekostnad (1-7)	42 805 455,00
8 Generelle kostnader	6 060 080,00	5 872 381,00
	Byggkostnad (1-8)	48 677 836,00
9 Spesielle kostnader	3 969 897,00	2 607 000,00
Invetar og utstyr	5 388 560,00	5 388 561,00
Reserver	4 014 463,00	1 096 603,00
	Prosjektkostnad (0-9)	57 770 000

	2000- 31.12.2011
Kapitalkostnad, byggeperiode	46 761 060
Prisstigning	1,5660
Reell verdi	73 227 820
Diskonteringsfaktor, 4%	0,6246
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	74 865 964

Torkelsmyra, vedlegg B4 – Kostnadsoppstilling

		2000									
		Byggeår									
		2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004		
År											
1	Kapitalkostnader										
11	Prosjektkostnad	57 770 000									
	Kostnad per m ² for volleyballhall 2012	20 000									
	Prisendring, volleyballhall 31.12.11-2000	12 771									
	Estimert totalkostnad, volleyballhall	11 008 940									
	Kapitalkostnad ekskl. Volleyballhall	46 761 060									
2 Forvaltning											
	Kommunale avgifter	30 368	26 876	30 150	26 081	40 055	18 236	26 331	63 421		
	Sum Forvaltning	30 368	26 876	30 150	26 081	40 055	18 236	26 331	63 421		
3 Driftskostnader											
31	Løpende drift										
	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	157 090	143 700	152 672	150 494						
	Estimerte vaktmestertjenester (2004/05/06/07)					136 913	129 130	123 805	119 094		
32	Renhold										
	Renhold	959 894	1 030 589	1 076 058	1 047 330	1 010 332	977 816	953 966	931 465		
	Rengjøringsmidler	28 276	11 135			131	8 070	7 429	16 831		
	Andre rengjøringsutg.		13 628	23 554	20 762	6 360	5 396	9 354			
33	Energi										
	Energi					206 982					
	Elektrisitet	330 732		305 384	307 256		262 017	256 204	137 895		
	Fyringsolje (oppvarming)	35 050	504 138			102 345	37 864		46 556		
35	Vakt og sikring										
	Vakthold og sikring	4 997	3 351	2 792	32 566	23 373	24 335	8 870	18 472		
	Vakthold										
	Sum Driftskostnader	1 516 039	1 706 541	1 560 460	1 558 408	1 486 436	1 444 628	1 359 628	1 270 313		
4 Vedlikeholdskostnader											
41	Planlagt vedlikehold										
	Vedlikehold og byggtjeneste	18 435	20 578	28 494	10 080	17 620	18 700	125 287	9 999		
	Vedlikehold bygg elektro					1 060	2 206	124	1 568		
	Sum Vedlikeholdskostnader	18 435	20 578	28 494	10 080	18 680	20 906	125 411	11 567		
Sum FDV-kostnader		1 564 842	1 753 995	1 619 104	1 594 569	1 545 171	1 483 770	1 511 370	1 345 301		

Torkelsmyra, vedlegg B6 – FDV-kostnader

	31.12.2011	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Sum FDV-kostnader		1 564 842	1 753 995	1 619 104	1 594 569	1 545 171	1 483 770	1 511 370	1 345 301
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036	1,1713	1,2419	1,2953	1,3465
Reell verdi		1 585 028	1 844 677	1 751 061	1 759 766	1 809 858	1 842 694	1 957 678	1 811 448
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,8890	0,8548	0,8219	0,7903	0,7599	0,7307
Korrigert verdi (31.12.2011)		1 648 430	1 995 202	1 969 705	2 058 678	2 201 969	2 331 596	2 576 170	2 479 092
Sum nåverdi 31.12.11	17 260 842								
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	2 157 605								
FDV									
2004-2012	17 260 842								
2012-2033 NVP31.12.2011	34 484 507								
Totalt	51 745 349								

Torkelsmyra, vedlegg B7 – Nøkkeltall/utregninger

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid	30
2004-2012	8
2012-2033	22
Antall elever 2012	174
Elevkapasitet	272
Bruttoareal, kvm	3191
Kapasitetsareal, kvm	2623
Areal volleyballhall, kvm	862

Utregninger	
Areal per elev 2012	18,34
Areal per elevplass	11,73
Brutto/netto	1,22
Levetidskostnad	126 611 313
Annuitetsfaktor	0,05783
Årskostnad	7 321 945

Torkelsmyra, vedlegg B8 – Renholdskostnader

Torkelsmyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Energi					206 982			
Elektrisitet	330732		305384	307256		262017	256204	137895
Fyringsolje (oppvarming)	35 050	504 138			102345	37864		46556
Sum	365 782	504 138	305 384	307 256	309 327	299 881	256 204	184 451
Reel verdi 31.12.11	385 321	573 466	371 512	396 685	440 811	471 233	436 706	339 902
Reell totalt	3 415 637							
Snitt	426 955							
Per elev 2012	2 454							
Per elevplass	1 570							
Antall elever 2012	174							
Elevkapasitet	272							

Torkelsmyra, vedlegg B9 – Energikostnader

Torkelsmyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 Renhold								
Renhold	959 894	1 030 589	1 076 058	1 047 330	1 010 332	977 816		
Rengjøringsmidler	28 276	11 135			131	8 070		
Andre rengjøringsutg.	988 170	13 628	23 554	20 762	6 360	5 396		
Reell totalt	1 040 954	1 055 352	1 099 612	1 068 092	1 016 823	991 282		
Snitt	7 964 865	1 200 483	1 337 722	1 378 966	1 449 039	1 557 700		
Per elev 2012	1 327 478							
Per elevplass	7 629							
Antall elever 2012	4 880							
Elevkapasitet	174							
Elevkapasitet	272							

Holte Skole, vedlegg C1 – Fra Kristiansand Eiendom

År	Holte	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Art	Tekst								
118000	Energi	203 112	152 810	264 618	344 280				
118001	Elektrisitet		62 697			441 248	157 670	303 382	300 927
118002	Fyringsolje (oppvarming)								
118003	Fjernvarme				4 807			3 030	10 824
118500	Vakthold og sikring								21 009
118570	Vakthold		463						
119000	Leie av lokaler og grunn								
119001	Leie av lokaler						8 200	2 200	6 100
119002	Leie av grunn og plasser								
119099	Intern husleie (kun i 2004)	6 962 000							
119502	Kommunale avgifter	25 266	28 862	32 162	41 461	32 546	34 271	50 547	62 474
120004	Alarmanlegg		5 734	3 356		9 318	5 344	12 775	7 074
123000	Vedlikehold og byggtjeneste	323	4 811	35 378	30 923	138 655	9 382	2 147	12 425
123001	Vedlikehold bygg glass								
123002	Vedlikehold bygg tømmer								
123005	Vedlikehold bygg elektro	4 880	1 112	1 194	9 217	8 205	3 023	15 533	2 197
123007	Vedlikehold bygg svakstrøm	25 922							
123010	Vedlikehold h. anlegg - andre		1 799	238					
123014	Brøyting	7 050	6 250	8 200	11 030				
123021	Parkmessig vedlikehold								19 866
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg	780			47 745		18 909	21 981	2 010
123026	Vedlikehold utendørsanlegg								
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)					87 087	188 098	194 408	205 951
124040	Snøbrøyting					5 848	9 725	20 125	16 350
126000	Renhold	1 073 140	986 513	969 560	988 936	1 030 826	1 061 752	1 093 604	1 120 944
126003	Rengjøringsmidler	5 394	8 402	11 036	10 264	10 648	4 988	1 768	17 825
126009	Andre rengjøringsutg.					5 451	6 468	19 128	16 840
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	11 587	2 849	3 152	3 231				
	Sum	8 319 454	1 262 302	1 328 894	1 491 894	1 769 832	1 507 830	1 740 628	1 822 816

Holte Skole, vedlegg C2 - Sluttregnskap

Art	Hovedposter	Godkjent budsjett	A		B		C		D		E		F		G	
			Kontraktsum (A - nota)	Rekvirerte arbeider (B - nota)	Prisreg. (C - nota)	Overføring rest. Utg. (D - nota)	Øk-stilling (A+B+C+D)	LIBRO utbetalt tom 2003	UNIQUE utbetalt tom 01.01.04	elkst mva	inkl mva	elkst mva	inkl mva	utbetalt tom 2003	UNIQUE utbetalt tom 01.01.04	Unique utbetalt tom 01.01.04
02201*	1 Felleskostnader		2 946 015	3 653 059	46 789	58 019	0	0	0	0	2 992 803	3 711 076	876 126	0	0	0
02202*	2 Bygging		30 514 756	37 838 290	3 811 960	4 712 658	1 480 000	1 830 200	26 000	35 900	35 833 817	44 421 406	46 840 764	300 977	371 623	0
02203*	3 VVS - installasjoner		7 247 593	8 997 015	-419 960	510 018	361 600	-448 796	51 200	64 000	8 071 653	10 009 787	9 648 373	-12 287	3 241	0
02204*	4 Elektroinstallasjoner		5 205 010	6 454 213	458 772	568 878	384 307	-488 941	84 800	100 000	6 142 860	7 618 032	7 502 305	25 511	31 898	0
02205*	5 Felle- og kombiinstallasjoner		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02206*	6 Andre installasjoner		300 330	372 409	10 950	13 679	23 993	29 751	0	0	339 273	415 736	415 736	0	0	0
02207*	7 Utoverste arbeid		46 213 704	57 304 993	4 736 552	5 863 446	2 260 200	2 892 446	164 000	205 000	53 376 436	65 178 889	65 493 387	352 201	0	0
02208*	8 Generelle kostnader		1 713 626	2 124 895	1 043 106	1 300 862	81 035	114 000	0	0	2 854 667	3 539 787	3 393 572	111 868	138 977	0
02209*	9 Spesielle kostnader		4 015 452	4 818 674	2 432 767	2 954 006	34 239	41 095	30 000	30 000	6 512 666	7 794 365	8 469 397	-698 652	-450 000	0
02210*	10 Inventar og utstyr		51 942 861	64 248 862	8 220 405	10 668 945	2 386 373	2 897 733	154 000	235 000	62 745 660	77 516 240	77 516 240	-385 623	0	0
02211*	11 Andre kostnader		6 000 000	6 000 000	399 358	431 230	129 819	150 962	0	0	6 499 177	6 852 212	6 819 037	-39 739	-39 739	0
02212*	12 Reserver		226 438	271 723	4 747 627	5 686 269	0	0	0	0	4 974 063	5 957 692	4 691 112	902 508	905 167	0
02213*	13 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02214*	14 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02215*	15 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02216*	16 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02217*	17 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02218*	18 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02219*	19 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02220*	20 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02221*	21 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02222*	22 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02223*	23 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02224*	24 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02225*	25 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02226*	26 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02227*	27 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02228*	28 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02229*	29 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02230*	30 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02231*	31 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02232*	32 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02233*	33 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02234*	34 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02235*	35 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02236*	36 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02237*	37 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02238*	38 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02239*	39 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02240*	40 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02241*	41 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02242*	42 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02243*	43 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02244*	44 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02245*	45 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02246*	46 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02247*	47 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02248*	48 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02249*	49 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02250*	50 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02251*	51 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02252*	52 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02253*	53 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02254*	54 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02255*	55 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02256*	56 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02257*	57 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02258*	58 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02259*	59 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02260*	60 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02261*	61 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02262*	62 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02263*	63 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02264*	64 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02265*	65 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02266*	66 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02267*	67 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02268*	68 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02269*	69 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02270*	70 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02271*	71 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02272*	72 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02273*	73 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02274*	74 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02275*	75 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02276*	76 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02277*	77 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02278*	78 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02279*	79 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02280*	80 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02281*	81 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02282*	82 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02283*	83 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02284*	84 Reserver		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02285*	85 Reserver		0	0	0	0										

Holte Skole, vedlegg C3 - Oppstilling av byggekostnader/nøkkeltall

	Godkjent budsjett	Virkelige kostnader inkl. mva
1. Felleskostnader		3 711 076
2. Bygning		44 421 456
3. VVS - installasjoner		10 009 787
4. Elektroinstallasjoner		7 618 032
5. Tele- og kontrollinstallasjoner		0
6. Andre installasjoner		415 738
Entreprisekostnad (1-7)		66 176 089
8. Generelle kostnader		7 794 365
Byggkostnad (1-8)		73 970 454
9. Spesielle kostnader		6 582 212
Inventar og utstyr		5 957 992
Reserver		0
Prosjektkostnad (0-9)	89 146 258	86 510 658

Nøkkeltall		
Kalkulasjonsrente		4 %
Levetid		30
2004-2012	8	
2012-2033	22	
Antall elever 2012		266
Antall elevplasser totalt		288
Bruttoareal, kvm		3300
Bruksareal, kvm		2946
Areal volleyballhall, kmv		920
Beregninger		
Areal per elev 2012		12,4
Areal per elevplass		11,5
Brutto/netto m2		1,12
Elever 2012/Elevplasser		92 %
Annuitetsfaktor		0,05783
Resultater		
Levetidskostnad		181 065 112
Årskostnad		10 471 013

Holte Skole, vedlegg C4 – Kostnadsoppstilling

Byggeperiode		31.01.2002- 31.07.2002	År										
			2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004			
1	Kapital kostnader												
11	Prosjektkostnad	86 510 658											
	Kostnad per m2 for volleyballhall 2012	20 000											
	Prisendring, volleyballhall 31.12.11-31.07.03	19 139											
	Prisendring, volleyballhall 31.07.03-31.01.02	19 091											
	Estimert total kostnad, volleyballhall	17 563 746											
	Kapitalkostnad ekskl. Volleyballhall	68 946 912											
2	Forvaltning												
	Kommunale avgifter	62 474	50 547	34 271	32 546	41 461	32 162	28 862	25 266				
	Leie av lokaler	6 100	2 200	8 200									
	Sum Forvaltning	68 574	52 747	42 471	32 546	41 461	32 162	28 862	25 266				
3	Driftskostnader												
31	Løpende drift												
	Alarmanlegg	7 074	12 775	5 344	9 318		3 356	5 734					
	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	205 951	194 408	188 098	186 211								
	Estimerte vaktmestertjenester (2004/05/06/07)					175 450	165 477	158 653	152 617				
32	Renhold												
	Renhold	1 120 944	1 093 604	1 061 752	1 030 826	988 936	969 560	986 513	1 073 140				
	Rengjøringsmidler	17 825	1 768	4 988	10 648	10 264	11 036	8 402	5 394				
	Andre rengjøringsutg.	16 840	19 128	6 468	5 451								
33	Energi												
	Energi					344 280	264 618	152 810	203 112				
	Elektrisitet	300 927		157 670	441 248			62 697					
	Fyringsolje (oppvarming)		303 382										
	Sum Driftskostnader	1 669 561	1 625 065	1 424 320	1 683 702	1 518 930	1 414 047	1 374 809	1 434 263				
4	Vedlikeholdskostnader												
41	Planlagt vedlikehold												
	Vedlikehold og byggtjeneste	12 425	2 147	9 382	138 655	30 923	35 378	4 811	323				
	Vedlikehold bygge elektro	2 197	15 533	3 023	8 205	9 217	1 194	1 112	4 880				
	Vedlikehold bygge svakstrøm	3 282	3 408	3 504	3 576	3 795	4 024	4 197	3 240				
	Sum Vedlikeholdskostnader	17 904	21 088	15 909	150 436	43 935	40 596	10 120	8 443				
	Sum FDV-kostnader	1 756 039	1 698 900	1 482 700	1 866 684	1 604 326	1 486 805	1 413 791	1 467 972				

Holte Skole, vedlegg C5 - Kapitalkostnad

Kapitalkostnad	01.01.2004 - 31.12.2011	31.07.2003 - 31.12.2003	31.01.2002 - 31.07.2003
Kapitalkostnad, byggeperiode			68 946 912
Prisstigning	1,3465	1,012	1,045
Reell verdi	95 280 476	70 527 895	69 119 279
Diskonteringsfaktor, 4%	0,7307	0,9868	0,6934
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	130 397 911	70 760 660	70 316 944

Holte Skole, vedlegg C6 – FDV-kostnader

FVD-kostnader	31.12.2011	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Sum FDV-kostnader		1 756 039	1 698 900	1 482 700	1 866 684	1 604 326	1 486 805	1 413 791	1 467 972
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036	1,1713	1,2419	1,2953	1,3465
Reell verdi		1 778 692	1 786 733	1 603 540	2 060 072	1 879 148	1 846 463	1 831 284	1 976 624
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,8890	0,8548	0,8219	0,7903	0,7599	0,7307
Nåverdi 31.12.2011		1 849 840	1 932 530	1 803 765	2 409 993	2 286 270	2 336 365	2 409 844	2 705 147
Sum nåverdi 31.12.11	17 733 754								
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	2 216 719								
Totale FDV-kostnader									
2004-2012	17 733 754								
2012-2033 NVP 31.12.2011	32 933 447								
Total nåverdi	50 667 201								

Holte skole, vedlegg C7 – Renholdskostnader

Holte	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 <i>Renhold</i>								
Renhold	1 120 944	1 093 604	1 061 752	1 030 826	988 936	969 560	986 513	1 073 140
Rengjøringsmidler	17 825	1 768	4 988	10 648	10 264	11 036	8 402	5 394
Andre rengjøringsutg.	16 840	19 128	6 468	5 451				
	1 155 609	1 114 500	1 073 208	1 046 925	999 200	980 596	994 915	1 078 534
	1 217 337	1 267 765	1 305 601	1 351 639	1 423 925	1 540 908	1 695 859	1 987 499
Reell totalt	11 790 533							
Snitt	1 473 817							
Per elev 2012	5 541							
Per elevplass	5 117							
Antall elever 20	266							
Antall elevplass	288							

Holte skole, vedlegg C8 – Energikostnader

Holte	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Energi				344 280	264 618	152 810	203 112	
Elektrisitet	300927		157670	441248		62697		
Fyringsolje (oppvarming)		303 382						
Sum	300 927	303 382	157 670	344 280	264 618	215 507	203 112	
Reel verdi 31.12.11	317 001	345 103	191 812	490 622	415 821	367 337	374 290	
Reell totalt	3 071 662							
Snitt	383 958							
Per elev 2012	1 443							
Per elevplass	1 333							
Antall elever 2012	266							
Antall elevplasser totalt	288							

Karuss, vedlegg D1 – Fra Kristiansand Eiendom

År	Karuss	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Art	Tekst								
118000	Energi	421 732	359 097	555 014	447 607				
118001	Elektrisitet	100 691	133 106	134 268	133 980	172 204	181 509		30 775
118002	Fyringsolje (oppvarming)							37 248	
118003	Fjernvarme					362 587	375 302	379 462	359 311
118500	Vakthold og sikring	11 756	18 118	18 546	16 997	-2 406	6 821	11 389	10 352
118570	Vakthold	857							
119000	Leie av lokaler og grunn								
119001	Leie av lokaler	106 000	314 000	322 000	330 050	338 300	346 759	355 428	364 313
119002	Leie av grunn og plasser			735					
119099	Intern husleie (kun i 2004)	6 868 000							
119502	Kommunale avgifter	46 041	58 834	50 179	73 049	52 490	60 812	70 523	67 375
120004	Alarmanlegg								
123000	Vedlikehold og byggtjeneste								
123001	Vedlikehold bygg glass								
123002	Vedlikehold bygg tømmer								
123005	Vedlikehold bygg elektro								
123010	Vedlikehold h. anlegg - andre	266							
123014	Brøyting	9 830	7 860	15 560	20 090				
123021	Parkmessig vedlikehold								
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg								
123026	Vedlikehold utendørsanlegg								
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)					172 545	178 953	168 179	172 141
124040	Snøbrøyting					10 630	13 920	48 013	27 958
126000	Renhold	1 113 066	1 140 892	1 212 480	1 242 792	1 295 436	1 334 300	1 374 330	1 408 688
126003	Rengjøringsmidler	18 861	10 734	16 131	21 614	25 818	25 345	28 320	34 739
126009	Andre rengjøringsutg.								
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)		135 435	154 722	127 206				
	Sum	8 697 100	2 178 076	2 479 635	2 413 385	2 427 604	2 523 721	2 472 892	2 475 652

Karuss, vedlegg D2 – Sluttregnskap

KRISTIANSAND EIENDOM BYGGADMINISTRASJONEN		Innflytting: 16.08.02/15.09.02		Byggeid: 17MND				
PROSJEKT 926501 KARUSS OPPVEKSTPARK		Areal 6.290 kvm BTA		HOVEDSAMMENSTILLING				
SLUTTREGNSKAP pr. 15.09.2006		D		E				
Art	Hovedposter	A	B	C	D	E	F	G
		Kontraks- sum (A - nota)	Rekvirerte arbeider (B - nota)	Pris- regulering (C - nota)	Øverslag gjenslående	Økonomisk stilling (A+B+C+D)	Registrert utbetalt LIBRO	Unike fom. 2004 pr. dato
2301	1 Felleskostnader	4 232 010	0	0	0	5 679 807	43 381	
2302	2 Bygging	43 521 615	9 788 601	2 789 997	533 000	59 413 627	81 177 432	1 534 473
2303	3 VVS- installasjoner	8 854 976	450 344	0	10 000	7 791 293	0	142 843
2304	4 Elektroninstallasjoner	6 560 676	683 533	0	20 000	8 406 121	60 424	73 702
2305	5 Telle- og kontrollmat. So 4.	3 377 454	0	0	0	0	0	0
2306	6 Andre installasjoner, male	450 661	416 640	12 225	0	428 865	15 275	0
	Huskostnad (1-6)	66 897 352	10 934 703	2 789 997	585 000	81 718 812	81 293 492	1 751 108
2307	7 Utenlands arbeid	4 679 050	85 551	0	5 000	2 927 279	53 412	25 927
	Entrepretekostnad (1-7)	71 676 472	11 020 264	2 789 997	570 000	84 647 091	81 346 874	1 777 035
2308	8 Generelle kostnader	8 807 526	3 614 640	31 447	80 000	11 563 451	11 274 106	183 609
	Byggekostnad (1-8)	80 484 398	14 634 904	2 821 444	650 000	96 210 542	92 620 980	1 960 644
2309	9 Spesielle kostnader	10 472 661	1 070 782	8 719	0	8 406 356	9 024 559	0
2300	0 Inventar og utstyr	6 400 000	6 441 326	80 316	0	7 212 918	7 112 951	30 189
	MVA (uniques)							430 513
2300	0 Reserver ** (justert)	13 803 841			-568 816	-568 816		
	Prosjektkostnad (0 - 9)	111 261 000	22 147 012	2 910 481	81 184	111 261 000	108 758 490	2 421 326

Bevilgning	105 111 000	Inventar	7 112 951	111 179 816	TOT. Utbetalt
2. Tertial 2004 (tillegg)	5 900 000	Libro inkl.mva	30 169		
Overf. fra sektor (drift)	250 000	Unike inkl.mva	278 030		
Total Ramme	111 261 000	Fra kumulert	6 865 090		
		SUM	465 090		
		Overskridelse			

Karuss, vedlegg D3 – Oppstilling av byggekostnader

	Godkjent budsjett	Virkelige kostnader
1. Felleskostnader	4 232 010	43 381
2. Bygning	43 521 615	82 711 905
3. VVS - installasjoner	8 854 976	142 843
4. Elektroinstallasjoner	6 560 676	134 216
5. Tele- og kottrollinstallasjoner	3 377 454	0
6. Andre installasjoner	450 661	12 225
	Huskostnad (1-6)	83 044 570
7. Utendørs arbeid		
	Entreprisekostnad (1-7)	83 044 570
8. Generelle kostnader	8 807 926	11 457 715
	Byggkostnad (1-8)	94 502 285
9. Spesielle kostnader	10 472 661	9 024 559
Inventar og utstyr	6 400 000	7 143 120
Reserver	13 903 941	430 513
	Prosjektkostnad (0-9)	111 100 477

Karuss, vedlegg D4 – Kostnadsoppstilling

Byggeperiode		01.12.2000 - 01.08.2002	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
1	Kapitalkostnader									
11	Prosjektkostnad	111 100 477								
	Kostnad per m2 for flerbrukshall 2012	20 000								
	Prisendring, flerbrukshall 31.12.11-01.08.2002	14 169								
	Prisendring, flerbrukshall 01.08.02-01.02.00	14 128								
	Estimert totalkostnad, flerbrukshall	17 900 773								
	Kapitalkostnad ekskl. flerbrukshall	93 199 704								
2	Forvaltning									
	Kommunale avgifter	67 375	70 523	60 812	52 490	73 049	50 179	58 834	46 041	
	Leie av lokaler	364 313	355 428	346 759	338 300	330 050	322 000	314 000	106 000	
	Leie av grunn og plasser									
	Sum Forvaltning	364 313	355 428	346 759	338 300	330 050	322 000	314 000	106 000	
3	Driftskostnader									
31	Løpende drift									
	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	172 141	168 179	178 953	172 545	156 922	148 002	141 899	134 838	
	Estimerte vaktmestertjenester (2004/05/06/07)									
32	Renhold									
	Renhold	1 408 688	1 374 330	1 334 300	1 295 436	1 242 792	1 212 480	1 140 892	1 113 066	
	Rengjøringsmidler	34 739	28 320	25 345	25 818	21 614	16 131	10 734	18 861	
33	Energi									
	Energi					447 607	555 014	359 097	421 732	
	Elektrisitet	30 775		181 509	172 204	133 980	134 268	133 106	100 691	
	Fyringsolje (oppvarming)		37 248							
	Fjernvarme	359 311	379 462	375 302	362 587					
35	Vakt og sikring									
	Vakthold og sikring	10 352	11 389	6 821	-2406	16 997	18 546	18 118	11 756	
	Vakthold								857	
	Sum Driftskostnader	2 016 006	1 998 928	2 102 230	2 026 184	2 019 912	2 084 441	1 803 846	1 801 801	
4	Vedlikeholdskostnader									
41	Planlagt vedlikehold									
	Vedlikehold h. anlegg - andre									0
	Sum Vedlikeholdskostnader									
	Sum FDV-kostnader	2 380 319	2 354 356	2 448 989	2 364 484	2 349 962	2 406 441	2 117 846	1 907 801	

Karuss, vedlegg D5 – Kapitalkostnader/Nøkkeltall

Kapitalkostnad	01.01.2003 -		01.08.2002 -		01.02.2000-	
	31.12.2011	31.12.2002	31.12.2002	01.08.2002	01.08.2002	01.08.2002
Kapitalkostnad, byggeperiode				93 199 704		
Prisstigning	1,3920	1,0140	1,0580			
Reell verdi	132 320 372	94 746 074	93 469 983			
Diskonteringsfaktor, 4%	0,7026	0,9836	0,7859			
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	188 329 594	95 057 739	94 481 526			

Karuss, vedlegg D6 – FDV-Kostnader

FVD-kostnader	31.12.2011	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Sum FDV-kostnader		2 380 319	2 354 356	2 448 989	2 364 484	2 349 962	2 406 441	2 117 846	1 907 801
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036	1,1713	1,2419	1,2953	1,3465
Reell verdi		2 411 025	2 476 076	2 648 582	2 609 445	2 752 511	2 988 560	2 743 246	2 568 854
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,8890	0,8548	0,8219	0,7903	0,7599	0,7307
Nåverdi 31.12.2011		2 507 566	2 677 997	2 979 282	3 052 696	3 348 961	3 781 551	3 610 009	3 515 607
Sum nåverdi 31.12.11	25 473 670								
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	3 184 209								
Totale FDV-kostnader									
2004-2012	25 473 670								
2012-2032 NVP 31.12.2011	48 549 513								
Totalt	74 023 183								

Nøkkeltall	
r (foreløpig)	4 %
Levetid (foreløpig)	30
2004-2012	8
2012-2032	22
Antall elever 2012	406
Elevkapasitet	392
Bruttoareal, kvm	4933
Kapasitetsareal, kvm	3859
Areal flerbrukshall, kvm	1267
Beregninger	
Areal per elev 2010	12,15
Areal per elevplass	12,58
Annuitetsfaktor	0,05783

Karuss, vedlegg D7 – Renholdskostnader

Karuss	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 <i>Renhold</i>								
Renhold	1 408 688	1 374 330	1 334 300	1 295 436	1 242 792	1 212 480	1 140 892	1 113 066
Rengjøringsmidler	34 739	28 320	25 345	25 818	21 614	16 131	10 734	18 861
Totalt	1 443 427	1 402 650	1 359 645	1 321 254	1 264 406	1 228 611	1 151 626	1 131 927
Reell	1 520 529	1 595 541	1 654 063	1 705 813	1 801 861	1 930 639	1 962 977	2 085 890
Reell totalt	14 257 313							
Snitt	1 782 164							
Per elev 2012	4 390							
Per elevplass	4 546							
Antall elever 2012	406							
Elevkapasitet	392							

Karuss, vedlegg D8 – Energikostnader

Karuss	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Elektrisitet	30 775		181 509	172 204	447 607	555 014	359 097	421 732
Fyringsolje (oppvarming)		37 248				134 268	133 106	100 691
Fjernvarme	359 311	379 462	375 302	362 587				
Sum	390 086	416 710	556 811	534 791	581 587	689 282	492 203	522 423
Reel verdi 31.12.11	410 923	474 015	677 383	690 445	828 800	1 083 138	838 973	962 710
Reell totalt	5 966 386							
Snitt	745 798							
Per elev 2012	1 837							
Per elevplass	1 903							
Antall elever 2012	406							
Elevkapasitet	392							

Hommeren, Vedlegg E1 – Fra Kristiansand Eiendom

År	Hommeren	2008	2009	2010	2011
Art	Tekst				
118001	Elektrisitet	614 958	765 548	559 933	623 058
118002	Fyringsolje (oppvarming)				
118003	Fjernvarme				
118500	Vakthold og sikring				
118570	Vakthold				
119000	Leie av lokaler og grunn		666 188	343 619	5 113
119001	Leie av lokaler				331 394
119002	Leie av grunn og plasser			2 000	7 262
119502	Kommunale avgifter	100 361	188 877	111 332	120 668
120004	Alarmanlegg	2 696	21 887	36 521	50 084
123000	Vedlikehold og byggtjeneste	31 136		5 844	8 842
123001	Vedlikehold bygg glass			2 163	
123002	Vedlikehold bygg tømmer				
123005	Vedlikehold bygg elektro			7 155	
123021	Parkmessig vedlikehold				
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg	357	6 000		
123026	Vedlikehold utendørsanlegg	1 100			
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)		179 125	260 790	268 487
124040	Snøbrøyting	33 480	22 160	63 000	33 950
126000	Renhold	1 478 246	1 415 786	1 540 244	1 563 636
126003	Rengjøringsmidler	8 134	58 167	41 694	50 030
126009	Andre rengjøringsutg.	47 730	17 179	5 480	
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	366 240			
	Sum	2 684 438	3 340 917	2 979 775	3 062 524

Hommeren, vedlegg E3 – Oppstilling av byggekostnader / nøkkeltall

	Godkjent budsjett	Virkelige kostnader inkl. mva
1. Felleskostnader	0	0
2. Bygning	54 509 000	60 501 219
3. VVS - installasjoner	10 500 000	11 116 690
4. Elektroinstallasjoner	3 500 000	4 483 699
5. Tele- og kotrollinstallasjoner	0	0
6. Andre installasjoner	400 000	386 281
Entreprisekostnad (1-7)	68 909 000	76 487 889
8. Generelle kostnader	9 500 000	9 895 148
Byggkostnad (1-8)	78 409 000	86 383 037
9. Spesielle kostnader	15 000 000	14 390 000
Inventar og utstyr	0	0
Reserver	5 300 000	
Prosjektkostnad (0-9)	98 709 000	100 773 037

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid	30
2008-2012	4
2012-2037	26
Antall elever 2012	183
Elevkapasitet	232
Bruttoareal, kvm	2 820
Kapasitetsareal, kvm	2 503
Areal flerbrukshall, kvm	1 780
Beregninger	
Areal per elev 2012	15,41
Areal per elevplass	12,16
Brutto/netto m2	1,13
Elever 2012/Elevplasser	79 %
Annuitetsfaktor	0,05783
Resultater	
Levetidskostnad	155 006 212
Årskostnad	8 964 025

Hommeren, vedlegg E4 – Kostnadsoppstilling

Byggeperiode		01.03.2006 - 15.07.2007	År			
			2011	2010	2009	2008
1 Kapitalkostnader						
11	Prosjektkostnad	100 773 037				
	Kostnad per m2 for flerbrukshall 2012	20 000				
	Prisendring, flerbrukshall 31.12.11-15.07.2007	17 510				
	Prisendring, flerbrukshall 15.07.07-01.03.06	17 435				
	Estimert totalkostnad, flerbrukshall	31 034 375				
	Kapitalkostnad ekskl. flerbrukshall	69 738 662				
2 Forvaltning						
	Kommunale avgifter	120 668	111 332	188 877	100 361	
	Sum Forvaltning	120 668	111 332	188 877	100 361	
3 Driftskostnader						
31 Løpende drift						
	Alarmanlegg	50 084	36 521	21 887	2 696	
	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	268 487	260 790	179 125		
	Estimerte vaktmestertjenester (2004/05/06/07)				223 500	
32 Renhold						
	Renhold	1 563 636	1 540 244	1 415 786	1 478 246	
	Rengjøringsmidler	50 030	41 694	58 167	8 134	
	Andre rengjøringsutg.		5 480	17 179	47 730	
33 Energi						
	Elektrisitet	623 058	559 933	765 548	614 958	
	Sum Driftskostnader	2 555 295	2 444 662	2 457 692	2 375 264	
4 Vedlikeholdskostnader						
41 Planlagt vedlikehold						
	Vedlikehold og byggtjeneste	8 842	5 844		31 136	
	Vedlikehold bygg glass		2 163			
	Vedlikehold bygg elektro		7 155			
	Sum Vedlikeholdskostnader	8 842	15 162	0	31 136	
Sum FDV-kostnader		2 684 805	2 571 156	2 646 569	2 506 761	

Hommeren, vedlegg E5 – Prosjektkostnad

Prosjektkostnad	01.01.2008 - 31.12.2011	15.07.2007 - 31.12.2007	01.03.2006 - 15.07.2007
Prosjektkostnad, byggeperiode	71 999 849	71 310 377	69 738 662
Prisstigning	1,104	1,035	1,075
Reell verdi	79 458 607	71 764 170	70 037 542
Diskonteringsfaktor, 4%	0,8548	0,9820	0,6876
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	92 955 331	71 999 849	71 310 377

Hommeren, vedlegg E6 – FDV-kostnader

FDV-kostnader	31.12.2011	2011	2010	2009	2008
Sum FDV-kostnader		2 684 805	2 571 156	2 646 569	2 506 761
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036
Reell verdi		2 719 439	2 704 085	2 862 264	2 766 461
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,8890	0,8548
Nåverdi 31.12.2011		2 828 217	2 924 738	3 219 658	3 236 368
Sum nåverdi 31.12.11	12 208 981				
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	3 052 245				
Totale FDV-kostnader					
2008-2012	12 208 981				
2012-2037 NVP 31.12.2011	49 841 900				
Totalt	62 050 881				

Hommeren, vedlegg E7 – Renholdskostnader

Hommeren	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 <i>Renhold</i>								
Renhold	1 563 636	1 540 244	1 415 786	1 478 246				
Reingjøringsmidler	50 030	41 694	58 167	8 134				
Andre rengjøringsutg.		5 480	17 179	47 730				
Totalt	1 613 666	1 587 418	1 491 132	1 534 110				
Reell	1 699 862	1 805 718	1 814 022	1 980 622				
Reell totalt	7 300 223							
Snitt	1 825 056							
Per elev 2012	4 551							
Per elevplass	3 976							
Antall elever 20	401							
Elevkapasitet	459							

Hommeren, vedlegg E8 – Energikostnader

Hommeren	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Elektrisitet	623 058	559 933	765 548	614 958				
	656 339,266	636 934	931 320,0824	793 945,1583				
Reell totalt	3 018 539							
Snitt	754 635							
Per elev 2012	1 882							
Per elevplass	1 644							
Antall elever 2012	401							
Elevkapasitet	459							

Øvre Slettheia, vedlegg F1 – Fra Kristiansand Kommune

År	Øvre Slettheia	2011
Art	Tekst	
118001	Elektrisitet	22 207
118002	Fyringsolje (oppvarming)	
118003	Fjernvarme	
118500	Vakthold og sikring	12 478
118570	Vakthold	3 615
119000	Leie av lokaler og grunn	
119001	Leie av lokaler	
119002	Leie av grunn og plasser	
119502	Kommunale avgifter	18 797
120004	Alarmanlegg	12 244
123000	Vedlikehold og byggtjeneste	108 853
123001	Vedlikehold bygg glass	
123002	Vedlikehold bygg tømmer	
123005	Vedlikehold bygg elektro	
123021	Parkmessig vedlikehold	
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg	
123026	Vedlikehold utendørsanlegg	
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	100 659
124040	Snøbrøyting	35 369
126000	Renhold	575 296
126003	Rengjøringsmidler	3 448
126009	Andre rengjøringsutg.	3 746
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	
	Sum	896 712

Øvre Slettheia, vedlegg F2 – Regnskapsrapport

TEKNISK

Kristiansand Eiendom

Regnskapsrapport

9290020 Øvre Slettheia skole

Status per 27.01.2012 (ingen dato begrensning i utvalget)

Status på: **Kontrakter**

Utvalg: Prosjekt: 1 Øvre Slettheia Skole

Utskriftstatus: Detaljert, Beleg | hele kroner, Inkl. avgift.

KontraKtsområde / Kontrakt	Budsjett (hvert budsjett)	Forventet sluttkostnad (2) = 4+5+...9)	Avvik (3) = 1-2	Kontrakter			Endringer		Avgift (9)	Fakturer (10)
				Inngått (4)	Fremtidig (5)	Godkjent (6)	Uavklart (7)	Varsel (8)		
200 Entrepriser	30 000 000	29 794 565	205 435	20 592 989		3 268 253			5 833 313	29 794 572
20 BYGG	30 000 000	29 794 565	205 435	20 592 989		3 268 253			5 833 313	29 794 572
800 PA funksjoner	3 645 000	3 180 516	464 484	2 607 926					572 590	3 039 858
800 PA funksjoner	150 000	119 810	30 190	86 440					23 370	119 810
801 PL	2 175 558	1 693 210	482 348	1 370 372					322 838	1 552 552
802 PGL	1	1	1							
803 ARK lag	838 944	838 944	0	671 155					167 789	838 943
804 Regulering	119 996	119 996	0	95 997					23 999	119 996
813 Bruker tjenester	128 000	128 000		128 000						128 000
814 PA kontrakt	1	1	1							
820 diverse kostnad	232 500	280 556	-48 056	245 962					34 594	280 556
900 Spesielle kostnader	855 000	854 036	964	848 753					5 283	844 862
900 Spesielle kostnader	1	1	1							-9 174
902 Tornt	643 163	643 163		643 163						643 163
903 finanskostnader	153 000	152 037	963	147 443					4 594	152 037
904 kundemisk utstyrking	3 445	3 445		2 756					689	3 445
905 inventar	55 391	55 391		55 391						55 391
991 Avsetning etravedlingen										
Totalsum: Øvre Slettheia Skole	34 500 000	33 829 117	670 883	24 049 678		3 268 253			6 611 186	33 679 291

Øvre Slettheia – vedlegg F3 – Oppstilling av byggekostnader/kostnadsoppstilling

	Godkjent budsjett	Virkelige kostnader
1. Felleskostnader		
2. Bygning	30 000 000	29 794 572
Entreprisekostnad (1-7)	30 000 000	29 794 572
8. Generelle kostnader	3645000	3 039 857
Byggkostnad (1-8)	33 645 000	32 834 429
9. Spesielle kostnader	855 000	844 862
Prosjektkostnad (0-9)	34 500 000	33 679 291

Byggeperiode		01.09.2009 - 15.07.2010
1	Kapitalkostnader	
11	Prosjektkostnad	33 679 291
		År
		2011
2	Forvaltning	
	Kommunale avgifter	18 797
	Sum Forvaltning	18 797
3	Driftskostnader	
31	<i>Løpende drift</i>	
	Alarmanlegg	12 244
	Vaktmestertjeneste	100 659
32	<i>Renhold</i>	
	Renhold	575 296
	Rengjøringsmidler	3 448
	Andre rengjøringsutg.	3 746
33	<i>Energi</i>	
	Elektrisitet	22 207
35	<i>Vakt og sikring</i>	
	Vakthold og sikring	12 478
	Vakthold	3 615
	Sum Driftskostnader	733 693
4	Vedlikeholdskostnader	
41	<i>Planlagt vedlikehold</i>	
	Vedlikehold og byggtjeneste	108 853
	Sum Vedlikeholdskostnader	108 853
	Sum FDV-kostnader	861 343

Øvre Slettheia, vedlegg F4 – Kapitalkostnader/nøkkeltall

	01.01.2011 - 31.12.2011	15.07.2010 - 31.12.2010	01.09.2009 - 15.07.2010
Kapitalkostnad, byggeperiode			33 679 291
Prisstigning	1,0129	1,0130	1,0250
Reell verdi	37 346 295	36 749 974	34 521 273
Diskonteringsfaktor, 4%	0,9615	0,9820	0,4430
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	38 840 147	36 870 664	36 278 355

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid	30
2010-2012	2
2012-2040	28
Antall elever 2012	95
Elevkapasitet	125
Bruttoareal, kvm	1500
Kapasitetsareal, kvm	1300

Øvre Slettheia, vedlegg F5 – FDV-kostnader/utregninger

	31.12.2011	2011
Sum FDV-kostnader		861 343
Prisstigning		1,0129
Reell verdi		872 454
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615
Nåverdi 31.12.2011		907 352
Sum nåverdi 31.12.11		
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	907 352	
Årlig realverdi i 2012-kroner	907 352	
FDV		
2011-2012	907 352	
2012-2040 NVP 31.12.2011	15 410 216	
Totalt	16 317 568	

Utregninger	
Areal per elev 2012	15,79
Areal per elevplass	12,00
Brutto/netto	1,15
Levetidskostnad	55 157 715
Annuitetsfaktor	0,05783
Årskostnad	3 189 776

Øvre Slettheia, vedlegg F6 – Renholdskostnader

Øvre Slettheia		2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3,2	Renhold								
	Renhold	575 296							
	Rengjøringsmidler	3 448							
	Andre rengjøringsutg.	3 746							
		582 490							
	Reell totalt	613 604							
	Per elev 2012	6 459							
	Per elevplass	4 909							
	Antall elever 20	95							
	Elevkapasitet	125							

Øvre Slettheia, vedlegg F7 - Energikostnader

Øvre Slettheia		2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33	Energi								
	Elektrisitet	22 207							
	Sum	22207							
	Reel verdi 31.12.11	23 393							
	Reell totalt	23 393							
	Per elev 2012	246							
	Per elevplass	187							
	Antall elever 2012	95							
	Elevkapasitet	125							

Havlimyra, vedlegg G1 – Fra Kristiansand Kommune

År	Havlimyra	2011
Art	Tekst	
118001	Elektrisitet	99 570
118002	Fyringsolje (oppvarming)	
118003	Fjernvarme	
118500	Vakthold og sikring	
118570	Vakthold	24 623
119000	Leie av lokaler og grunn	339 275
119001	Leie av lokaler	2 500
119002	Leie av grunn og plasser	
119502	Kommunale avgifter	80 656
120004	Alarmanlegg	
123000	Vedlikehold og byggtjeneste	
123001	Vedlikehold bygg glass	
123002	Vedlikehold bygg tømmer	
123005	Vedlikehold bygg elektro	
123021	Parkmessig vedlikehold	
123022	Parkm. Vedlikehold skoleg	
123026	Vedlikehold utendørsanlegg	
124030	Vaktmestertjeneste (2008/09/10/11)	196 854
124040	Snøbrøyting	21 900
126000	Renhold	1 239 963
126003	Rengjøringsmidler	
126009	Andre rengjøringsutg.	28 157
126050	Kjøp av vaktmestertjenester (2004/05/06/07)	
	Sum	2 033 498

Havlomyra, vedlegg G2 – Regnskapsrapport

TEKNISK

Kristiansand Elendom

KRISTIANSSAND
KOMMUNE

Regnskapsrapport

9009010 Havlomyra oppvekstsenter. Skole og idrett

Status per 20.01.2012 (Ingen dato begrensning i utvalget)

Status på: **Kontrakter**

Utvælg: 1 Havlomyra skole

Utkefningsstatistikk: Detaljert, Beløp i hele kroner, Inkl. avgift,

Kontraktsområde / Kontrakt	Budsjett (Opprinnelig)	Forventet sluttkostnad (2) = 4+5+...+9	Avvik (3) = 1-2	Kontrakter		Endringer		Avgift (9)	Fakturert (10)
				Inngått (4)	Fremtidig (5)	Godkjent (6)	Uavklart (7)		
200 Entrepriser	155 275 500	156 082 195	-806 695	119 988 246	4 877 510	3 675 647	31 216 439	157 498 995	
20 BYGG	143 435 000	141 426 104	2 008 896	109 465 236	3 675 647		26 285 221	144 264 000	
21 Totalentreprise. Prisstigning	5 840 500	396 410	-5 444 090	4 355 272			1 088 818	5 444 091	
27 Diverse fast inventar	6 000 000	181 423	-181 423	6 167 736	145 138		36 285	181 423	
30 RØR		7 709 673	-1 709 673				1 541 935	6 250 000	
40 Elektro		60 169	-60 169		48 135		12 034	60 169	
70 UTOMHUS		1 260 738	-1 260 738		1 008 590		252 148	1 279 313	
800 Generelle kostnader	9 737 500	10 359 019	-621 519	6 484 503	94 328	2 194 023	1 784 549	10 341 783	
801 PL	1 250 000	2 021 115	-771 115	1 568 353		50 000	402 762	2 141 302	
802 PGL	430 833	430 833		344 746			86 187	430 833	
803 ARK fag	3 625 000	4 585 163	-960 163	2 634 316		1 262 379	916 652	4 483 046	
806 RIB	375 000	319 459	55 541	255 567			63 892	319 459	
807 RIV	687 500	630 196	57 304	391 584		112 573	126 039	590 076	
808 RIE	375 000	294 921	80 079	205 937	30 000		58 984	293 809	
809 RI Kunstgress	100 000	167 500	-67 500	134 000			33 500	164 623	
812 BL	250 000	250 000		950 000	64 328		96 333	1 908 535	
820 Diverse kostnader	2 644 068	1 909 732	734 335						
900 Andre kostnader	11 133 000	9 647 782	1 485 218	9 467 236	90 000	20 000	70 545	9 236 018	
902 Tomt	507 000	614 516	-107 516	545 424			69 092	614 515	
903 Finanskostnader	7 826 000	7 826 000		7 826 000				7 826 000	
904 Kunstnerisk utstyking	900 000	907 265	-7 265	815 812	90 000		1 453	508 603	
905 Inventar og utstyr		20 000	-20 000			20 000		20 000	
906 Brukerjenester	400 000	260 000	120 000	280 000				266 900	
981 Avsetning etteravdelingen	1 500 000		1 500 000						
983 Reserve		1	-1				1		
Totalsum: Havlomyra skole	176 146 000	176 088 997	57 003	135 939 985	184 328	7 091 534	33 071 533	177 076 796	

Havlimyra, vedlegg G4 – Kapitalkostnader / nøkkeltall

	01.01.2011 - 31.12.2011	01.08.2010 - 31.12.2010	01.08.2008 - 01.08.2010
Prosjektkostnad			293 092 768
Prisstigning	1,0129	1,0110	1,0440
Reell verdi	302 396 201	297 566 135	293 630 105
Diskonteringsfaktor, 4%	0,9615	0,9836	0,9431
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	314 504 630	298 544 971	294 328 522

Havlimyra, vedlegg G5 – FDV-kostnader

	31.12.2011	2011
Sum FDV-kostnader		2 011 598
Prisstigning		1,0129
Reell verdi		2 037 548
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615
Nåverdi 31.12.2011		2 119 134
Sum nåverdi 31.12.11	2 119 134	
Årlig realverdi i 31.12.11-kroner	2 119 134	
FDV		
2010-2012	2 119 134	
2012-2039 NVP 31.12.2011	35 990 772	
Totalt	38 109 906	

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid	30
2010-2012	2
2012-2039	28
Antall elever 2012	210
Elevkapasitet	250
Bruttoareal, kvm	4045
Kapasitetsareal, kvm	3692
Areal flerbrukshall, kvm	1460
Beregninger	
Areal per elev 2012	19,26
Areal per elevplass	16,18
Annuitetsfaktor	0,05783
Resultater	
Levetidskostnad	352 614 536
Årskostnad	20 391 734

Havlimyra, vedlegg G6 – Renholdskostnader

Havlimyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 <i>Renhold</i>								
Renhold	1 239 963							
Andre rengjøringsutg.	28 157							
Totalt	1 268 120							
Reell	1 335 858							
Snitt	1 335 858							
Per elev 2012	6 361							
Per elevplass	5 343							
Antall elever 2012	210							
Elevkapasitet	250							

Havlimyra, vedlegg G7 - Energikostnader

Havlimyra	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Elektrisitet	99 570							
Sum	99570							
Reel verdi 31.12.11	104 889							
Reell totalt	104 889							
Snitt	104 889							
kostnad Per elev 2012	499							
Per elevplass	420							
Antall elever 2012	210							
Elevkapasitet	250							

Sogndalen Skole, vedlegg H1 – Driftsutgifter

Gruppering	Regnskap 2011 (tusen)	Regnskap 2010 (tusen)	Regnskap 2009 (tusen)	Regnskap 2008 (tusen)
305 SONGDALEN UNGDOMSSKOLE	2 052	1 695	1 546	1 491
Utgifter	2 379	2 006	1 886	1 825
10100 FASTLØNN TIL ANSATTE	-6	0	0	0
10104 FASTLØNN RENHOLDERE	682	644	604	563
10200 SYKEVIKARER VANLIG KOMM	4	15	31	5
10204 SYKE OG FØDSELSPERMVIKAR	1	43	121	87
10207 SYKEVIKARER FOR VAKTMEST	0	0	27	0
10208 SYKEVIKARER FOR RENHOLDE	3	0	5	0
10300 EKSTRAHJELP (KUN TIMELØN	9	5	0	0
10403 OVERTID VAKTMESTERE	1	0	0	0
10990 ARBEIDSGIVERA VGIFT	104	89	94	81
11004 FAGLITTERATUR	0	0	0	2
11200 ARBEIDSTØY	0	8	6	1
11202 RENGJØRINGSMATERIELL/TØR	0	0	3	0
11204 DIVERSE MATERIELL	0	0	0	0
11212 DIVERSE UTGIFTER	0	1	0	0
11217 DIVERSE SMÅ VERKTØY	9	6	10	0
11301 TELEFONUTGIFTER	1	3	1	1
11303 DATAKOMMUNIKASJON/INTERN	0	0	0	0
11305 INTERNETT ANSATTE ETTER	0	0	0	20
11306 TELEFON ANSATTE ETTER RE	0	0	0	0
11403 TRYKKING, KOPIERING	0	0	0	2
11501 OPPLÆRING, KURS, STIPEND	5	4	1	0
11603 KM.GODTGJØRELSE	0	5	0	0
11606 PASSASJERTILLEGG	0	0	0	0
11650 UNIFORMSGODTGJØRELSE	4	3	2	2
11703 BENSIN OG DIESEL	0	0	0	0
11707 BOM- OG PARKERINGSA VGIFT	0	0	0	0
11801 STRØM	601	525	443	417
11851 FORSIKRINGER BYGNING,ANL	0	0	0	-50
11855 ALARMSYSTEMER UTRYKNING	4	1	1	4
11951 KOMMUNALE EIENDOMSGBYR	52	54	104	112
11954 LISENSER PÅ DATAPROGRAM	0	0	0	7
11955 FASTE AVGIFTER, LISENSER	1	0	0	1
11957 ALARMBEREDSKAP FAST AVGI	31	24	27	15
12001 EDB-UTSTYR	0	0	0	0
12010 ANNET UTSTYR	0	0	0	5
12300 INNVENDIG VEDLIKEHOLD SAR	360	215	93	233
12301 UTVENDIG VEDLIKEHOLD BYGGN.	93	21	38	40
12302 VEDLIKEHOLD AV UTSTYR	0	0	17	6
12303 VEDLIKEHOLD VENTILASJONS	16	31	0	1
12304 DIVERSE VEDLIKEHOLD YTRE	33	37	32	9
12400 VEDLIKEHOLD AV UTSTYR OG	26	14	4	0
12404 DIVERSE SERVICE- OG REP.	5	1	0	15
12500 MATERIALER TIL VEDLIKEHO	2	0	0	0
12501 MATERIALER TIL VEDL.H. M	0	0	2	0
12700 KJØP AV KONSULENTTJENEST	8	8	4	5
12702 KJØP AV KONSULENTTJENEST	0	0	3	0
13700 KJØP AV PRIVATE TJENESTE	1	0	0	0
14290 MOMS GENERELL KOMP.ORDNI	313	238	199	226
Inntekter	-326	-311	-339	-333
16303 UTLEIE AV LOKALER	-2	-4	-3	-1
17100 REFUSJON SYKELØNN	-10	-67	-136	-106
17290 REFUSJON MOMS FRA DRIFT	-313	-238	-199	-226
I tillegg til de utgiftene du finner i denne tabellen så har vi kostnader til vaktmester ca kr. 150.000				

Sogndalen Skole, vedlegg H3 – Kapitalkostnad

	2006 - 31.12.2011	2004 - 2006
Prosjektkostnad		53 400 000
Prisstigning	1,2419	1,0843
Reell verdi	72 075 077	57 899 742
Diskonteringsfaktor, 4%	0,7903	0,9430
Kapitalkostnad, korrigert og diskontert	91 197 966	58 037 467

Sogndalen Skole, vedlegg H4 – FDV-kostnader

	31.12.2011	2011	2010	2009	2008
Sum FDV-kostnader		2 109 000	1 774 000	1 573 000	1 618 000
Prisstigning		1,0129	1,0517	1,0815	1,1036
Reell verdi		2 136 206	1 865 716	1 701 200	1 785 625
Diskonteringsfaktor, 4%		0,9615	0,9246	0,8890	0,8548
Korrigert verdi (31.12.2011)		2 221 654	2 017 958	1 913 618	2 088 928
Sum korrigert verdi	8 242 159				
Årlig realverdi i 31.12.2012-kroner	2 060 540				
FDV					
2008-2012	8 242 159				
2012-2042 NVP31.12.2011	34 334 904				
Totalt	42 577 064				

Sogndalen Skole, vedlegg H5 – Nøkkeltall/utregninger

Nøkkeltall	
Kalkulasjonsrente	4 %
Levetid	30
2008-2012	4
2012-2044	26
Antall elever 2012	209
Elevkapasitet	270
Bruttoareal, kvm	3678
Kapasitetsareal, kvm	

Utregninger	
Areal per elev 2012	17,60
Areal per elevplass	13,62
Levetidskostnad	133 775 030
Annuitetsfaktor	0,05783
Årskostnad	7 736 223

Sogndalen Skole, vedlegg H8 – Renholdskostnader

Sogndalen	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
3.2 Renhold								
Renhold	782 000	744 000	700 000	645 000				
	823 771	846 314	851 578	832 731				
Reell totalt	3 354 395							
Snitt	838 599							
Per elev 2012	4 012							
Per elevplass	3 106							
Antall elever 20	209							
Elevkapasitet	270							

Sogndalen Skole, vedlegg H9 – Energikostnader

Sogndalen	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
33 Energi								
Strøm	601 000	525 000	443 000	417 000				
Reel verdi 31.12.11	633 103	597 197	538 927	538 370				
Reell totalt	2 307 598							
Snitt	576 900							
Per elev 2012	2 760							
Per elevplass	2 137							
Antall elever 2012	209							
Elevkapasitet	270							

Vedlegg I: Informasjonsbrev, undersøkelse

Undersøkelse av livssyklus kostnader for skolebygg

masteroppgave ved Universitetet i Agder

Hei!

Vi er tre masterstudenter ved Universitetet i Agder innen økonomi og administrasjon, og industriell økonomi. Vi skriver masteroppgavene våre dette semesteret og vår veileder er Øystein Meland.

I den forbindelse gjennomfører vi en undersøkelse av skolebygg for å analysere reelle data og erfaringer fra kommunen. Disse dataene er en viktig forutsetning for å kunne knytte teori og erfaringer sammen i en masteroppgave som gir økt kunnskap til oss og de som er interessert i emnet.

Vi skal undersøke nye skolebygg og totalrenoverte skoler, og vi er ute etter livssyklus kostnadene til nybygget eller kostnaden for å totalrenovere bygningen.

Vi skal undersøke om økte investeringskostnader vil gi lavere utgifter til forvaltning, drift og vedlikehold, og dermed føre til en lavere levetidskostnad for bygget. Av analysen vil vi finne ut om investering i løsninger som gir lavere driftsutgifter gjennom brukstiden vil være enten mer lønnsomt, indifferent, eller mindre lønnsomt i forhold til byggets levetidskostnad. Tallene som kommer frem av undersøkelsen vil bli brukt til kalkulasjon og analyse av skolebyggenes livssyklus kostnader. Livssyklus kostnadene vil vurderes i forhold til kvadratmeterpris, og kostnad per elevplass.

Selve undersøkelsen består av et Excel dokument med to ark som skal fylles ut. Det første arket er en spørreundersøkelse hvor vi ber om litt praktisk informasjon om skolen. På ark to er det utfylling av budsjett- og kostnadstall for de forskjellige postene. For å få en bedre forståelse for hva som ligger bak tallene kan det også bli aktuelt med intervjuer. I så fall vil vi ta kontakt angående dette og avtale nærmere.

Vi ber om at tallene fylles ut så nøyaktig som mulig og at alle felter fylles ut da dette vil gi bedre pålitelighet og validitet. Vi ber også om hjelp til at undersøkelsen kommer frem til den eller de personene som er best egnet til å gi mest mulig korrekte svar, for eksempel prosjektleder.

Hvis det skulle være noen spørsmål tilknyttet utfylling av skjemaet kan du gjerne ta kontakt med oss. Dersom det er enklere for dere at vi kommer på et kort møte hos dere og fyller ut skjemaet basert på informasjon fra dere, så gjør vi gjerne det.

Resultatene av undersøkelsen vil bli presentert og gjort tilgjengelig i masteroppgavene våre. Hvis det er ønskelig kan vi komme og presentere våre funn i oppgaven for dere ellers sende dere en kopi av masteroppgavene.

På forhånd takker vi for samarbeidet!

Med vennlig hilsen

Ina Eriksen Sæbø, Qasim Amjid og Sahdat Malik

Vedlegg J1: Spørreskjema

Spørreskjema

Navn på skole

Byggeår / Renoveringsår

Beregnet levetid

Ordinær brukstid
Klokkeslett

Bruk utover ordinær tid

Estimert elevkapasitet

Faktisk elevkapasitet

Antall elever 2012

Bruttoareal (m2)

Bruksareal (m2)

Spesielle forhold/anlegg (flerbrukshall, svømmehall, etc):

Type anlegg	Størrelse (kvadratmeter)	Investeringskostnad	Driftskostnader for bruk	Type kostnad
____	____	____	____	____
____	____	____	____	____
____	____	____	____	____
____	____	____	____	____

Entrepriseform benyttet

Annen relevant informasjon?

Vedlegg J2: Spørreskjema

Oppstilling av byggekostnader			
	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	
0. Ledig (Marginer og reserver)			
1. Felleskostnader			
2. Bygning			
3. VVS-installasjoner			
4. Elkraftinstallasjoner			
5. Tele- og automatiseringsinstallasjoner			
6. Andre installasjoner			
7. Utendørs arbeid			
8. Generelle kostnader			
9. Spesielle kostnader (inkludert mva.)			
Sum, prosjektkostnader	0	0	

Informasjon for utfylling av forvaltning, drift og vedlikeholdskostnader:			
- Kostnadene oppgis uten MVA			
- Vi er hovedsakelig ute etter kostnadene for de siste 5 år, hvis dette ikke er mulig ønsker vi det dere har tilgjengelig			
- Hvis det ikke er mulig å spesifisere kostnadene til gitte kostnadsposter nedenfor, så fyll dem samlet inn under uspesifiserte kostnader og skriv inn hvilke kostnadsposter som inngår i samleposten			
- Oppgi den informasjonen som kan oppgis avhengig av byggets alder			
- Dersom reelle regnskapsdata ikke finnes ber vi om at beregnede FDV-kostnader føres opp som budsjettall for 2012			

Kapitalkostnader			
	År	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad
Prosjektkostnader		0	0
Restverdi			

Forvaltning, drift og vedlikeholdskostnader											
Årstall	2011		2010		2009		2008		2007		
Antall år bygget har vært i bruk	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	Budsjettert kostnad	Faktisk kostnad	
Forvaltning											
Skatter											
Avgifter											
Forsikringer											
Administrasjon											
(Uspesifiserte kostnader bestående av):											
Driftskostnader											
Løpende drift											
Renhold											
Energi											
Vann og avløp											
Avfallshåndtering											
Vakt og sikring											
Utendørs											
Skade											
Hærverk											
(Uspesifiserte kostnader bestående av):											
Vedlikeholdskostnader											
Planlagt vedlikehold											
Utskiftninger											
Utendørs											
Diverse											
(Uspesifiserte kostnader bestående av):											
Annet (spesifiser)											

Regresjonsanalyse, vedlegg K1: Regresjonsanalyse, renhold

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0,2104
R Square	0,0443
Adjusted R Square	-0,1150
Standard Error	140891
Observations	8

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	5515825935	5515825935	0,278	0,617
Residual	6	1,19101E+11	19850186502		
Total	7	1,24617E+11			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	212725	335337	0,6344	0,5493	-607814,558	1033264,284	-607814,558	1033264,284
Renhold	38,70	73,42	0,5271	0,6170	-140,951	218,356	-140,951	218,356

Regresjonsanalyse, vedlegg K2: Regresjonsanalyse, energi

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0,3105
R Square	0,0964
Adjusted R Square	-0,0542
Standard Error	136991
Observations	8

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	12017530903	12017530903	0,6404	0,4541
Residual	6	1,12599E+11	18766569008		
Total	7	1,24617E+11			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	466346	109754	4,2490	0,0054	197787,901	734903,804	197787,901	734903,804
Energi	-60,5687	75,69	-0,8002	0,4541	-245,773	124,636	-245,773	124,636

Regresjonsanalyse, vedlegg K3: Regresjonsanalyse, FDV

SUMMARY OUTPUT

Regression Statistics	
Multiple R	0,1582
R Square	0,0250
Adjusted R Square	-0,1375
Standard Error	142302
Observations	8

ANOVA					
	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	3117077175	3117077175	0,1539	0,7084
Residual	6	1,215E+11	2,025E+10		
Total	7	1,24617E+11			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	531030	369193	1,4384	0,2004	-372353,836	1434413,034	-372353,836	1434413,034
Total FDV	-0,9013	2,30	-0,3923	0,7084	-6,523	4,720	-6,523	4,720

Regresjonsanalyse, vedlegg K3: Regresjonsanalyse, energi, alternativ

SUMMARY
OUTPUT

CORRELATION

Regression Statistics		Investering	Energi
Multiple R	0,647	1	
R Square	0,419	0,5662	1
Adjusted R Square	0,225		
Standard Error	92494		
Observations	5		

ANOVA

	df	SS	MS	F	Significance F
Regression	1	18513999843	1,85E+10	2,1641	0,238
Residual	3	25665640306	8,56E+09		
Total	4	44179640149			

	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	10075	228771,06	0,044	0,968	-717977,104	738126,110	-717977,104	738126,110
Energi	195,39	132,82	1,471	0,238	-227,309	618,093	-227,309	618,093

Kildeoversikt over annen innsamlet data, vedlegg L1

Arealkostnad per m² av BTA for idrettshall   Kr 20 000   Oppgitt av veileder

Karuss		Kilde
Ordinær brukstid	08-15	Sentralbord, Karuss skole
Entrepriseform	Delte BH-styrte entrepriser	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	406	Sentralbord, Karuss skole
Elevkapasitet	392	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruttoareal, m ²	6200	Vedlegg D2
Bruksareal, m ²	3859	(Kristiansand Kommune, 2010)
Estimert areal, flerbrukshall m ²	1267	Egen måling

Lovisenlund		Kilde
Ordinær brukstid	08-16	Sentralbord, Lovisenlund skole
Bruk utover ordinær tid	Utleie på kveld	Sentralbord, Lovisenlund skole
Entrepriseform	Hovedentreprise	Kontaktet entreprenør
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	330	Sentralbord, Lovisenlund skole
Elevkapasitet	500	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruttoareal, m ²	5800	Vedlegg A0
Bruksareal, m ²	4680	(Kristiansand Kommune, 2010)

Havlimyra Skole		Kilde
Ordinær brukstid	0730-1530	Sentralbord, Havlimyra skole
Bruk utover ordinær tid	Utleie	Sentralbord, Havlimyra skole
Entrepriseform	Totalentreprise	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	207	Sentralbord, Havlimyra skole
Elevkapasitet	250	(Kristiansand Eiendom, 2007)
Bruttoareal, m ²	4045	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Bruksareal, m ²	3692	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Estimert areal, flerbrukshall m ²	1460	Egen måling

Hommeren Skole		Kilde
Ordinær brukstid	08-16	Sentralbord, Hommeren skole
Bruk utover ordinær tid	Kveldstid	Sentralbord, Hommeren skole
Entrepriseform	Hovedentreprise	(Kristiansand Eiendom, 2009)
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	401	Sentralbord, Hommeren skole
Elevkapasitet	459	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruttoareal, m ²	2820	Totalt areal fra vedlegg A0– hall

Bruksareal, m ²	2503	(Kristiansand Kommune, 2011)
Estimert areal, flerbrukshall m ²	1780	Enge målinger

Holte Skole		Kilde
Ordinær brukstid	0800-1530	Sentralbord, Holte skole
Bruk utover ordinær tid	Kveldstid	Sentralbord, Holte skole
Entrepriseform	Delte BH-styrte entrepriser	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	266	Sentralbord, Holte skole
Elevkapasitet	288	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruttoareal, m ²	4220	A0
Bruksareal, m ²	2946	(Kristiansand Kommune, 2010)
Estimert areal volleyballhall, m ²		Egen måling

Songdalen Skole		Kilde
Ordinær brukstid	0800-1600	Sentralbord, Songdalen skole
Bruk utover ordinær tid	Kveldstid	Sentralbord, Songdalen skole
Entrepriseform	Hovedentreprise	Kontaktperson, Songdalen Kommune
Beregnet levetid	40	Kontaktperson, Songdalen Kommune
Antall elever 2012	209	Sentralbord, Songdalen skole
Elevkapasitet	270	Kontaktperson, Songdalen Kommune
Bruttoareal, m ²	3678	Sentralbord, Songdalen skole

Torkelsmyra Skole		Kilde
Ordinær brukstid	0800-1530	Sentralbord, Torkelsmyra skole
Bruk utover ordinær tid	Kveldstid	Sentralbord, Torkelsmyra skole
Entrepriseform	Delte BH-styrte entrepriser	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	174	Sentralbord, Torkelsmyra skole
Elevkapasitet	272	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruttoareal, m ²	4228	(Kristiansand Kommune, 2010)
Bruksareal, m ²	2623	(Kristiansand Kommune, 2010)
Areal volleyballhall, m ²	862	(Kristiansand Kommune, 2001)

Øvre Slettheia Skole		Kilde
Ordinær brukstid	0730-1630	Sentralbord, Øvre Slettheia skole
Bruk utover ordinær tid	Kveldstid	Sentralbord, Øvre Slettheia skole
Entrepriseform	Totalentreprise	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Beregnet levetid	30	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Antall elever 2012	95	Sentralbord, Øvre Slettheia skole
Elevkapasitet	125	Sentralbord, Øvre Slettheia skole
Bruttoareal, m ²	1400	Kontaktperson, Kristiansand Kommune
Bruksareal, m ²	1300	Kontaktperson, Kristiansand Kommune

Vedlegg M1 – Justering og diskontering

År	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000
Prisstigning til 31.12.2011	1,29 %	5,17 %	8,15 %	10,36 %	17,13 %	24,19 %	29,53 %	34,65 %	39,20 %	44,07 %	49,29 %	56,60 %
	1,0129	1,0517	1,0815	1,1036	1,1713	1,2419	1,2953	1,3465	1,3920	1,4407	1,4929	1,5660
Risikofri kalkulasjonsrente	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %	4,00 %
Diskonteringsfaktor	0,961538	0,924556	0,888996	0,8548	0,8219	0,7903	0,7599	0,7307	0,7026	0,6756	0,6496	0,624597